Van bejegening tot vertrek

308

Onderzoek en beleid

Van bejegening tot vertrek

Een onderzoek naar de werking van vreemdelingenbewaring

B. van Alphen

T. Molleman

A. Leerkes

J. van Hoek

BOOM | LEMMA UITGEVERS

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Onderzoek en beleid

De reeks Onderzoek en beleid omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.
Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Exemplaren van dit rapport kunnen worden besteld bij het distributiecentrum van Boom Lemma uitgevers:
Boom distributiecentrum te Meppel
Tel. 0522-23 75 55
Fax 0522-25 38 64
E-mail budh@boomdistributiecentrum.nl

Voor ambtenaren van het Ministerie van Veiligheid en Justitie is een beperkt aantal gratis exemplaren beschikbaar.
Deze kunnen worden besteld bij:
Bibliotheek WODC
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Deze gratis levering geldt echter slechts zolang de voorraad strekt.

De integrale tekst van de WODC-rapporten is gratis te downloaden van www.wodc.nl.
Op www.wodc.nl is ook nadere informatie te vinden over andere WODC-publicaties.

ISBN 978-94-6236-028-0
ISBN 978-94-6094-901-2 (e-book)
NUR 820

Voorwoord

In het rapport dat voor u ligt staat de werking van de tenuitvoerlegging van vreemdelingenbewaring in Nederland centraal. Gebruikmakend van meerdere meetmethoden is ten eerste gekeken naar de relatie tussen bejegening door personeel en de detentiebeleving van vreemdelingen. Ten tweede is onderzoek gedaan naar de eventuele gevolgen van de detentie voor de bereidheid van ingeslotenen om Nederland te verlaten. Beide onderzoeksvragen sluiten nauw aan bij de missie van de Dienst Justitiële Inrichtingen: het bieden van een humaan en veilig detentieklimaat voor vreemdelingen en het leveren van een bijdrage aan de voorbereiding op het vertrek uit Nederland. Het onderzoek is uitgevoerd door Bob van Alphen en Joanne van Hoek onder begeleiding van Toon Molleman en Arjen Leerkes.

Ik wil mijn dank uitspreken aan de voorzitter en leden van de begeleidingscommissie, te weten Miranda Boone, Tineke Fokkema, Rob Pijning en Theo Venrooij. Voorts heeft een leescommissie het manuscript van waardevolle commentaren voorzien. Een woord van dank gaat daarom uit naar Puck Bijker, Tijs Bagchus, Irene Ritman, Djamila Schans en Monika Smit. Ook dank ik Theo Venrooij voor de hartelijke facilitering van de interviews in het detentiecentrum in Zeist en Eric Nijman voor het initiëren van dit onderzoek en het ter beschikking stellen van de anonieme surveygegevens. Ten slotte gaat mijn dank uit naar alle personeelsleden en gedetineerde vreemdelingen die aan dit onderzoek hun medewerking hebben verleend.

Prof. dr. F.L. Leeuw
Directeur WODC

Inhoud

Afkortingen

DBV	Directie Bijzondere Voorzieningen
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
DTH'er	detentietoezichthouder
DT&V	Dienst Terugkeer en Vertrek
EZA	extra-zorgafdeling
G4S	Group for Securicor
HvB	Huis van Bewaring
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie
MTO	Medewerkertevredenheidsonderzoek
MPC	meerpersoonscel
ngo	non-governmental organization
NIDI	Nederlands Interdisciplinair Demografische Instituut
Pbw	Penitentiaire beginselenwet
PPC	Penitentiair Psychiatrisch Centrum
SEM	structural equation modelling
VB	vreemdelingenbewaring
Vw	Vreemdelingenwet
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

Samenvatting

De detentiecentra voor vreemdelingen in Nederland worden aangestuurd door de Directie Bijzondere Voorzieningen (DBV) ressorterend onder de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). De laatste jaren neemt de capaciteit van de vreemdelingenbewaring af. Anno 2013 zijn er circa tweeduizend plaatsen verdeeld over vier centra. Er verblijven vreemdelingen die aan de grens zijn geweigerd, evenals vreemdelingen – meest vreemdelingen die geen rechtmatig verblijf (meer) hebben – die in Nederland zijn aangetroffen en van wie wordt ingeschat dat er een reëel risico bestaat dat ze zich aan de uitzetting onttrekken. Alle gedetineerde vreemdelingen worden geacht binnen afzienbare tijd te vertrekken uit Nederland (als er onvoldoende zicht is op uitzetting dient de bewaring te worden opgeheven). De tenuitvoerlegging van de vreemdelingenbewaring in de centra is in handen van meer dan vijftienhonderd medewerkers, van wie de grootste groep zich als detentietoezichthouder (DTH'er) bezighoudt met de dagelijkse begeleiding van ingesloten vreemdelingen.

Aanleiding

Recentelijk heeft DBV twee surveys uitgevoerd onder personeel en ingesloten vreemdelingen om verbetermogelijkheden aan het licht te brengen. Voorliggend onderzoek moet meer kennis opleveren over de manier waarop DBV en haar detentiecentra kunnen bijdragen in de dagelijkse tenuitvoerlegging aan de missie waarin de hoofdelementen zijn: 'humane tenuitvoerlegging' en 'een bijdrage leveren aan voorbereiding tot terugkeer'.

Doelstelling

Deze studie omvat twee delen. In het eerste deel wordt onderzocht hoe de vreemdelingen de detentieomstandigheden waarderen en wat daarin de bijdrage kan zijn van het personeel. In het tweede deel wordt gekeken of er een verband bestaat tussen de blootstelling aan vreemdelingenbewaring en de wijze waarop de detentieomstandigheden worden ervaren enerzijds en de mate waarin vreemdelingen medewerking verlenen aan hun terugkeer anderzijds. De onderzoeksvragen staan dus dicht bij de missie van DBV.

Methode

In beide delen van dit onderzoek worden op een theoretische verkenning van de literatuur gebaseerde hypothesen over de werking van de vreemdelingenbewaring getoetst aan de hand van kwantitatieve analyses van surveys onder personeel en vreemdelingen en kwalitatieve analyses van interviews met

zowel vreemdelingen als personeel van een detentiecentrum. Bij de selectie van de respondenten is gelet op de spreiding van kenmerken zoals herkomstland (voor zover bekend), leeftijd, detentieduur en geslacht. In de interviews is gezocht naar hoe mechanismen achter de veronderstelde theoretische verbanden volgens personeel en vreemdelingen in elkaar steken.

Deel 1: personele factoren en detentiebeleving

Gebrekkige zelfcontrole

De detentieliteratuur[1] onderscheidt twee soorten factoren die bepalend zijn voor de beleving van de detentieomstandigheden. Ten eerste zijn er de import factoren: kenmerken, gedragingen en ervaringen van ingeslotenen van vóór de detentie die (mede) bepalen hoe de omstandigheden worden beleefd. Ten tweede zijn er deprivatie factoren die verwijzen naar de condities van de huidige detentie: het gevoerde regime met de bijbehorende huisregels, het cellengebouw, meerpersoonscelgebruik en de bejegeningstijl van het personeel. De bejegening wordt verondersteld een belangrijke relatie te hebben met humane detentieomstandigheden.
Het bejegenen van ingeslotenen kan op verschillende manieren. Inrichtingspersoneel kan een sterke oriëntatie hebben op de regels, orde en veiligheid, of juist de nadruk leggen op respect, vertrouwen en hulpvaardigheid. Een derde manier die in dit onderzoek wordt onderscheiden is de motiverende bejegening: het personeel werkt aan gedragsverandering door zich te richten op ambivalenties in het denken van de ingeslotene waarbij soms een spiegel wordt voorgehouden. De stijlen sluiten elkaar niet noodzakelijkerwijs uit. Op basis van de literatuur luidt de veronderstelling dat de stijlen alle een positieve invloed kunnen uitoefenen op de beleving van detentieomstandigheden. Een passieve houding van personeel zou niet bijdragen aan veiligheid en humaniteit in de inrichting. Een actieve houding (de verschillende bejegeningstijlen worden in sterke mate gehanteerd) kan gestimuleerd en ondersteund worden door bepaalde arbeidsomstandigheden van het personeel. Zo wordt in de literatuur gesteld dat stimulerend leiderschap een ondersteunende en motiverende stijl in de hand werkt, en corrigerend leiderschap het personeel aanzet tot een sterkere oriëntatie op rechten en regels. Andere ‘gunstige’ arbeidsomstandigheden (in relatie tot het actief aanwenden van bejegeningstijlen) zijn een verantwoorde werkdruk, duidelijkheid over de taken, collegialiteit, bespreekbaarheid van morele kwesties en een gevarieerde samenstelling van het team (wat betreft sekse, leeftijd en werkervaring).

1 Bij gebrek aan specifieke literatuur over de detentie van vreemdelingen is literatuur over reguliere gedetineerden gebruikt bij de vorming van de hypothesen.

Wijze van toetsing
De hypothesen voortvloeiend uit de literatuur zijn getoetst met verschillende analyses. Eerst is gekeken hoe de ervaren arbeidsomstandigheden van personeel samenhangen met de wijze waarop zij zeggen te bejegenen. Informatie uit de kwalitatieve interviews wordt gebruikt om te beschrijven hoe deze samenhang er in de praktijk mogelijk uitziet. Vervolgens is bezien of er een verband bestaat tussen de manier waarop personeel zegt te bejegenen en de waardering die vreemdelingen hebben voor hun detentieomstandigheden. Informatie uit de interviews is aangewend ten behoeve van verdieping in de beschrijving van de vastgestelde verbanden.

Resultaten
Blijkens de kwantitatieve analyses gaat het ‘in sterke mate hanteren’ van de verschillende bejegeningstijlen door detentietoezichthouders samen met een hoge waardering van het personeel voor de bespreekbaarheid van morele kwesties, stimulerend leiderschap van het afdelingshoofd en de mate waarin medewerkers zich eerlijk behandeld voelen in de organisatie. Verder blijkt dat tevredenheid over het werk samenhangt met het toepassen van motiverende bejegening, een stijl die vaker door hoogopgeleiden wordt toegepast. Daarnaast komt uit de interviews naar voren dat medewerkers denken dat de meest gunstige teamsamenstelling bestaat uit DTH’ers met een verschillend profiel wat betreft werkervaring, (etnische) afkomst, sekse, leeftijd en bejegeningstijl zodat rekening gehouden kan worden met de verschillende behoeftes van vreemdelingen. Daarbij lijkt onder meer de taal van belang. Niet alle vreemdelingen spreken zodanig goed Nederlands of Engels dat zij goed kunnen communiceren met DTH’ers. De kwantitatieve analyses laten zien dat de verschillende bejegeningstijlen in sterkere mate worden toegepast wanneer vrouwelijke, oudere en meer ervaren DTH’ers op een afdeling vertegenwoordigd zijn.
Vervolgens zijn de verbanden tussen bejegening en de waardering voor detentieomstandigheden geanalyseerd. In het merendeel van de gevallen hadden de effecten de veronderstelde richting; echter alleen de factor van motiverende bejegening blijkt significant. Op afdelingen waar deze stijl in sterkere mate wordt gehanteerd door het personeel, zijn gedetineerde vreemdelingen meer tevreden over de omgang met het personeel, de dagbesteding, hun autonomie en de mate waarin zij respectvol behandeld worden. In interviews vertellen vreemdelingen die behoefte aan contact met personeel hebben – niet iedere vreemdeling heeft daaraan behoefte – tevreden te zijn met de aandacht die zij van DTH’ers krijgen. De meeste geïnterviewde vreemdelingen geven aan dat DTH’ers de veiligheid bevorderen dan wel garanderen in het detentiecentrum.

Deel 2: detentie en vertrekbereidheid

Theoretische veronderstellingen
In dit gedeelte van de studie staat de 'ontwikkeling van de vertrekbereidheid tijdens detentie' centraal. Daarbij moet worden opgemerkt dat het leveren van een bijdrage aan de voorbereiding tot terugkeer weliswaar deel uitmaakt van de missie van DJI, maar dat het beïnvloeden van de vertrekbereidheid tijdens (en al dan niet door middel van) de detentie geen expliciet doel is van de wetgever. Het formele doel van vreemdelingenbewaring is het in het belang van de openbare orde bewaren van vreemdelingen terwijl het vertrek wordt voorbereid.
In de meeste wetenschappelijke theorieën ter zake heeft het verblijf in vreemdelingendetentie geen belangrijke plaats in het besluitvormingsproces van vreemdelingen om al dan niet te vertrekken. Vreemdelingen kunnen of willen vaak niet vertrekken doordat zij: schulden hebben (door de reis naar Nederland), zich schamen voor het thuisfront (men was de uitverkorene om 'het te gaan maken') of inschatten dat de veiligheidssituatie in het herkomstland terugkeer niet toelaat. Sterke sociale bindingen in Nederland of zwakke bindingen in het herkomstland vormen ook belemmeringen voor (medewerking aan) terugkeer. Hun levenskansen in sociaal, economisch en politiek opzicht in Nederland en het thuisland zijn tevens factoren in het besluitvormingsproces. Ook de psychische en fysieke gezondheid kunnen redenen zijn om al dan niet mee te kunnen of willen werken aan vertrek. Voorts kan men financiële belemmeringen ervaren; een terugreis moet natuurlijk bekostigd worden.
Deze genoemde aspecten hebben geen directe relatie met de vreemdelingenbewaring en de tenuitvoerlegging ervan. In dit onderzoek is onderzocht of een aantal mechanismen die wel in directe relatie staan met vreemdelingenbewaring al dan niet invloed hebben op de terugkeerbereidheid van vreemdelingen.
Ten eerste kan vreemdelingendetentie in de praktijk een afschrikkende werking hebben. Hoewel afschrikking geen doel is van vreemdelingenbewaring, gaat de detentie wel gepaard met uiteenlopende deprivaties; ingeslotenen worden beperkt in hun bewegingsvrijheid en hun toegang tot allerlei andere voorzieningen en bestaande sociale relaties. Deze beperkingen kunnen invloed hebben op het gedrag van vreemdelingen omdat zij de detentie-ervaring willen beëindigen of willen voorkomen dat zij na vrijlating opnieuw worden vastgezet (en daarom mee willen werken aan vertrek). Onbekend is echter hoe deze deprivaties opwegen tegen de eerder genoemde sociale bindingen en levenskansen.
Ten tweede kan de mate waarin een vreemdeling zijn detentie legitiem vindt van invloed zijn op het besluitvormingsproces van een vreemdeling. Twee vormen van legitimiteit zijn hierbij van belang: uitkomstrechtvaardigheid en procedurele rechtvaardigheid. Uitkomstrechtvaardigheid verwijst in dit

kader naar het begrip en de normatieve acceptatie van de vreemdeling van zijn of haar vertrek. Procedurele rechtvaardigheid heeft betrekking op de procedures tijdens de bewaring; worden rechten en regels gerespecteerd bij de tenuitvoerlegging?
Ten derde kunnen hulp, ondersteuning en informatieverschaffing van overheidswege vreemdelingen aansporen tot vertrek. Vreemdelingenbewaring kan een gelegenheid zijn om de benodigde informatie en hulp te geven. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij de Dienst Terugkeer en Vertrek, maar ook organisaties buiten de overheid zoals de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) kunnen hierin een rol spelen. In deze studie gaat tevens aandacht uit naar de bijdrage die de medewerkers van de detentiecentra (en in het bijzonder de DTH'ers) kunnen leveren aan de voorbereiding op terugkeer. Op basis van de literatuur luidt de aanname dat naarmate een vreemdeling beter geïnformeerd wordt over de mogelijkheden en voorzieningen rondom een eventueel vertrek naar het herkomstland, hij of zij meer bereid is mee te werken.

Wijze van toetsing
Ook in dit tweede deel van de studie zijn de veronderstellingen getoetst met verschillende analyses. De veronderstelde factoren die van invloed zijn op het besluitvormingsproces van een vreemdeling zijn geoperationaliseerd en vervat in metingen uit de vreemdelingensurvey. Daarbij is soms gebruikgemaakt van bestaande schaalconstructen en in een enkel geval zijn nieuwe schaalconstructen gemaakt van bestaande items uit de vragenlijst. De operationalisering is in enige mate arbitrair omdat de vragenlijst niet ontwikkeld is voor dit onderzoek en de theoretische veronderstellingen niet exact konden worden gemeten. De afhankelijke variabele in dit tweede deel luidt: 'Sinds ik ben ingesloten is mijn bereidheid om Nederland te verlaten toegenomen.' Achtereenvolgens worden indicatoren voor deprivatie, de gepercipieerde legitimiteit en de gepercipieerde terugkeerondersteuning onderzocht op hun verband met de ontwikkeling van de bereidheid van vreemdelingen om Nederland te verlaten. Aanvullend worden voorbeelden gegeven uit de interviews over hoe de verbanden in de praktijk mogelijk werken.

Resultaten
De veronderstelde *afschrikkende werking* van vreemdelingendetentie wordt slechts voor een beperkt deel ondersteund door het empirische bewijsmateriaal van dit onderzoek. De ervaren deprivaties van detentie (gemeten aan de hand van de tevredenheid over de detentieomstandigheden) blijken geen significante relatie te hebben met de ontwikkeling van de bereidheid van vreemdelingen om te vertrekken uit Nederland. Ook de lengte van de detentie lijkt geen significante invloed te hebben. Jongere vreemdelingen meldden tijdens de interviews wel dat zij hun tijd in detentie als verloren beschouwen en zo snel mogelijk willen vertrekken om elders aan een toekomst te werken,

maar in de kwantitatieve analyses zijn geen aanwijzingen gevonden voor dergelijke leeftijdseffecten. Een opvallende bevinding wat betreft de afschrikkende werking van vreemdelingendetentie betreft het aantal malen dat men in vreemdelingendetentie is geweest. Vreemdelingen die twee, drie of vier maal zijn vastgezet in vreemdelingendetentie geven vaker aan dat hun bereidheid om te vertrekken is toegenomen dan vreemdelingen die de eerste maal vastzitten of vreemdelingen die vijf maal of vaker in detentie verbleven. Dit suggereert dat herhaalde detentie de bereidheid te vertrekken enigszins doet toenemen, hoewel dit effect vanaf vijf herhaalde detenties niet meer bestaat. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat door gewenning aan detentie de bereidheid na vijf verblijven niet meer toeneemt en men detentie ziet als onderdeel van het leven als illegale migrant. Uit de interviews blijkt verder dat het aantal herhaalde detenties niet op iedere vreemdeling hetzelfde effect heeft; de een verliest de hoop op een verblijfstatus en is in toenemende mate bereid te vertrekken, de ander ziet detentie door gewenning als een 'normale' situatie die geen invloed heeft op zijn of haar migratievoornemens en weer een ander ervaart zijn herhaalde detentie als zeer zwaar maar besluit op basis van andere doorslaggevende factoren wel of niet mee te werken aan vertrek. In die zin lijkt zich een proces van uitsortering voor te doen waarbij na verloop van tijd migranten in de populatie overblijven die de detentie niet (meer) als afschrikwekkend ervaren.

Er zijn aanwijzingen gevonden voor een complexe relatie tussen de gezondheid van ingeslotenen en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Enerzijds vergroot een goede gezondheid de kans dat de vertrekbereidheid tijdens de detentie toeneemt. Anderzijds lijkt de geneigdheid om mee te werken aan vertrek soms toe te nemen wanneer ingeslotenen vrezen dat hun gezondheid door de detentie (verder) verslechtert. Dit laatste effect – dat overigens zwak is – wijst op een afschrikkende werking van detentie.

Naarmate vreemdelingen de uitkomst van de bewaring (terugkeer) als meer *legitiem* ervaren, zijn zij in hogere mate bereid mee te werken aan hun vertrek. Anders geformuleerd: wanneer een vreemdeling het rechtvaardig vindt dat hij of zij vastzit omwille van zijn of haar terugkeer, is de vreemdeling in hogere mate bereid mee te werken aan het vertrek. In de interviews meldde een meerderheid van de vreemdelingen dat zij het onrechtvaardig vinden dat zij vastzitten. Met name de beperkingen die detentie met zich meebrengt (zoals gebrek aan vrijheid en autonomie) merkten zij aan als onrechtvaardig. Dit werkt volgens personeel en vreemdelingen het zogenoemde systeemvechten in de hand, waarbij vreemdelingen hun vertrek actief gaan tegenwerken.

Uit het kwantitatieve onderzoek komt naar voren dat de ontwikkeling van de vertrekbereidheid vooral afhangt van de *uitkomstrechtvaardigheid* van de detentie, oftewel de normatieve acceptatie dat men Nederland dient te verlaten. Procedurele aspecten van de legitimiteit (tevredenheid over regels en rechten en het oordeel over de DTH'ers) lijken van ondergeschikt belang. De

uitkomstrechtvaardigheid van de detentie lijkt slechts voor een beperkt deel te worden beïnvloed door de detentieomstandigheden, waaronder de omgang met DTH'ers. Wel blijkt uit de interviews dat de gepercipeerde rechtvaardigheid van de detentie soms toeneemt door de onafhankelijke rol van DTH'ers en hun mogelijkheden om het regime uit te leggen en eventueel ten gunste van de beleving van de vreemdeling aan te passen (op het gebied van de duidelijkheid van de regels, vrijheid en autonomie).
DTH'ers blijken door ingeslotenen vaak niet te worden gezien als onderdeel van het migratiebeleid of de vertrekprocedure. Om die reden vertrouwen vreemdelingen hun soms informatie toe die andere instanties niet te weten krijgen (bijvoorbeeld over hun afkomst). Bovendien zijn er aanwijzingen gevonden dat de vertrekbereidheid van vreemdelingen kan toenemen doordat DTH'ers de vreemdelingen op het pad zetten van zelfstandig vertrek met IOM (in informele gesprekken verkennen van mogelijkheden). Wel gaan de DTH'ers terughoudend met deze mogelijkheden om omdat zij het primair hun taak vinden om zorg te dragen voor een ordelijke bewaring. Daarbij komt dat het prijsgeven van de eigen onafhankelijke positie dat doel zou kunnen ondermijnen. Voorts is gebleken dat een hoge mate van gepercipieerde terugkeerondersteuning door IOM en/of DT&V (al dan niet na informele bemiddeling door DTH'ers) samengaat met een toename van de vertrekbereidheid. Ten slotte zijn er aanwijzingen dat migranten die positief zijn over de procedurele en uitkomstrechtvaardigheid van de detentie in sterkere mate meewerken aan terugkeer, terwijl ingeslotenen die de detentie primair als afschrikwekkend ervaren (en niet zozeer als legitiem) mede geneigd zijn om de detentieperiode uit te zitten om vervolgens te proberen om uit wijken naar andere Europese landen (in principe heeft men daar evenmin rechtmatig verblijf).

Conclusie en aanbevelingen

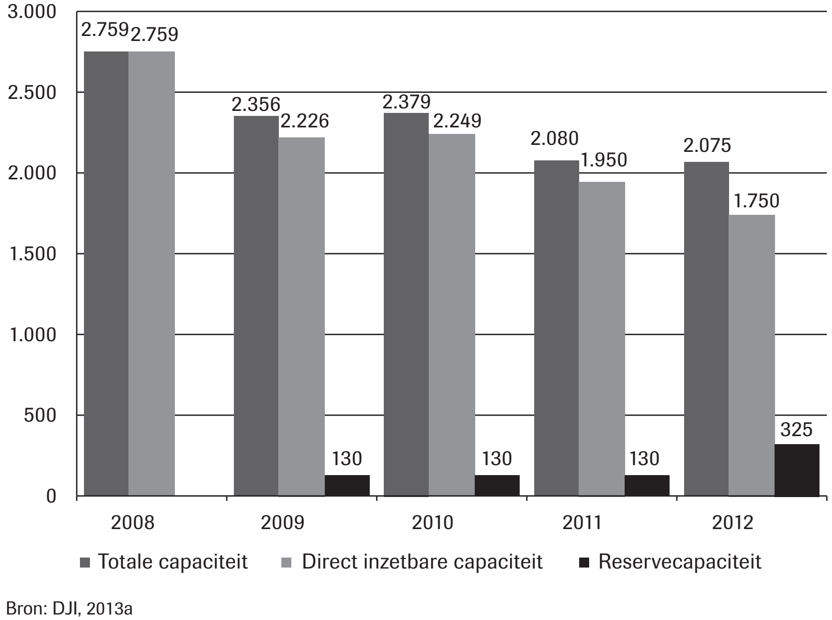
De arbeidsomstandigheden van het personeel kunnen bijdragen aan een actieve bejegening van vreemdelingen. Met name stimulerend leiderschap, bespreekbaarheid van morele kwesties, collegialiteit en veiligheid zijn omstandigheden die positief samenhangen met de ondersteunende en motiverende bejegeningstijlen. Dit is een relevante bevinding omdat een actieve toepassing van de bejegeningstijlen een positief effect heeft op de detentieomstandigheden zoals die door vreemdelingen worden ervaren. Bovendien zijn vreemdelingen positiever over de detentieomstandigheden wanneer op een afdeling relatief veel vrouwelijke, oudere en ervaren DTH'ers werken. Aangezien humaniteit van de bewaring een onderdeel van de DBV-missie is, vormen de bevindingen interessante aanknopingspunten om op de werkvloer (nog) gerichter de missie na te streven.

Een ander onderdeel van de missie van DBV vormt het voornemen een bijdrage te leveren aan de voorbereiding van het vertrek. Herhaalde detentie lijkt tot op zekere hoogte te leiden tot een toename van de vertrekbereidheid, hoewel daaraan een bovengrens zit (vanaf 5 verblijven neemt de bereidheid weer af). Ook de vrees voor een verslechtering van de gezondheid lijkt een beperkt effect te hebben op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid.
De detentieomstandigheden die vreemdelingen ervaren houden blijkens dit onderzoek echter geen direct verband met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Een rechtvaardige behandeling in detentie heeft evenmin een significant direct verband op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid van vreemdelingen. Er lijken echter wel *indirecte* verbanden te bestaan tussen de gepercipieerde procedurele rechtvaardigheid van de detentie en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Ingeslotenen die de detentie rechtvaardig vinden zijn beter op de hoogte van, en positiever over, de mogelijkheden op het gebied van terugkeerondersteuning. Ook in de interviews geven DTH'ers en vreemdelingen aan dat de beperkingen aangaande autonomie en vrijheid als onrechtvaardig kunnen worden gezien en dit soms een reden is voor vreemdelingen te gaan 'systeemvechten'. Hiermee bestaan toch (indirecte en zwakke) aanwijzingen dat verbetering van de waardering voor autonomie en vrijheid binnen de centra kan bijdragen aan de terugkeerbereidheid van vreemdelingen.
Met investeringen in actieve bejegening door DTH'ers (met training en opleiding ondersteunende en motiverende bejegening) lijkt de werkvloer een bijdrage te kunnen leveren aan de missie van DBV. De bejegening kan zich zowel richten op vergroten van humaniteit van de detentie als het bevorderen van het vertrekproces van de vreemdeling. Om het personeel in die taken te ondersteunen kunnen tevens investeringen in stimulerend leiderschap, bespreekbaarheid van morele kwesties, collegialiteit en veiligheid worden overwogen.

1 De tenuitvoerlegging van de vreemdelingenbewaring

Met de aanscherping van het Nederlandse vreemdelingenbeleid is de laatste decennia de detentiecapaciteit voor de opsluiting van vreemdelingen aan wie geen verblijf in Nederland is toegestaan aanzienlijk uitgebreid. In de periode van 2005 tot 2007 nam de capaciteit ieder jaar met 15% toe (3.954 plaatsen in 2006), recentelijk is een daling waarneembaar. Vanaf 2007 is de instroom in de vreemdelingenbewaring sterk afgenomen en de detentiecapaciteit werd teruggebracht. Volgens cijfers van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI, 2013a) bedroeg de gemiddelde direct inzetbare capaciteit voor de detentie van vreemdelingen in 2012 nog 1.750 plaatsen. In nieuwe plannen wordt de direct inzetbare capaciteit verder teruggebracht tot onder de duizend plaatsen (DJI, 2013b).

Figuur 1 Gemiddelde capaciteit, inclusief reservecapaciteit 2008-2012

Bron: DJI, 2013a

In de vreemdelingenbewaring kunnen twee groepen ingeslotenen worden onderscheiden. Ten eerste verblijft een groep vreemdelingen die de toegang tot Nederland aan de grens is geweigerd en die op grond van artikel 6 van de Vreemdelingenwet (Vw 2000) een vrijheidsbenemende maatregel krijgen opgelegd. Ten tweede onderscheiden we een groep vreemdelingen die niet (langer) rechtmatig in Nederland verblijft en die op grond van artikel 59 Vw een vrijheidsbenemende maatregel krijgt opgelegd (Van Kalmthout, 2005,

p. 326). De lidstaten van de Europese Unie hebben in de Terugkeerrichtlijn[2] bindende regels opgesteld met betrekking tot de terugkeer van niet rechtmatig verblijvende vreemdelingen. Ook bevat de richtlijn normen voor de inbewaringstelling van deze vreemdelingen. Een belangrijke norm in de Terugkeerrichtlijn is dat een vreemdeling alleen in bewaring mag worden gehouden om de terugkeer voor te bereiden en/of de uitzetprocedure uit te voeren. Dwangmaatregelen moeten proportioneel en doeltreffend zijn en mogen alleen worden toegepast wanneer minder dwingende maatregelen niet afdoende zijn. Ook kunnen vreemdelingen die geen rechtmatig verblijf in Nederland hebben (of die in afwachting zijn van een beslissing op een aanvraag tot het verlenen van een verblijfsvergunning) in bewaring worden gesteld indien de openbare orde of de nationale veiligheid in het geding is. In de praktijk betekent dit dat bewaring kan worden ingesteld als een risico bestaat dat de vreemdeling zich zal onttrekken aan het toezicht of als de vreemdeling de voorbereiding van het vertrek tegenwerkt. Bewaring op grond van de Vw 2000 mag niet voor strafvorderingsdoeleinden worden toegepast omdat het een bestuursrechtelijke maatregel is. De Terugkeerrichtlijn stelt een maximumduur van een halfjaar aan de vreemdelingendetentie. Dit kan met ten hoogste een jaar worden verlengd wanneer vertrek niet binnen een halfjaar kan worden gerealiseerd. Nederland heeft de Terugkeerrichtlijn eind 2011 geïmplementeerd en de aanpassingen zijn per 1 januari 2012 in werking getreden.[3]

Momenteel zijn in Nederland vier locaties met detentiecentra waar de vreemdelingenbewaring ten uitvoer wordt gebracht: Alphen aan den Rijn, Schiphol, Rotterdam en Zeist. In januari 2012 waren er 1.610 personen werkzaam in de vreemdelingenbewaring (Van der Broek & Molleman, 2012). De meerderheid van deze werknemers is detentietoezichthouder (DTH'er) en houdt zich bezig met de dagelijkse begeleiding van de vreemdelingen op de leefafdelingen. De DTH'ers zijn in dienst van het Rijk of van een particulier bedrijf (G4S). Naast DTH'ers werken in de vreemdelingenbewaring beveiligers, verpleegkundigen, directieondersteunend personeel en geestelijk verzorgers (Van der Broek & Molleman, 2012).

Het dagprogramma voor personen die op grond van artikel 6 en 59 in de vreemdelingenbewaring zijn ingesloten duurt van 08.00 tot 12.00 en van 13.00 tot 17.00. Gedurende deze tijden zijn de deuren van de cellen open en kunnen ingeslotenen gebruikmaken van de gemeenschappelijke ruimte. In het dagprogramma is een aantal uur per week gereserveerd voor activiteiten zoals sporten, ontvangen van bezoek, deelnemen aan creatieve activiteiten, film kijken of gesprekken voeren met een geestelijk verzorger.[4]

2 http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0098:NL:PDF.

3 Het betreft wetsvoorstel 32 420 (Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 ter implementatie van de Richtlijn nr. 2008/115/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 over gemeenschappelijke normen en procedures in de lidstaten voor de terugkeer van onderdanen van derde landen die illegaal op hun grondgebied verblijven (PbEU L 348/98)).

4 Bij grenslogies wordt ook een avondprgramma van 18.00 tot 21.00 uur geboden.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van vreemdelingendetentie in Nederland ligt bij de Directie Bijzondere Voorzieningen (DBV), die deel uitmaakt van DJI. De missie van de DBV luidt als volgt: 'de DBV draagt bij aan een rechtvaardige en veilige samenleving door het op humane en doeltreffende wijze ten uitvoer leggen van de vreemdelingenbewaring en een bijdrage te leveren aan de voorbereiding op het vertrek uit Nederland'.[5]

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

De missie van DBV vormt de leidraad bij de tenuitvoerlegging van de vreemdelingenbewaring. Het personeel en het regime van de vreemdelingenbewaring zijn belangrijke factoren bij het realiseren van deze missie. Bij DBV bestaat daarom de behoefte meer kennis te hebben over de (personele) factoren die van invloed zijn op de detentiebeleving van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring. Personele factoren zijn bijvoorbeeld de bejegeningstijlen en werkervaring van het personeel en de verhouding tussen het aantal DTH'ers en ingeslotenen op een leefafdeling. Tevens bestaat de behoefte om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen de detentiebeleving en de mate waarin vreemdelingen bereid zijn om uit Nederland te vertrekken; in dit rapport aangeduid met het begrip 'vertrekbereidheid'. Dit onderzoek behandelt de ontwikkeling van de vertrekbereidheid van ingeslotenen sinds het (eerste) verblijf in de vreemdelingenbewaring. Er wordt uitsluitend gekeken of de vertrekbereidheid is *toegenomen* sinds de opsluiting in de vreemdelingenbewaring. Met de beschikbare gegevens is het niet mogelijk om na te gaan of de vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring gelijk is gebleven of is afgenomen.
De kennis die dit onderzoek oplevert biedt mogelijk handvatten waarmee acties en maatregelen kunnen worden ontwikkeld om de doelen uit de missie van DBV in hogere mate te bereiken. Desalniettemin zij vermeld dat de vreemdelingensurvey uitwijst dat na een daling van de waardering voor vreemdelingendetentie tussen 2004 en 2007, de vreemdelingen in 2012 de omstandigheden aanzienlijk positiever waarderen (DJI, 2013a, p. 44-45). De gelijktijdige afname van surveys onder het personeel (Medewerkertevredenheidsonderzoek 2012) en onder ingeslotenen (Vreemdelingensurvey 2012) biedt de mogelijkheid om de relaties tussen de personele factoren enerzijds en de detentiebeleving van ingeslotenen anderzijds te onderzoeken. Ook maakt de informatie uit de surveys het mogelijk om de relatie tussen de detentiebeleving en de vertrekbereidheid van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring te onderzoeken. De surveys worden in paragraaf 1.4 en in de hoofdstukken 3 en 6 nader toegelicht. Aanvullend zijn voor dit onderzoek diepte-interviews met ingeslotenen en medewerkers gehouden om de onderwerpen nader te onderzoeken.

5 www.dji.nl/Organisatie/ Organisatiestructuur/Directie-Bijzondere-Voorzieningen.

1.2 Relevantie en vraagstelling

Ten eerste is dit onderzoek beleidsmatig relevant omdat de kennis die wordt opgedaan inzicht biedt in de invloed van personele factoren op de detentiebeleving. Er is voor gekozen om naar deze factoren te kijken, omdat personele factoren beïnvloedbaar zijn door beleidsmakers en de uitvoerende partijen binnen de vreemdelingenbewaring. De veronderstelling luidt dat door aanpassingen binnen deze factoren de beleving van de detentie door ingeslotenen kan worden verbeterd. Dit brengt ons op de eerste centrale onderzoeksvraag: *welke personele factoren hangen samen met de detentiebeleving van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring?*
Ten tweede is het onderzoek beleidsmatig relevant omdat het inzicht biedt in de ontwikkeling van de vertrekbereidheid gedurende het verblijf in de vreemdelingenbewaring. De vreemdelingenbewaring wordt door de Nederlandse overheid beschouwd als een essentieel onderdeel van het terugkeerbeleid (*Kamerstukken II* 2010/11, 19 637, nr. 1396 en 1207). Een vraag is of de vertrekbereidheid van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring wordt beïnvloed door de beleving van de detentieomstandigheden. Leiden goede detentieomstandigheden tot meer vertrekbereidheid of is juist een omgekeerde relatie waarneembaar? De tweede centrale onderzoeksvraag die uit deze vragen voortvloeit is: *welk verband bestaat er tussen de detentiebeleving van ingeslotenen en de mate waarin zij worden blootgesteld aan de vreemdelingenbewaring enerzijds en de ontwikkeling van hun vertrekbereidheid anderzijds?*
De wetenschappelijke relevantie van het onderzoek ligt in het feit dat de resultaten uit dit onderzoek de geringe wetenschappelijke kennis over de (beleving van de) vreemdelingenbewaring aanvullen.

1.3 Doelstelling

In het rapport wordt een tweedeling gemaakt die voortvloeit uit de onderzoeksvragen. Ten eerste heeft dit onderzoek tot doel om de factoren in kaart te brengen die van invloed zijn op de detentiebeleving van ingeslotenen binnen de vreemdelingenbewaring. De detentiebeleving wordt gemeten aan de hand van twee concepten: de mate van *deprivatie* zoals ervaren door gedetineerde vreemdelingen en de *legitimiteit* die door deze vreemdelingen aan de detentie wordt toegekend. In het eerste deel van het onderzoek (hoofdstuk 2 tot en met 4) wordt in het bijzonder gekeken naar de relatie tussen deze elementen van de detentiebeleving en personele factoren (de arbeidssituatie en de bejegeningsstijlen van het personeel).
Daarnaast beoogt dit onderzoek inzicht te geven in de relatie tussen de detentiebeleving en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid van gedetineerde vreemdelingen. In het tweede deel van het onderzoek (hoofdstuk 5 tot en met 7) wordt gekeken naar de samenhang tussen de deprivatie van inge-

slotenen, de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring, de gepercipieerde terugkeerondersteuning en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid tijdens het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Daarmee wordt ook inzichtelijk gemaakt of er wellicht sprake is van een zekere afschrikkende werking van de vreemdelingenbewaring. Afschrikking behoort overigens niet tot de doelstelling van DBV.

1.4 De onderzoeksmethode in kort bestek

Het onderzoek heeft hoofdzakelijk een kwantitatief karakter, waarbij is onderzocht of de beschikbare data de theoretische veronderstellingen ondersteunen (uitgewerkt in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 5). Daarbij wordt gebruikgemaakt van de gegevens uit het Medewerkertevredenheidsonderzoek (MTO) 2012 en de Vreemdelingensurvey 2012. Het MTO dient als een graadmeter voor de arbeidsomstandigheden van het personeel (Van der Broek & Molleman, 2012). Met de uitvoering van MTO's wordt inzichtelijk gemaakt hoe medewerkers van de detentie- en uitzetcentra denken over belangrijke aspecten van hun werk en welke knelpunten zij daarin ervaren. Naast typische onderwerpen van tevredenheidsonderzoeken onder medewerkers – zoals werkdruk, collegialiteit en leiderschap – komen ook andere onderwerpen aan de orde in het MTO. Zo wordt bijvoorbeeld gevraagd naar vormen van ongewenst gedrag die medewerkers ervaren door toedoen van vreemdelingen en collega's en kunnen medewerkers via reacties op stellingen aangeven op welke manier zij met vreemdelingen omgaan.
In 2012 is een MTO gehouden onder de medewerkers van DBV en G4S-personeel werkzaam bij de detentie- en uitzetcentra met behulp van het meetinstrument Internetspiegel. De Internetspiegel kent geen specifieke vragen over het werk in justitiële inrichtingen. Daarom zijn deze stellingen over bejegening uit het oude instrument (BASAM-DJI) in de nieuwe vragenlijst opgenomen. Van eind januari tot midden februari 2012 zijn alle 1.610 medewerkers van DBV (en G4S-personeel werkzaam bij de detentie- en uitzetcentra) in de gelegenheid gesteld om het MTO in te vullen. Uiteindelijk hebben 1.018 medewerkers de vragenlijst ingevuld en geretourneerd (dit is een respons van 63%).
In dezelfde periode is de Vreemdelingensurvey afgenomen. De Vreemdelingensurvey is een belevingsonderzoek onder ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring, waarin de vraag centraal staat hoe ingeslotenen de inrichting waar ze op dat moment verblijven ervaren. De resultaten zijn te gebruiken voor interne kwaliteitsverbetering en beleidsvorming. In de vragenlijst komen diverse onderwerpen aan bod, waaronder: veiligheid en duidelijkheid, terugkeerbegeleiding, omgang met DTH'ers en andere ingeslotenen, interculturalisatie, gezondheid en zorgverleners, hygiëne, dagbesteding, activiteiten en autonomie. Eerdere Vreemdelingensurveys zijn afgenomen in

2004 en 2007. De meest recente Vreemdelingensurvey is afgenomen in januari 2012, waarbij de totale doelgroep 1.155 gedetineerde vreemdelingen omvatte. Dit waren zowel vreemdelingen die op grond van artikel 6 in de vreemdelingenbewaring zaten als vreemdelingen die op grond van artikel 59 werden vastgehouden. Er zijn in totaal 460 vragenlijsten bruikbaar ingevuld, wat neerkomt op een respons van 39%.

Voor het analyseren zijn de resultaten van het MTO en de Vreemdelingensurvey aan elkaar gekoppeld. De analyses worden uitgevoerd met behulp van de statistische software SPSS en Stata. De gebruikte meetinstrumenten bestonden reeds voor de uitvoering van het onderzoek en zijn om die reden mogelijk niet volledig toegesneden op de onderzoeksvragen. Ten behoeve van verdieping, illustraties en het zichtbaar maken van mechanismen zijn daarom aanvullend interviews afgenomen met ingeslotenen en medewerkers.

Begin 2013 zijn 24 semi-gestructureerde interviews afgenomen, waarvan 12 met vreemdelingen, 9 met DTH'ers en 3 met overige medewerkers (een afdelingshoofd, een geestelijk verzorger en een functiebegeleider). De interviews vonden plaats in detentiecentrum Zeist. De gesprekken zijn gehouden aan de hand van een topiclijst. De onderwerpen die in deze topiclijst aan bod komen vloeien voort uit bestaande relevante literatuur en de hypotheses van dit onderzoek. Tijdens de interviews is met name ingegaan op onderwerpen die met de kwantitatieve gegevens beperkt inhoudelijk konden worden onderzocht. De interviews zijn woordelijk uitgewerkt en met het data-analyseprogramma MaxQDa geanalyseerd. Dit programma maakt het mogelijk om de onderwerpen die in de interviews aan bod komen te ordenen. Het datamateriaal is vervolgens systematisch doorgelopen op zoek naar uitspraken en mechanismen. Ook is gekeken naar mogelijke verklaringen voor de in de kwantitatieve analyses gevonden verbanden.

1.5 Opbouw van het rapport

Evenals de vraagstelling van dit onderzoek is het rapport opgebouwd uit twee delen, die afzonderlijk leesbaar zijn. Het eerste deel bestaat uit de hoofdstukken 2, 3 en 4 en heeft betrekking op de relaties tussen de personele factoren en de detentiebeleving van ingeslotenen. Het tweede deel bestaat uit de hoofdstukken 5, 6 en 7 en behandelt de relaties tussen de detentiebeleving van ingeslotenen en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid gedurende het verblijf in de vreemdelingenbewaring.

Hoofdstuk 2 beschrijft het theoretische kader van het eerste deel van het onderzoek. Hoofdstuk 3 behandelt de onderzoeksmethoden die in het eerste deel van het onderzoek worden gehanteerd. In hoofdstuk 4 worden vervolgens de resultaten besproken van de analyses met betrekking tot de relaties tussen de arbeidssituatie van het personeel, de bejegeningstijlen van het per-

soneel en de detentiebeleving van ingeslotenen. Tevens worden in hoofdstuk 4 de bevindingen uit de interviews besproken die betrekking hebben op de relatie tussen de personele factoren en de detentiebeleving van ingeslotenen. Hoofdstuk 5 gaat in op de theoretische verkenning van het tweede deel van het onderzoek. In hoofdstuk 6 worden de onderzoeksmethoden beschreven die in het tweede deel van het onderzoek worden gehanteerd. Vervolgens worden in hoofdstuk 7 de resultaten behandeld van de analyses ten behoeve van de relatie tussen de detentiebeleving van ingeslotenen en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Daarnaast behandelt hoofdstuk 7 de interviewresultaten die betrekking hebben op deze relatie. In hoofdstuk 8 worden ten slotte de belangrijkste bevindingen uit beide delen van het onderzoek samengevat en worden de antwoorden op de onderzoeksvragen geformuleerd.

Deel 1 Personele factoren en detentiebeleving

2 De veronderstelde relatie tussen personele factoren en de detentiebeleving van gedetineerden

In dit hoofdstuk wordt verkend welke personele factoren mogelijk van invloed zijn op de beleving van detentie in de vreemdelingenbewaring door gedetineerde vreemdelingen. De detentiebeleving in de vreemdelingenbewaring is beperkt behandeld in de literatuur. Om tot veronderstellingen te komen over personele factoren die van invloed zijn op de detentiebeleving in de vreemdelingenbewaring wordt daarom gezocht in de *strafrechtelijke* detentieliteratuur. Op basis van de strafrechtelijke detentieliteratuur zullen we tot assumpties komen over de invloed van personele factoren op de beleving van detentie in de vreemdelingenbewaring.
De literatuur wordt doorzocht met behulp van de 'sneeuwbalmethode'. Het startpunt van deze zoekmethode is een aantal relevante studies (onder andere Hulley et al., 2011; Molleman & Leeuw, 2012). Deze studies bevatten citaten en verwijzingen naar andere bronnen met informatie over de invloed van personele factoren op de detentiebeleving van ingeslotenen. Die bronnen kunnen op hun beurt leiden tot nieuwe relevante bronnen.
Aan de hand van de in dit hoofdstuk aangehaalde literatuur wordt een theoretisch kader opgesteld. De personele factoren die binnen dit kader aan bod komen en die relevant worden geacht voor de situatie in de vreemdelingenbewaring zijn in twee groepen in te delen, namelijk de arbeidssituatie van het personeel en de bejegeningstijlen die door het personeel worden gehanteerd. Op basis van de bevindingen in het onderzoek van Molleman en Leeuw (2012) is ervoor gekozen om de relatie tussen deze factoren en de detentiebeleving van ingeslotenen ook in twee delen te onderzoeken. Eerst wordt de relatie tussen de arbeidssituatie van het personeel en de bejegeningstijlen van het personeel onderzocht. Vervolgens wordt ingegaan op de relatie tussen de bejegening door het personeel en de detentiebeleving van ingeslotenen.
Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2.1 zullen ter introductie twee dominante theorieën worden besproken die een verklaring bieden voor gedrag en ervaringen van gedetineerden tijdens detentie. Het belang van het personeel voor de beleving van detentie door gedetineerden wordt in paragraaf 2.2 besproken. Paragraaf 2.3 gaat in op relatieve deprivatie als onderdeel van detentiebeleving. Paragraaf 2.4 gaat in op een ander aspect van de detentiebeleving, namelijk gepercipieerde legitimiteit. In paragraaf 2.5 worden de bejegeningstijlen van het personeel behandeld. Vervolgens wordt in paragraaf 2.6 ingegaan op leiderschapsstijlen die in penitentiaire inrichtingen worden gehanteerd. In paragraaf 2.7 worden de overige veronderstelde determinanten van de detentiebeleving besproken. De overeenkomsten en verschillen tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring worden in paragraaf 2.8 behandeld. Hier wordt ook aangegeven welke parallellen tussen beide detentievormen kunnen worden getrokken wat betreft de

invloed van personele factoren op de detentiebeleving van ingeslotenen. In paragraaf 2.9 wordt de keuze beargumenteerd om bepaalde factoren in de theoretische modellen op te nemen die empirisch getoetst worden. Ook komt in deze paragraaf de operationalisering aan bod. Ten slotte worden in paragraaf 2.10 de hypothesen geformuleerd.

2.1 Import en deprivatie

Aan de beleving van detentie is in de wetenschappelijke literatuur veel aandacht besteed. Sommige onderzoekers stellen dat het gedrag en de detentiebeleving van gedetineerden worden bepaald door kenmerken, gedragingen en ervaringen van vóór het verblijf in detentie (Clemmer, 1940; Irwin & Cressey, 1962; Riemer, 1937). Deze *import theorie* gaat uit van het idee dat factoren als educatie, ervaringen vóór de detentie, genetische aanleg, persoonlijkheid en de culturele achtergrond van gedetineerden reeds aanwezig zijn wanneer zij de detentie in komen en dat deze factoren hun beleving en hun (huidige en toekomstige) gedrag bepalen. Verscheidene onderzoekers hebben aangetoond dat achtergrondkenmerken (waaronder geslacht, leeftijd, etniciteit, criminele achtergrond) van gedetineerden inderdaad van invloed zijn op het gedrag en de beleving van de detentieomstandigheden (Camp et al., 2003; Harer & Steffensmeier, 1996; Paterline & Petersen, 1999; Steiner, 2009; Steiner & Woolredge, 2008; Wright, 1991).
Andere onderzoekers stellen daarentegen dat de omstandigheden in penitentiaire inrichtingen de detentiebeleving en het (wan)gedrag van gedetineerden bepalen (Cloward et al., 1960; Sykes, 1958). De *deprivatie theorie* gaat uit van het idee dat gedragingen en percepties van gedetineerden veroorzaakt worden door interne condities van de detentie zelf. Sykes (1958) beschrijft de interne condities aan de hand van vijf 'deprivaties', te weten het gebrek aan (1) vrijheid, (2) goederen en diensten, (3) autonomie, (4) veiligheid en (5) heteroseksuele relaties. De 'deprivaties van detentie' zijn een gevolg van de manier van opsluiting en zijn (deels) het resultaat van de organisatie van penitentiaire inrichtingen.
De import theorie en de deprivatie theorie hebben tegengestelde verklaringen voor het gedrag en de beleving van gedetineerden. Toch kunnen ze elkaar ook aanvullen in een geïntegreerde benadering (Cao et al., 1997; Hochstedler & DeLisi, 2005; Huey Dye, 2010; Paterline & Petersen, 1999; Schrag, 1944). Schrag (1944) stelt bijvoorbeeld dat het gedrag van gedetineerden gerelateerd is aan de bredere gemeenschap (buiten de detentie) maar ook aan invloeden die inherent zijn aan de gemeenschap in de justitiële inrichtingen. In deze geïntegreerde benadering worden zowel de kenmerken van gedetineerden als de detentieomstandigheden gezien als determinanten van beleving en gedrag tijdens detentie.

Ondanks het feit dat erkend wordt dat persoonlijke en historische kenmerken van ingeslotenen relevant zijn voor de detentiebeleving (ook in de vreemdelingenbewaring) zal in het eerste deel van dit onderzoek de interesse uitgaan naar de invloed van de detentieomstandigheden op de detentiebeleving. De reden hiervoor is dat detentieomstandigheden (deels) beïnvloedbaar zijn door beleidsmakers en de uitvoerende partijen van de vreemdelingenbewaring. De rol die personele factoren spelen staat daarbij centraal.

2.2 Het personeel en de detentiebeleving van gedetineerden

Verschillende wetenschappers hebben zich beziggehouden met de invloed van het detentiepersoneel op de detentiebeleving van gedetineerden (Garland, 1990; Gilbert, 1997; Liebling, 2000; Thornton et al., 1984). Garland (1990) noemt personeelsleden die actief zijn op de werkvloer de voornaamste dragers van het detentieklimaat. Ook Thornton et al. (1984) benadrukken het belang van het personeel voor de detentiebeleving. Zij stellen dat het personeel de uiteindelijke verantwoordelijkheid heeft voor de uitvoering van het beleid en dat de manier waarop personeel toeziet op de activiteiten in justitiële inrichtingen een belangrijke determinant is voor de ervaringen van gedetineerden.
De omgang tussen personeel en gedetineerden wordt dus verondersteld een cruciale rol te spelen bij de perceptie van de detentieomstandigheden en het detentieregime in algemene zin. Liebling et al. (2011) stellen dat omgang tussen personeel en gedetineerden om verschillende redenen belangrijk is. Ten eerste is de onderlinge omgang om instrumentele redenen van belang; personeel en gedetineerden hebben elkaar nodig. Zij zijn bijvoorbeeld van elkaar afhankelijk voor het verkrijgen van informatie, het behouden van orde en veiligheid en de beschikbaarheid van voorzieningen. Ten tweede stellen de wet en de missie van DJI (en daarnaast onder andere de Penitentiaire beginselenwet (Pbw), de 'European Prison Rules' en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)) eisen aan detentie op bijvoorbeeld het vlak van humaniteit. Een positieve waardering voor de omgang tussen personeel en gedetineerden kan het werk en het leven in detentie humaner maken (Liebling et al., 2011). Opgemerkt dient te worden dat de relaties binnen de omgeving van een penitentiaire inrichting doordrongen zijn van een ongewone hoeveelheid macht (de mogelijkheid van één partij om het gedrag van de andere partij te beïnvloeden of voor te schrijven). Deze macht wordt een groot deel van de tijd niet ingezet, zodat de dagelijkse interacties plaatsvinden zonder dat er expliciet aan gerefereerd wordt. Zowel het personeel als de gedetineerden zijn zich echter bewust van deze machtsverhoudingen (Liebling et al., 2011).

2.3 Relatieve deprivatie

Het eerste aspect van de detentiebeleving dat wordt behandeld is relatieve deprivatie. Het concept van relatieve deprivatie (geïntroduceerd door Stouffer et al., 1949) wordt gebruikt om aan te geven dat menselijke reacties op objectieve omstandigheden worden gevormd door vergelijkingen die zij maken (Walker & Smith, 2002). De subjectieve deprivatie (of tevredenheid) van een individu wordt dus niet uitsluitend bepaald door de objectieve situatie waarin een individu zich bevindt maar ook door de vergelijking die dit individu maakt met een bepaalde referentiestandaard (Crosby, 1976). Runciman (1966) omschrijft dit als volgt: een persoon ervaart relatieve deprivatie wanneer het hem (of haar) aan X ontbreekt en hij ziet dat een andere persoon, of hijzelf op een eerder of (naar verwachting) toekomstig moment, wel over X beschikt. Daarnaast wil hij over X beschikken en vindt hij tevens dat hij het recht heeft om over X te beschikken. Relatieve deprivatie kan optreden doordat iemand een beperkte (of geen) toegang heeft tot sociaal contact, voedsel, kleding, onderkomen, educatie, werk enzovoort. Gedetineerden kunnen bijvoorbeeld relatieve deprivatie ervaren wanneer zij (1) hun huidige situatie vergelijken met de situatie van personen buiten de detentie of met hun eigen situatie voordat ze gedetineerd waren, (2) niet de beschikking hebben over bepaalde persoonlijke eigendommen, (3) over die persoonlijke eigendommen willen beschikken en (4) het gevoel hebben recht te hebben op die persoonlijke eigendommen.

Townsend (1987) onderscheidt twee vormen van relatieve deprivatie: *sociale deprivatie* en *materiële deprivatie*. Sociale deprivatie heeft betrekking op relaties tussen personen binnen de familie, op het werk of binnen de gemeenschap. Deze vorm van deprivatie is gerelateerd aan het concept van ‘sociaal kapitaal’ en geeft bepaalde eigenschappen weer van de sociale organisatie rond een individu (Pampalon & Raymond, 2000). Sociale deprivatie treedt dus op wanneer iemand geen of beperkte toegang heeft tot zijn of haar sociale netwerk. Materiële deprivatie heeft betrekking op de beperkte toegang tot goederen en voorzieningen die deel uitmaken van het moderne leven.

De assumptie luidt dat het personeel in detentie invloed heeft op de relatieve deprivatie van gedetineerden omdat gedetineerden bijvoorbeeld voor (de toegang tot) veel zaken afhankelijk zijn van het personeel. In hun klassieke studies naar het institutionele leven geeft zowel Goffman (1961) als Mathiesen (1965) aan dat gedetineerden en andere ingeslotenen van ‘totale instituties’ voor een verscheidenheid aan besluiten en privileges afhankelijk zijn van het inrichtingspersoneel. Deze laatste groep heeft daarmee een significante invloed op hun kwaliteit van leven. Ook Sparks et al. (1996) wijzen op de afhankelijke positie waarin gedetineerden zich bevinden en het belang van de bekwaamheid (zie paragraaf 2.5) en overtuigingen van het personeel voor de toegang tot goederen en diensten.

2.4 Gepercipieerde legitimiteit

Het tweede aspect van de detentiebeleving is gepercipieerde legitimiteit. Suchman (1995) beschrijft legitimiteit als een zekere overeenstemming tussen de activiteiten van een organisatie en de heersende normen met betrekking tot deze activiteiten. Tyler en Huo (2002) spitsen hun definitie van legitimiteit toe op de legitimiteit van gezaghebbende organisaties en instellingen. Zij omschrijven legitimiteit als de wijdverbreide overtuiging dat instanties zoals politie, rechtbanken en penitentiaire inrichtingen het recht hebben om besluiten te nemen (voor anderen) en dat deze besluiten gehoorzaamd en geaccepteerd dienen te worden.

Naast de aanname dat het personeel in penitentiaire inrichtingen invloed heeft op de relatieve deprivatie van ingeslotenen wordt in dit onderzoek verondersteld dat het personeel invloed heeft op de mate van legitimiteit die door ingeslotenen aan de (uitvoering van) detentie wordt toegekend. De tenuitvoerlegging van de detentie ligt namelijk voor een belangrijk deel in handen van het personeel en het personeel bepaalt (in zekere mate) de invulling van detentie. In de ogen van de gedetineerden vertegenwoordigt het personeel de detentie; of in bredere zin het justitiële rechtssysteem (Garland, 1990; Goffman, 1961). Wanneer relaties tussen personeel en ingeslotenen positief worden gewaardeerd, kunnen zij bijdragen aan de gepercipieerde legitimiteit van de detentie. Overmatig gebruik van macht door het personeel doet juist afbreuk aan de mate van legitimiteit die ingeslotenen aan de (uitvoering van) detentie toekennen (Liebling et al., 2011).

De relevantie van respectvolle relaties tussen personeel en gedetineerden voor de legitimiteit van de detentie wordt benadrukt door Tyler (1990, 2010). Wanneer gezag als legitiem beschouwd wordt, zullen mensen bereidwilliger de voorgeschreven regels naleven omdat zij het gevoel hebben dat de autoriteit die deze regels oplegt het recht heeft om het gedrag van mensen te bepalen. Tyler onderscheidt een instrumenteel en een normatief perspectief met betrekking tot legitimiteit. Bij het instrumentele perspectief kijken mensen of het resultaat van besluiten of acties gunstig voor hen is. Bij het normatieve perspectief kijken mensen niet naar wat een besluit voor hen oplevert, maar of het besluit rechtvaardig en eerlijk (genomen) is. Binnen dit normatieve perspectief brengt hij het onderscheid aan tussen distributive justice en *procedural justice*. Distributive justice heeft betrekking op de rechtvaardigheid van uitkomsten van besluiten. Procedural justice heeft betrekking op de rechtvaardigheid van de procedures waarmee men tot besluiten is gekomen (Tyler, 1990). Deze rechtvaardigheid staat dus los van de vraag of een besluit wel of niet gunstig is. In het verdere onderzoek zal distributive justice *uitkomstrechtvaardigheid* worden genoemd en procedural justice *procedurele rechtvaardigheid*. Ook Hulley et al. (2011) stellen dat voor gedetineerden een bevredigende uitkomst van een besluit niet zozeer een gunstig antwoord op een verzoek hoeft te zijn. Gedetineerden hebben vaak behoefte aan een ant-

woord dat eerlijk en ondubbelzinnig is, dat ervoor zorgt dat zij niet langer in onzekerheid verkeren. De studie van Hulley et al. (2011) toont aan dat in sommige gevallen gedetineerden liever een ‘nee’ te horen krijgen dan dat zij ‘aan het lijntje worden gehouden’. Voor gedetineerden is dit een onderdeel van respect waarbij tot uiting komt dat het personeel naar hen luistert, hun zorgen en belangen serieus neemt en zij eerlijke reacties op verzoeken ontvangen zonder onnodige vertragingen. Tyler (1990) stelt dat de procedurele rechtvaardigheid de sleutel is om legitimiteit tot stand te brengen. Respect is volgens hem één van de vier factoren die procedurele rechtvaardigheid binnen detentie kunnen bewerkstelligen, naast bijvoorbeeld ‘voice’ (gedetineerden de mogelijkheid geven om hun visie uit te leggen) en neutraliteit (consistente en eerlijke regeltoepassing).

Opgemerkt dient te worden dat de concepten gepercipieerde legitimiteit en relatieve deprivatie elkaar deels overlappen. In zijn definitie van relatieve deprivatie geeft Runciman (1966) aan dat één van de aspecten van relatieve deprivatie is dat een persoon het gevoel heeft recht te hebben op bepaalde zaken. Wanneer personen zaken ontberen waarop zij recht denken te hebben zullen deze personen meer relatieve deprivatie ervaren. Dit komt deels overeen met het normatieve perspectief op legitimiteit. Dit perspectief gaat uit van het idee dat mensen van mening zijn recht te hebben op eerlijke en rechtvaardige uitkomsten van besluiten (uitkomstrechtvaardigheid), of eerlijke en rechtvaardige procedures waarmee men tot die besluiten is gekomen (procedurele rechtvaardigheid). Wanneer uitkomsten en procedures niet eerlijk en rechtvaardig zijn kan dit ten koste gaan van de gepercipieerde legitimiteit. Het onderscheid tussen relatieve deprivatie en gepercipieerde legitimiteit is dus deels een analytisch onderscheid dat het mogelijk maakt de ervaringen van ingeslotenen te categoriseren en te analyseren.

2.5 Bejegeningstijlen van het personeel

Zoals eerder gesteld speelt het inrichtingspersoneel een belangrijke rol bij het realiseren van de doelen die bij de uitvoering van detentie worden nagestreefd (zoals veiligheid en menswaardige omstandigheden). Het personeel bepaalt in belangrijke mate het detentieklimaat doordat gedetineerden op hen zijn aangewezen en zij intensief met elkaar omgaan. Die omgang krijgt invulling door de handelingsleidraad of ‘oriëntatie’ die het personeel hanteert bij de bejegening van gedetineerden; die kan bijvoorbeeld gericht zijn op zorg en ondersteuning of juist op regels, orde en veiligheid. Roth (1985) wijst erop dat de institutionele regels selectief door het personeel worden gehandhaafd en dat de macht die het personeel heeft ook selectief wordt aangewend. Dit hangt af van factoren als de relatie tussen het personeelslid en de gedetineerde en de stemming waar het personeelslid in verkeert. De

oriëntaties van personeel kunnen verschillen in de tijd, tussen personeelsleden en tussen afdelingen en inrichtingen.
Liebling en Arnold (2004) onderscheiden twee waardesystemen die betrekking hebben op oriëntaties en bejegeningstijlen van het personeel in penitentiaire inrichtingen: *harmony values* en *security values*. Onder harmony values vallen waarden als respect, vertrouwen, eerlijkheid en waardigheid. Deze waarden komen tot uiting in de ondersteuning van gedetineerden, het helpen bij de persoonlijke ontwikkeling van gedetineerden en het opbouwen van constructieve relaties met gedetineerden (Van der Broek & Molleman, 2012). In dit onderzoek zal de bejegeningstijl die gerelateerd is aan harmony values *ondersteunende bejegening* worden genoemd. De security values hebben betrekking op het stellen en handhaven van regels. De bijbehorende bejegeningstijl zal in dit onderzoek *structurerende bejegening* worden genoemd.
Wanneer in een penitentiaire inrichting de nadruk ligt op security values kunnen de harmony values in het geding komen (Van der Broek & Molleman, 2012). In een penitentiaire inrichting waar een grote nadruk ligt op het handhaven van controle, orde en veiligheid, zal er minder ruimte zijn voor ondersteuning en constructieve relaties tussen het personeel en gedetineerden. Dit laatste is van belang voor een doelstelling zoals menswaardige detentieomstandigheden. Beide stijlen zijn daarom belangrijk en zouden idealiter vertegenwoordigd zijn in de vaardigheden van personeel. Daarbij is in onderzoek aangetoond dat *de mate* waarin bejegeningstijlen worden gehanteerd samenhangt met de ervaring van detentieomstandigheden door ingeslotenen (Molleman & Leeuw, 2012; Molleman & Van der Broek, 2012). Daarom luidt de assumptie dat een uitdrukkelijke en sterke oriëntatie van personeel op zowel ondersteuning als structuur bijdraagt aan een hogere waardering van de detentieomstandigheden. Reisig en Mesko (2009) laten zien dat gedetineerden die het gevoel hebben niet respectvol en niet rechtvaardig behandeld te worden eerder geneigd zijn om wangedrag, ongehoorzaamheid en geweld te vertonen. In het verlengde van deze bevindingen tonen Sparks et al. (1996) aan dat wanneer gedetineerden eerlijk en respectvol worden behandeld zij een strikt regime (dat kan bijdragen aan orde en veiligheid) eerder zullen accepteren. De perceptie van gedetineerden van de bejegening is daarmee niet alleen belangrijk voor het tot stand brengen en het behouden van orde in inrichtingen (Bottoms, 1999) maar tevens voor de beleving van detentieomstandigheden (Beijersbergen et al., 2012).
Naast ondersteunende en structurerende bejegening onderscheiden we een derde bejegeningstijl, namelijk motiverende bejegening. Motiverende bejegening is gebaseerd op de techniek *motivational interviewing* (Miller & Rollnick, 2002). Dit is een hulpverleningsmethode die gericht is op het teweegbrengen van verandering in het gedrag van de cliënt. De verandering moet worden ingezet door ambivalenties in het denken van een cliënt te verken-

nen en op te lossen. Bij motiverend interviewen wordt een beroep gedaan op de intrinsieke motivatie van cliënten om zo het gedrag te veranderen.

2.6 Leiderschapsstijlen in detentie

Niet alleen de bejegeningstijlen van het personeel worden verondersteld van invloed te zijn op de detentiebeleving van gedetineerden maar ook de managementstijlen van leidinggevenden kunnen een (indirecte) invloed hebben op het detentieklimaat en de percepties van gedetineerden (Craig, 2004; DiIulio, 1987).
DiIulio (1987) stelt dat leidinggevenden in inrichtingen verschillende stijlen hanteren om het personeel aan te sturen en de orde en veiligheid in de inrichting te handhaven. Daarbij worden drie verschillende managementconcepten onderscheiden: het controle model, het verantwoordelijkheidsmodel en het consensusmodel. Het eerste model heeft betrekking op een leiderschapsstijl die gebaseerd is op een hoge mate van controle door middel van restricties. De relaties en communicatie tussen leidinggevenden en het personeel, tussen personeelsleden onderling en tussen het personeel en de gedetineerden zijn in dit model afstandelijk en worden geleid door regels en voorschriften. In het tweede model wordt de nadruk op informele interactie tussen de verschillende partijen gelegd. Het consensusmodel is grofweg een combinatie van de eerste twee modellen. Deze eerste twee modellen zijn uitersten die gebruikt kunnen worden om de stijl van een leidinggevende te typeren.
In dit onderzoek hanteren we twee typologieën: *corrigerend leiderschap* en *stimulerend leiderschap*. Een leidinggevende met een corrigerende leiderschapsstijl geeft leiding aan zijn personeel op basis van een sociaal ruilsysteem van straffen en belonen (Burns, 1978). De focus van deze leiderschapsstijl ligt op het verwezenlijken van taken van het personeel op de korte termijn. De stimulerende leiderschapsstijl is gebaseerd op een hoge mate van vertrouwen in het personeel en het delegeren van verantwoordelijkheden (Bass & Steidlmeier, 1999; Northouse, 1997). Leidinggevenden die deze leiderschapsstijl hanteren trachten motiverende relaties met het personeel te creëren door middel van het toevertrouwen van verantwoordelijkheden en bevoegdheden (Aronson, 2001).
Camp et al. (2003) stellen dat leiderschapsstijlen van invloed kunnen zijn op het institutionele klimaat in inrichtingen en de manier waarop gedetineerden de detentieomstandigheden ervaren. Wanneer bijvoorbeeld de focus van leidinggevenden in hoge mate ligt op het directief aansturen en controleren van het personeel (corrigerend leiderschap) kan dit een negatief effect hebben op de rehabilitatie van gedetineerden (Craig, 2004). Wanneer leidinggevenden een strikt regime voeren dat sterk gericht is op disciplineren ontbreekt het gedetineerden aan mogelijkheden om te oefenen met het functioneren in

een 'genormaliseerde situatie'. Dit is van belang voor resocialisatie, maar ook om er voor te waken dat gedetineerden institutionaliseren.
Empirisch onderzoek ondersteunt deze veronderstellingen. Verschillende leiderschapsstijlen resulteren in verschillende arbeidsomstandigheden voor het personeel. De benadering van het management blijkt een sterke voorspeller voor arbeidssatisfactie en de werkdruk die wordt ervaren door het personeel (Reisig & Lovrich, 1998; Stohr et al., 1994). Hay en Sparks (1991) concluderen dat de leiderschapsstijlen van invloed zijn op de bejegening van gedetineerden door het personeel. De afstand die personeelsleden bewaren in de relatie met gedetineerden en de mate van flexibiliteit (of consistentie) die zij hanteren in de omgang met gedetineerden hangen volgens deze auteurs onder andere af van de managementfilosofie in de inrichting.

2.7 Overige determinanten van de detentiebeleving

Naast bejegening- en leiderschapsstijlen kunnen ook andere personele factoren de detentiebeleving van gedetineerden direct of indirect beïnvloeden. De *tevredenheid* van personeel over de inhoud van het werk, de taken die zij dienen uit te voeren en de arbeidssituatie hebben invloed op de verwezenlijking van doelen die in justitiële inrichtingen worden nagestreefd, bijvoorbeeld veiligheid, humaniteit en rehabilitatie (Cheeseman et al., 2001). Een opvallende bevinding in een onderzoek dat door Crewe et al. (2011) is uitgevoerd in het Verenigd Koninkrijk, is dat het personeel meer tevreden was over de arbeidsomstandigheden in penitentiaire instellingen waar gedetineerden het minst positief waren. In instellingen waar gedetineerden positief waren over de detentieomstandigheden was het personeel juist minder positief. In bijvoorbeeld een justitiële inrichting waar gedetineerden minder positief waren over de kwaliteit van het leven werd door het personeel minder stress ervaren en had het personeel een meer positieve houding ten opzichte van gedetineerden. Crewe en collega's verklaren dit met de heersende cultuur onder het inrichtingspersoneel. In justitiële inrichtingen met een meer traditionele en punitieve personele cultuur was het personeel in hogere mate zelfverzekerd en zakelijk ingesteld, terwijl in justitiële inrichtingen met een minder punitieve en meer persoonlijke cultuur het gezag van het personeel vaak werd ondermijnd door gedetineerden.
Verschillende studies hebben aangetoond dat personele factoren als *werkdruk* en *duidelijkheid over de taken* die uitgevoerd moeten worden invloed hebben op detentieomstandigheden (Craig, 2004; Farkas, 1999; Reisig & Lovrich, 1998; Steiner, 2009).
Ook *collegialiteit* wordt verondersteld van invloed te zijn op detentieomstandigheden. Lastige situaties in justitiële inrichtingen moeten onderling kunnen worden besproken om zo tot een juiste handelingskeuze te komen in de omgang met gedetineerden. Het contact tussen collega's is van cruciaal

belang om de doelen die in justitiële inrichtingen worden nagestreefd te verwezenlijken (Molleman & Van der Broek, 2012).

Verscheidene *achtergrondkenmerken* van personeel kunnen samenhangen met de detentieomstandigheden. Het eerste relevante kenmerk is het *geslacht* van personeelsleden. Verschillende studies tonen aan dat in vergelijking met mannen, vrouwen een sterkere oriëntatie hebben op humaniteit en rehabilitatie (Farkas, 1999; Kifer et al., 2003; Tewksbury & Mustaine, 2008) en op zorg (Tait, 2011). Het tweede kenmerk is de *leeftijd* van personeelsleden. Onderzoek heeft aangetoond dat oudere personeelsleden een positievere houding hebben ten opzichte van gedetineerden en hun rehabilitatie dan jongere personeelsleden (Farkas, 1999; Jurik, 1985; Kifer et al., 2003). Ten derde is het *opleidingsniveau* relevant voor de detentieomstandigheden. Onderzoek laat zien dat personeelsleden met een hoger opleidingsniveau een positievere houding hebben ten opzichte van gedetineerden (Burton et al., 1991). Een laatste relevant achtergrondkenmerk is *werkervaring*. Onderzoek naar het effect van werkervaring heeft geresulteerd in contrasterende bevindingen. Sommige onderzoekers vonden dat personeel met minder werkervaring meer gericht is op de ondersteuning van gedetineerden (Cullen et al., 1989; Jurik, 1985). Anderen concludeerden daarentegen dat meer werkervaring de mate van ondersteuning door het personeel vergroot (Cullen et al., 1993).

Naast de achtergrondkenmerken van het personeel is ook het *regime* van de detentie van belang voor de detentieomstandigheden en de beleving daarvan. Bij grensdetentie geldt bijvoorbeeld een ander regime dan in andere inrichtingen waar de vreemdelingenbewaring ten uitvoer wordt gelegd. Zo kunnen in de grensdetentie bijvoorbeeld geen disciplinerende straffen worden opgelegd en worden vreemdelingen daar overdag niet opgesloten, wat in andere inrichtingen wel gebeurt. Regimaire verschillen kunnen gevolgen hebben voor de oriëntaties van het personeel omdat de doelen van de verschillende regimes kunnen variëren (Molleman & Leeuw, 2012). In Nederland worden verschillende groepen onderscheiden in de vreemdelingenbewaring: *artikel 59* (bestemd voor onder meer vreemdelingen die geen verblijfsrecht (meer) hebben in Nederland), *artikel 6* (bestemd voor vreemdelingen die aan de grens zijn geweigerd omdat zij bijvoorbeeld niet in het bezit waren van een geldig paspoort of visum of omdat zij een gevaar vormen voor de openbare orde of nationale veiligheid), *extra-zorgafdeling* (EZA; bestemd voor vreemdelingen met bijvoorbeeld psychische stoornissen, stemmingsstoornissen of trauma's), Penitentiair Psychiatrisch Centrum (PPC; bestemd voor vreemdelingen met psychiatrische stoornissen die niet in de extra-zorgafdeling behandeld kunnen worden) en *politiecellen* (bestemd voor kortdurend verblijf) (DJI, 2011). Deze groepen en interne differentiaties noemen we in dit onderzoek *regimes*.

De *architectonische bouwstijl* van de penitentiaire inrichting wordt van belang geacht voor de (beleving van) detentieomstandigheden (Johnston,

2000). Ten slotte wordt het gebruik van *meerpersoonscellen* (MPC's) relevant geacht voor de detentiebeleving. Verschillende studies hebben aangetoond dat het gebruik van cellen voor meerdere personen (negatieve) gevolgen heeft voor de gezondheid, de autonomie en de relaties tussen het personeel en gedetineerden (Gaes, 1985, 1994; Paulus, 1988).

2.8 Relevantie voor de vreemdelingenbewaring

De besproken literatuur heeft voornamelijk betrekking op de invloed van personele factoren binnen strafrechtelijke detentie en niet binnen de vreemdelingenbewaring. De invloed van personele factoren op de detentiebeleving van gedetineerden in inrichtingen waar de vreemdelingenbewaring ten uitvoer wordt gebracht is tot op heden weinig onderzocht. In dit onderzoek wordt de aanname gedaan dat de personele factoren die vanuit de strafrechtelijke detentieliteratuur geacht worden van invloed te zijn op de detentiebeleving ook relevant zijn voor de beleving van de vreemdelingenbewaring. Ondanks dat het doel en de functie van de vreemdelingenbewaring afwijken van die van de strafrechtelijke detentie vindt de tenuitvoerlegging van beide vormen van detentie plaats in vrijheidsbenemende inrichtingen. Net als in strafrechtelijke detentie zijn ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring voor veel zaken afhankelijk van het personeel. Deze afhankelijke positie van gedetineerde vreemdelingen kan ervoor zorgen dat ook in de vreemdelingenbewaring de relaties tussen het personeel en gedetineerde vreemdelingen cruciaal blijken voor het detentieklimaat en de beleving van detentieomstandigheden. Bovendien geeft Van Kalmthout (2005) aan dat het regime van de vreemdelingenbewaring gelijkenis vertoont met het regime van strafrechtelijke detentie. Het detentiepersoneel heeft een belangrijke functie in de uitvoering van het regime van penitentiaire inrichtingen (Garland, 1990; Thornton et al., 1984). Ook om deze reden wordt verondersteld dat de personele factoren die in de strafrechtelijke detentieliteratuur als relevant worden aangeduid tevens van belang zijn voor de beleving van de detentieomstandigheden in de vreemdelingenbewaring.
Hoewel de regimes van de vreemdelingenbewaring overeenkomsten hebben met het gevangeniswezen, zijn de afgelopen jaren wel enkele veranderingen doorgevoerd die de vreemdelingendetentie een minder strafrechtelijk karakter hebben gegeven. Zo zijn de zes- en vierpersoonscellen vervangen door tweepersoonscellen en zijn de detentieplatforms (boten) afgestoten. Daarnaast is in juli 2010 het nieuwe detentiecentrum Rotterdam, dat over moderne faciliteiten beschikt, in gebruik genomen. Ook het nieuwe detentiecentrum in Alphen aan den Rijn is in gebruik genomen.
Ondanks de verschillen zijn er voldoende regimaire overeenkomsten om te veronderstellen dat de verbanden die voortkomen uit de strafrechtelijke detentieliteratuur ook opgaan voor de detentiebeleving in de vreemdelingen-

bewaring. De aanname dat de besproken personele factoren van invloed zijn op de detentiebeleving in de vreemdelingenbewaring impliceert overigens niet dat de samenhang tussen de factoren en de detentiebeleving exact gelijk is aan de gevonden relaties in de strafrechtelijke detentie. Naast de overeenkomsten zijn er namelijk ook verschillen tussen beide detentievormen, die mogelijk gevolgen hebben voor (de relaties tussen) het personeel en ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring. Met name op het gebied van gepercipieerde legitimiteit wordt een aanzienlijk verschil verwacht (Bosworth, 2012; Sparks et al., 1995). Bosworth (2012) stelt dat veel mensen ambivalente gevoelens hebben bij de (tenuitvoerlegging van de) vreemdelingenbewaring. Dit geldt niet alleen voor partijen binnen het gepolariseerde politieke en maatschappelijke debat, maar ook voor de (gedetineerde) vreemdelingen zelf. Gedetineerde vreemdelingen zijn vaak kritisch over het strafrechtelijke karakter van de vreemdelingenbewaring en zijn veelal van mening dat de detentie niet rechtvaardig en gepast is omdat zij niet 'crimineel' zijn (Kox, 2007; Leerkes, 2009; Staring & Aarts, 2010; Van Alphen, 2011). Ook hebben zij in veel gevallen onvrede met de stigmatisering en de sociale status die met detentie in de vreemdelingenbewaring gepaard gaan, de status van het 'niet-burgerschap' of van 'illegaal' (Bosworth, 2012).

Opvallend is, zo stelt Bosworth (2012), dat ook onder het personeel in de vreemdelingenbewaring soms gevoelens van ambivalentie heersen. Ook zij zijn zich ervan bewust dat de gedetineerde vreemdelingen (in veel gevallen) niet gedetineerd zijn ten gevolge van een veroordeling voor een strafbaar feit en dat zij dus niet te maken hebben met mensen met een criminele achtergrond. Aan de ene kant dragen zij bij aan de tenuitvoerlegging van een restrictieve maatregel binnen een vrijheidsontnemende inrichting en aan de andere kant dragen zij de zorg voor mensen die soms hulpbehoevend zijn. Ook het personeel in strafrechtelijke detentie heeft te kampen met deze tegenstrijdige positie, maar Bosworth (2012) geeft aan dat gevoelens van ambivalentie in sterkere mate aanwezig zijn binnen de vreemdelingenbewaring doordat het personeel soms restricties moet opleggen aan mensen die in veel gevallen geen strafbaar feit hebben gepleegd. Bovendien hebben zij te maken met een grote diversiteit aan buitenlandse nationaliteiten en een grote mate van doorstroom van vreemdelingen in en uit de vreemdelingenbewaring. Dit maakt het lastig voor het personeel om ingeslotenen te leren kennen en draagt bij aan een complexe arbeidssituatie.

Een ander verschil tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring is de mate van onzekerheid die ingeslotenen ervaren. Ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring kennen een hogere mate van onzekerheid over de uitkomst en de duur van detentie dan ingeslotenen in strafrechtelijke detentie. In de strafrechtelijke detentie zijn gedetineerden (afgezien van preventief gehechten) in veel gevallen op de hoogte wanneer zij vrij komen. Ingeslotenen in vreemdelingenbewaring weten veelal niet wanneer zij vrij komen, aangezien de detentieduur afhangt van de voortgang van de terug-

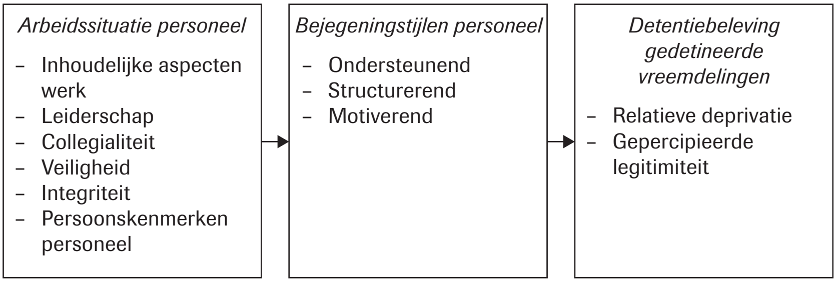
keerprocedures. (Hierbij moet worden aangetekend dat met de inwerkingtreding van de Europese Terugkeerrichtlijn een maximum aan de inbewaringstelling is gesteld van zes maanden; in bepaalde gevallen kan de termijn worden verlengd met twaalf maanden.) Ook is het voor ingeslotenen vaak onduidelijk wat de uitkomst van de detentie zal zijn. Zij kunnen worden teruggestuurd naar het land van herkomst (dit is vaak afhankelijk van de medewerking van ambassades) of zij kunnen worden vrijgelaten met de sommering Nederland uit eigen beweging te verlaten. In de praktijk kan het in het laatste geval zijn dat het illegaal verblijf in Nederland wordt voortgezet. Ten slotte zullen gedetineerde vreemdelingen veelal minder positief staan tegenover de uitkomsten van de detentie dan strafrechtelijk gedetineerden. De meeste strafrechtelijk gedetineerden weten dat ze uiteindelijk terugkeren naar een situatie die velen van hen als wenselijk zullen beschouwen: leven in Nederland buiten detentie in de hoedanigheid van burger of legale vreemdeling. Veel ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring zullen ten minste één uitkomst ervan (uitzetting) als onwenselijk beschouwen. Veel ingeslotenen (vooral degenen met een asielachtergrond) zijn immers in vreemdelingendetentie geplaatst juist omdat ze niet zelfstandig wilden terugkeren naar hun land van herkomst. Ook voortgezet illegaal verblijf in Nederland is niet altijd een aantrekkelijk vooruitzicht. Van uitgeprocedeerde asielzoekers is bekend dat ze vaak zowel negatief staan tegenover terugkeer als tegenover illegaal verblijf (Leerkes et al., 2010, 2011).

2.9 Een toetsbare theoretische constructie

De vraag die in het eerste deel van dit onderzoek zal worden beantwoord is: hoe wordt de detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen beïnvloed door de bejegeningstijlen en (indirect door) de arbeidssituatie van het personeel? De literatuur die in dit hoofdstuk is behandeld geeft aanwijzingen voor personele factoren die de detentiebeleving van ingeslotenen kunnen beïnvloeden. Deze factoren worden betrokken op de situatie van de vreemdelingenbewaring. Om de relaties die in de besproken literatuur naar voren komen toetsbaar te maken zijn de factoren ingedeeld in drie blokken. Figuur 2[6] bevat een schematische weergave van de verschillende onderdelen van het eerste deel van het onderzoek.

6 In dit hoofdstuk zijn meer relevante factoren genoemd dan in figuur 2 zijn opgenomen. Voor deze factoren zal statistisch worden gecontroleerd. Het gaat om kenmerken van de vreemdelingenpopulatie (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, herkomstregio, verblijf in Nederland, verblijfsduur in vreemdelingenbewaring (VB), aantal keer in VB) en kenmerken van de inrichting/afdeling (gebruik meerpersoonscellen, regime, capaciteit, bezettingspercentage, ratio personeel/vreemdeling).

Figuur 2 De veronderstelde relatie tussen de arbeidssituatie van personeel, bejegeningstijlen door personeel en de detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen

De relaties in figuur 2 zullen los van elkaar worden onderzocht. Ten eerste zal gekeken worden hoe de arbeidssituatie van het personeel samenhangt met de bejegeningstijlen die het personeel hanteert. Vanuit de literatuur wordt verondersteld dat verschillende aspecten van de arbeidssituatie van invloed zijn op de bejegeningstijlen die personeelsleden hanteren. Ten tweede wordt de relatie tussen de bejegeningstijlen van het personeel en de detentiebeleving van ingeslotenen onderzocht. De detentiebeleving bestaat uit twee aspecten: relatieve deprivatie en gepercipieerde legitimiteit. Op basis van de besproken literatuur wordt verwacht dat deze aspecten van de detentiebeleving worden beïnvloed door de bejegeningstijlen die het personeel hanteert. Alle voornoemde factoren worden toegelicht in de methodologische uiteenzetting in hoofdstuk 3.

2.10 Hypothesen

De veronderstellingen uit dit hoofdstuk leiden tot hypothesen over de relatie tussen detentiebeleving van vreemdelingen en bejegeningstijlen van personeel. Verondersteld wordt dat een sterke mate van hantering van de stijlen bijdraagt aan positievere percepties van vreemdelingen (Molleman & Van der Broek, 2012). Op basis van de theoretische veronderstellingen uit dit hoofdstuk zijn de volgende hypothesen geformuleerd:

H1 Wanneer DTH'ers meer tevreden zijn over de inhoudelijke aspecten van het werk, geven zij aan de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren.

H2 Wanneer DTH'ers meer tevreden zijn over de collegialiteit en leiderschap die zij ervaren, geven zij aan de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren.

H3 Wanneer DTH'ers meer tevreden zijn over de integriteit en veiligheid die zij ervaren, geven zij aan de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren.

H4 Wanneer DTH'ers aangeven de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren, zijn ingeslotenen meer tevreden over de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de deprivatie van ingeslotenen.

H5 Wanneer DTH'ers aangeven de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren, percipiëren ingeslotenen de detentieomstandigheden als meer legitiem.

In hoofdstuk 3 komen de gehanteerde onderzoeksmethoden aan de orde. Vervolgens zullen in hoofdstuk 4 de resultaten van de analyses worden behandeld en worden bovenstaande hypothesen getoetst.

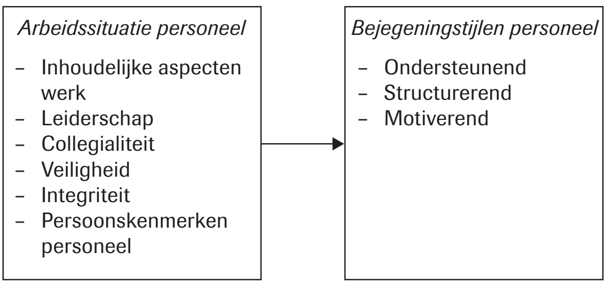
3 Methoden met betrekking tot deel 1 van het onderzoek

In het vorige hoofdstuk is uiteengezet welke personele factoren verondersteld worden van invloed te zijn op de detentiebeleving van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring. In dit hoofdstuk worden de methoden besproken die gehanteerd zullen worden om de veronderstelde relaties te onderzoeken. In paragraaf 3.1 wordt de analytische benadering van het eerste deel van dit onderzoek behandeld. In paragraaf 3.2 komen de meetinstrumenten aan de orde die voor het eerste deel van dit onderzoek gebruikt worden, namelijk het medewerkertevredenheidsonderzoek (MTO, gehouden in 2012) en de Vreemdelingensurvey (gehouden in 2012). Paragraaf 3.3 gaat vervolgens in op de operationalisatie van relevante begrippen. In paragraaf 3.4 wordt de methodologische verantwoording van de statistische analyses behandeld. Paragraaf 3.5 gaat vervolgens in op de methodologische verantwoording van de interviews. In paragraaf 3.6 komen ten slotte de beperkingen van deel 1 van het onderzoek aan de orde.

3.1 Analytische benadering

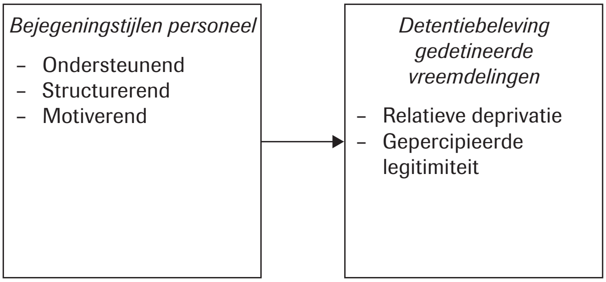
De in het vorige hoofdstuk uitgebreid omschreven veronderstelde relaties tussen de personele factoren en de detentiebeleving zijn in een model (figuur 2) geplaatst dat empirisch getoetst kan worden. Eerst zal de relatie tussen de arbeidssituatie van het personeel en de bejegeningstijlen die zij hanteren worden onderzocht (figuur 3).

Figuur 3 Stap 1: De veronderstelde relatie tussen de arbeidssituatie van het personeel en de bejegeningstijlen van het personeel

Vervolgens zal de relatie tussen de bejegeningstijlen van het personeel in de vreemdelingenbewaring en de beleving van de detentieomstandigheden door gedetineerde vreemdelingen worden onderzocht (figuur 4).

Figuur 4 Stap 2: De veronderstelde relatie tussen de bejegeningstijlen van het personeel en de detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen

De analyses hebben betrekking op twee groepen: het personeel in de vreemdelingenbewaring en de gedetineerde vreemdelingen. Om die reden zijn twee bestanden gekoppeld om zo de relaties tussen de arbeidssituatie en de bejegeningstijlen van het personeel (gemeten door het MTO 2012) en tussen de bejegeningstijlen en de detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen (gemeten door de Vreemdelingensurvey 2012) te kunnen onderzoeken. De koppeling is gemaakt op afdelingsniveau, dat wil zeggen door de variabelen uit het MTO te aggregeren en als afdelingskenmerk toe te voegen aan het bestand van de Vreemdelingensurvey.

Omdat de afnames van het MTO (2012) en de Vreemdelingensurvey (2012) aansluitend hebben plaatsgevonden wordt aangenomen dat de personeelsleden en de ingeslotenen daadwerkelijk met elkaar hebben gewerkt of geleefd. Het is denkbaar dat respondenten (vreemdelingen of personeel) van dezelfde afdeling in hogere mate gelijkende antwoorden hebben gegeven dan respondenten van verschillende afdelingen. Binnen afdelingen leven ingeslotenen in dezelfde fysieke en sociale omgeving waardoor respondenten elkaar kunnen beïnvloeden in de beantwoording van vragen. De antwoorden zijn daardoor mogelijk niet onafhankelijk (dit is wel noodzakelijk voor regressie analyse). Daarbij is door de koppeling van de databronnen een niveau in de data ontstaan, waarbij de personeelsdata op afdelingsniveau is geaggregeerd (per afdeling is een gemiddelde score berekend) en is verbonden aan de individuele resultaten van de Vreemdelingensurvey. In verband met de mogelijke afhankelijkheid van respondenten en het niveau in de data wordt gebruikgemaakt van multi-level analyse. De techniek corrigeert voor de samenhang van antwoorden van respondenten binnen dezelfde groepen.

We hebben gekeken naar de correlaties tussen de variabelen door middel van een correlatie analyse (niet weergegeven). De variabelen zijn niet hoger gecorreleerd dan r=0,6, waarop we de aanname doen dat het risico op collineariteit beperkt is wanneer de variabelen in een multivariaat model worden gebruikt.

3.2 Meetinstrumenten

3.2.1 Tevredenheidsonderzoek onder medewerkers (MTO)

Het MTO maakt gebruik van de Internetspiegel. Dit onderzoeksinstrument wordt door veel Nederlandse overheidsorganisaties gebruikt en is een uitgebreid getest instrument om de medewerkerstevredenheid te meten (www.internetspiegel.nl). Met behulp van de Internetspiegel wordt een groot aantal aspecten van de arbeidsomstandigheden en het personeelsmanagement in kaart gebracht. De Internetspiegel kent echter geen specifieke vragen over het werk in justitiële inrichtingen. Daarom is deze aangevuld met specifieke stellingen voor de medewerkers van DJI en DBV in het bijzonder, waaronder bijvoorbeeld de wijze van bejegening van vreemdelingen.
Van eind januari tot midden februari 2012 zijn alle 1.610 medewerkers van DBV (en G4S-personeel werkzaam bij de detentie- en uitzetcentra) in de gelegenheid gesteld om het MTO in te vullen. Van DJI en G4S zijn populatiegegevens verkregen van het personeelsbestand met als peildatum het eerste kwartaal van 2012, een datum vallend binnen de periode van afname van de vragenlijst. In totaal hebben 1.018 medewerkers de vragenlijst ingevuld en geretourneerd, wat neerkomt op een respons van 63%. De analyses met betrekking tot de representativiteit lieten zien dat de responsgroep nauwelijks verschilt van de populatie wat betreft de verdeling van geslacht, leeftijd en dienstjaren (zie voor een uitgebreide verantwoording Van der Broek & Molleman, 2012). Er is dus geen sprake van een selectieve respons. Het responspercentage is bevredigend en vormt een stabiele basis voor representatieve en betrouwbare analyseresultaten.
In de MTO-vragenlijst komen onderwerpen aan bod zoals inhoudelijke aspecten van het werk, de hoeveelheid werk en de gevolgen daarvan. De opvattingen over deze onderwerpen zijn gemeten middels een aantal stellingen. De antwoordmogelijkheden van de stellingen in de vragenlijst bestaan uit een vijfpunts-Likertschaal en lopen van *'helemaal oneens'* tot *'helemaal eens'*. Omdat sommige vragen positief en andere negatief zijn gesteld, zijn waar nodig de antwoordscores 'omgepoold', zodat deze allemaal dezelfde richting krijgen. Voor de gerapporteerde scores in dit rapport geldt daardoor altijd: hoe hoger de score, hoe hoger de tevredenheid van de medewerkers. Dit geldt ook voor thema's met een negatieve benaming, zoals *werkstress.* Een hoge score op dit thema betekent dat het personeel relatief weinig werkstress ervaart. De stellingen zijn (per onderwerp) vervolgens samengevoegd tot *meetschalen* ten behoeve van het reduceren van de hoeveelheid informatie. Een meetschaal wordt samengesteld door de antwoordscores (de waardering van respondenten ten aanzien van de stellingen) op te tellen en te delen door het aantal stellingen. Op die manier ontstaat er een interpreteerbaar beeld van hoe medewerkers hun arbeidsomstandigheden ervaren. In bijlage 2 worden de verschillende schalen uit het MTO omschreven. Voor uitge-

breide verantwoording over de schaalconstructie wordt verwezen naar Van der Broek en Molleman (2012).

3.2.2 Vreemdelingensurvey

De Vreemdelingensurvey is een belevingsonderzoek onder ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring. Het onderzoek beoogt in kaart te brengen hoe de verschillende aspecten van het verblijf in de inrichting door de gedetineerde vreemdelingen worden ervaren. De meest recente vragenlijst, die wordt gebruikt voor dit onderzoek, is afgenomen in januari 2012. Eerdere surveys zijn afgenomen in 2004 en 2007.
De totale doelgroep van de Vreemdelingensurvey omvatte 1.155 vreemdelingen. Dit waren zowel vreemdelingen die op grond van artikel 6 in de vreemdelingenbewaring zitten als vreemdelingen die op grond van artikel 59 werden vastgehouden. Het aantal vragenlijsten dat bruikbaar was ingevuld, was 460. Dit is een respons van 39%. Er is een aantal redenen denkbaar waarom bepaalde ingeslotenen niet hebben deelgenomen aan de survey. Sommige ingeslotenen konden om psychische redenen niet deelnemen, waren in sommige gevallen geplaatst op een strafcel/isoleercel waardoor deelname niet mogelijk was of verbleven tijdelijk op een andere locatie (bijvoorbeeld in een ziekenhuis). Daarnaast hebben de zogeheten bolletjesslikkers niet deelgenomen (bolletjesslikkers worden in vreemdelingenbewaring gesteld nadat ze hun straf hebben uitgezeten). Ook konden sommige ingeslotenen niet lezen, waren niet gemotiveerd om de vragenlijst in te vullen of wantrouwden het onderzoek (ondanks dat aan ingeslotenen de garantie is gegeven dat hun antwoorden volledig anoniem zouden worden verwerkt).
De respondenten die wel hebben deelgenomen aan het onderzoek vormen een goede afspiegeling van de totale populatie ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring. Wel vertoont de responsgroep een lichte oververtegenwoordiging van het aantal vrouwen, van personen afkomstig uit het Midden-Oosten en personen die langer in de vreemdelingenbewaring verblijven (DJI, 2013a).
Net als bij het MTO hebben de stellingen die in de vragenlijst zijn opgenomen antwoordmogelijkheden die lopen van 1 tot 5, waarbij 1 staat voor ‘helemaal mee oneens’ en 5 staat voor ‘helemaal mee eens’. Ook hier geldt dat een hoge score staat voor een positief oordeel over de desbetreffende stelling. Voor sommige thema’s zijn de vragen samengevoegd tot een schaal met een gemiddelde score. De scores zijn hiervoor opgeteld en gedeeld door het aantal vragen. De betrouwbaarheid van de schalen is getoetst en alle schalen bleken betrouwbaar (DJI, 2013a) (zie bijlage 2).

3.2.3 Controlevariabelen

Enkele factoren die in de modellen als controlevariabelen worden aangewend zijn verkregen van de administratie van de sector DBV. Het gaat daarbij om factoren zoals regime, capaciteit en bezetting.

3.3 Operationalisatie

De analyse van de relatie tussen de arbeidssituatie en de bejegeningstijlen is gebaseerd op de data uit het MTO. Voor het meten van de (tevredenheid over de) arbeidssituatie zijn verschillende schalen gebruikt. De tevredenheid over de inhoudelijke aspecten van het werk wordt gemeten aan de hand van de schalen: *inhoud van het werk, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, informatie en communicatie, hoeveelheid werk, emotionele werkstress* en *fysieke werkstress.* De volgende aspecten van de arbeidssituatie zijn collegialiteit en leiderschap. Deze aspecten worden gemeten aan de hand van de schalen: *collegialiteit, stimulerend leiderschap* en *corrigerend leiderschap.* De integriteit en de veiligheid van het werk vormen de laatste aspecten van de arbeidssituatie van het personeel. Deze aspecten worden gemeten door middel van de schalen: *moreel bewust gedrag, eerlijkheid* en *veiligheid.* Ook de schalen die de bejegeningstijlen (*ondersteunend, structurerend* en *motiverend*) meten zijn afkomstig uit het MTO. In bijlage 2 worden de schalen uit het MTO nader omschreven.
Voor de analyse van de relatie tussen de bejegeningstijlen van het personeel en de detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen zijn de gegevens uit het MTO en de Vreemdelingensurvey aan elkaar gekoppeld. De detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen wordt gemeten door middel van de Vreemdelingensurvey. De detentiebeleving bestaat uit twee aspecten: de relatieve deprivatie en de gepercipieerde legitimiteit. Op basis van de indeling die Sykes (1958) maakt met betrekking tot de verschillende deprivaties van detentie (zie paragraaf 2.1) wordt in dit onderzoek een aantal factoren onderscheiden dat samenhangt met de mate van relatieve deprivatie van ingeslotenen. De schalen die deze factoren meten zijn: de tevredenheid over de *omgang met DTH'ers, dagbesteding, gezondheid, autonomie* en *veiligheid.*
Het tweede element van de detentiebeleving is de legitimiteit van de detentie zoals ervaren door ingeslotenen. Tyler (1990, 2010) onderscheidt twee aspecten van legitimiteit: uitkomstrechtvaardigheid en procedurele rechtvaardigheid (zie paragraaf 2.4). Ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring ervaren uitkomstrechtvaardigheid wanneer zij begrijpen waarom ze in de vreemdelingenbewaring zijn geplaatst en dit rechtvaardig vinden. Procedurele rechtvaardigheid wordt ervaren wanneer ingeslotenen de regels en procedures binnen de vreemdelingendetentie als rechtvaardig beschouwen. In dit onderzoek wordt aangenomen dat de bejegeningstijlen van het personeel uitslui-

tend invloed hebben op de mate van procedurele rechtvaardigheid die ingeslotenen ervaren. Personeel heeft immers geen invloed op het beleid, maar wel op de uitvoering van het beleid. De procedurele rechtvaardigheid wordt gemeten aan de hand van de volgende schalen uit de Vreemdelingensurvey: de tevredenheid over *rechten en regels, handhaving van rechten en regels, respectvolle behandeling* (dit is geen schaal maar een los item) en *klachtenafhandeling.*

3.4 Methodologische verantwoording statistische analyses

Voor de statistische analyses is gebruikgemaakt van de statistische software SPSS 23. Voor de multi-level analyses is Stata 12 gebruikt (multi-level lineaire regressie, xtmixed module). Bij het analyseren van de relaties tussen de bejegeningstijlen en de detentiebeleving bleek dat bij een aanzienlijk aantal achtergrondvariabelen waarden ontbraken.

Tabel 1 Missende waarden op enkele achtergrondvariabelen

	N	Waarvan missing	Percentage
Leeftijd	460	86	18,7
Geslacht	460	34	7,4
Herkomstregio	460	58	12,6
Verblijfsduur in de inrichting	460	17	3,7
MPC	460	99	21,5

Omdat door ontbrekende waarden veel cases uit de analyses zouden vallen, is gekozen voor imputeren, waarbij de ontbrekende waarden worden vervangen door geschatte waarden. Er is achteraf gecontroleerd of de imputatie de analyses niet foutief beïnvloed. Hoewel niet alle effecten in de modellen hetzelfde significantieniveau bereikten, bleek de richting van de effecten consistent. Daarom wordt geconcludeerd dat imputatie verantwoord en van toegevoegde waarde is. De imputatie is als volgt gedaan. Met de co-variaten in de dataset is vijf maal een dataset met imputaties aangemaakt (M=5) om tot stabiele multivariate schattingen te komen. Met *regression estimate for imputated data* zijn de modellen gedraaid op de vijf datasets. *Stata 12 xtmixed multiple imputation module (full long)* geeft de mogelijkheid de modellen te draaien en geeft adequate effectschattingen. De resultaten van deze analyses worden gepresenteerd in hoofdstuk 4 zodat de hypothesen kunnen worden getoetst.

3.5 Methodologische verantwoording interviews

Aanvullend op de kwantitatieve gegevens is kwalitatieve informatie verzameld door het afnemen van interviews. Hierdoor is het mogelijk de kwantita-

tieve resultaten te 'trianguleren', dat wil zeggen dat meerdere metingen uit verschillende invalshoeken worden gebruikt om een zo werkelijkheidsgetrouw mogelijk beeld te krijgen. De interviews kunnen de kwantitatief vastgestelde verbanden voorzien van nadere toelichting en context, alsook mechanismen beschrijven die hun werking hebben in de dagelijkse praktijk van de vreemdelingendetentie.

Begin 2013 zijn 24 interviews afgenomen waarvan 12 met vreemdelingen, 9 met DTH'ers en 3 met overige medewerkers (een afdelingshoofd, een geestelijk verzorger en een functiebegeleider[7]). De interviews vonden plaats in het detentiecentrum voor vreemdelingen te Zeist. De medewerkers van dit detentiecentrum waren behulpzaam gedurende het proces en hebben veel inspanningen verricht om het onderzoek mogelijk te maken. Zo vertelden ze veel over de dagelijkse gang van zaken en waren zij behulpzaam bij het benaderen van (door de interviewer geselecteerde) potentiële respondenten. Er is aan de geïnterviewde vreemdelingen en personeelsleden geen beloning toegekend.
De gesprekken zijn voorbereid aan de hand van een topiclijst, zie bijlage 3. Deze topiclijst is opgesteld op basis van de bestaande relevante literatuur en de hypothesen binnen dit onderzoek.
Tijdens de interviews is ingegaan op onderwerpen die in de kwantitatieve analyses maar beperkt inhoudelijk konden worden onderzocht. De onderwerpen van de topiclijst zijn niet in alle gesprekken in dezelfde volgorde aan bod gekomen. Dit was afhankelijk van het verloop van het gesprek en de mogelijkheden van de respondent. De interviews verliepen semi-gestructureerd; binnen het stramien van de onderwerpen die de onderzoeker wilde bespreken was ruimte voor een open gesprek met open vervolgvragen om eventuele onduidelijkheden weg te nemen of nader in te kunnen gaan op interessante aspecten en onverwachte bevindingen.
De interviews zijn woordelijk uitgewerkt en met het data-analyseprogramma MaxQDa geanalyseerd. Met dit programma kunnen codes worden toegekend aan specifieke stukken tekst. Door alle interviews op basis van één systeem te coderen kan een duidelijk overzicht gemaakt worden op basis van een bepaald onderwerp. Het datamateriaal is vervolgens systematisch doorgelopen op zoek naar illustrerende mechanismen. Alle bevindingen zijn vervolgens geanalyseerd, de resultaten zijn in het rapport weergegeven, geïllustreerd met enkele citaten uit de interviews.

7 Een functiebegeleider helpt het personeel met persoonlijke problemen zoals ziekte, werkinhoudelijke problemen zoals onenigheid met collega's en heeft een belangrijke rol in de samenstelling van DTH'ers op een afdeling.

3.5.1 Selectie vreemdelingen

Bij het selecteren van vreemdelingen is gelet op variatie in afkomst, leeftijd en de datum van binnenkomst in het detentiecentrum. Daarnaast was het een voorwaarde dat een vreemdeling zich enigszins in het Engels of Nederlands kon uitdrukken. In de personeelsruimte hingen foto's van de aanwezige vreemdelingen waarbij ook hun persoonskenmerken (vermoedelijke geboortedatum en nationaliteit) stonden genoteerd. De onderzoeker kon na selectie zelf of via een DTH'er een respondent benaderen. Hierbij werd vermeld dat de onderzoeker geïnteresseerd was in de relatie tussen personeel en vreemdeling en de detentiebeleving van de vreemdeling en dat de gegevens enkel voor wetenschappelijke doeleinden zouden worden gebruikt. Bij toestemming werden het doel van het onderzoek, de anonimiteit en vertrouwelijkheid nogmaals expliciet mondeling toegelicht en op papier meegegeven. Ook werd toestemming gevraagd om het gesprek op recorder op te nemen. De vreemdelingen die meewerkten aan dit onderzoek hebben toestemming verleend zodat duidelijk was waar de informatie voor gebruikt zou worden. Aangezien de vrouwen in het detentiecentrum werden overgeplaatst naar een andere inrichting en zij ook in mindere mate bereid waren dan de mannen om mee te werken aan het onderzoek kon slechts één vrouwelijke vreemdeling worden geïnterviewd. Om twaalf interviews af te nemen zijn ongeveer twintig vreemdelingen benaderd. De redenen die werden genoemd om niet aan het onderzoek deel te nemen zijn onder andere *'Ik heb geen zin'*, *'Ik praat met niemand'* en *'Ik wil straks naar fitness/crea/de luchtplaats/bezoek'*. De onderzoeker besloot op het laatste moment twee interviews niet te laten doorgaan, één vanwege het gebrekkige Engels van de respondent en één omdat de vreemdeling de toestemmingsverklaring niet wilde ondertekenen. De vreemdeling gaf als reden dat hij de situatie wel vertrouwde maar niets ondertekende zolang hij werd vastgehouden in detentie.

Vergelijking met de populatiegegevens van 15 februari 2013 laat zien dat de geïnterviewde vreemdelingen qua afkomst een goede afspiegeling vormen van de vreemdelingenpopulatie in het detentiecentrum. Er zijn twee vreemdelingen geïnterviewd met de meest voorkomende afkomst, namelijk Marokko. Daarnaast zijn een vreemdeling uit Algerije en één uit India geïnterviewd, de twee landen die daarnaast het meest vertegenwoordigd zijn. Wat betreft overige afkomsten is er veel spreiding (4,2% van de detentiepopulatie Zeist of minder), eenzelfde spreiding is te zien in de respondentengroep. Van bijna een kwart (22%) van de detentiepopulatie Zeist is de afkomst onbekend. In de interviews gaf één respondent aan zijn afkomst niet te willen mededelen. Dat de overige respondenten hun afkomst aan de interviewer hebben medegedeeld wil niet zeggen dat deze met zekerheid juist is en dat deze afkomst bij het detentiecentrum tevens bekend is. De groep 26- t/m 30-jarige vreemdelingen lijkt oververtegenwoordigd in de respondentengroep. Van

deze groep vallen er twee net binnen deze categorie en twee vreemdelingen net buiten deze categorie. Voor de categorie onder en boven deze leeftijdsgroep (t/m 25 jaar en 31 t/m 40 jaar) bestaat er een ondervertegenwoordiging in de respondentengroep in verhouding met de populatie. Wat betreft de overige leeftijdscategorieën zijn de respondenten een goede afspiegeling van de populatie. Ook qua verblijfsduur in detentie blijkt de respondentengroep over het algemeen een goede afspiegeling van de populatie.

3.5.2 Verloop van de gesprekken

De interviews met de vreemdelingen zijn afgenomen in februari en maart 2013. De gesprekken duurden gemiddeld iets minder dan een uur, met enkele uitschieters naar beneden. Ten behoeve van de continuïteit heeft dezelfde interviewer alle interviews afgenomen. In de opstartfase zijn drie interviews afgenomen in de aanwezigheid van een extra onderzoeker om de bruikbaarheid van de topiclijst te evalueren en eventuele moeilijkheden te achterhalen en het hoofd te bieden. De gesprekken met de vreemdelingen zijn gevoerd in een afgesloten spreekkamer. Om de veiligheid van de respondent en de interviewer te waarborgen werd via een raampje in de deur toezicht gehouden door een DTH'er. Sommige vreemdelingen waren in het begin van het gesprek erg achterdochtig en wilden uitgebreid weten welke rol de onderzoeker had en wat het doel van het onderzoek was. Anderen waren hier nauwelijks in geïnteresseerd en leken het interview als een welkome afleiding te zien. De duur van het gesprek was in een enkel geval afhankelijk van de beschikbaarheid van de ruimte, want de spreekkamer waar de gesprekken in gevoerd werden, werd eveneens gebruikt door de geestelijke verzorging en de medische dienst. Daarnaast was de duur van het gesprek afhankelijk van de insluittijden; zo kon een interview pas gestart worden op een moment dat de vreemdeling buiten zijn cel mocht komen en moest het interview gestopt worden op het moment dat de vreemdeling weer op zijn cel ingesloten moest worden. Hierdoor kon op sommige aspecten niet verder doorgevraagd worden, waardoor wellicht informatie verloren is gegaan. De gesprekken zijn opgenomen met een voicerecorder zodat deze op een later moment uitgewerkt konden worden en de onderzoeker zich volledig kon concentreren op de inhoud van het gesprek.

3.5.3 Selectie DTH'ers

Negen DTH'ers en drie andere medewerkers zijn persoonlijk benaderd door de onderzoeker met de vraag of zij bereid waren om mee te werken aan het onderzoek als respondent. Daarbij is gelet op voldoende spreiding van kenmerken van de medewerkers. De respondenten zijn geselecteerd op basis van variatie in geslacht, leeftijd en ervaring. Er zijn DTH'ers van vier verschillende afdelingen geïnterviewd (drie reguliere afdelingen en de EZA). Twee DHT'ers

waren werkzaam op de extra-zorgafdeling (EZA). De respondenten zijn zowel schriftelijk als mondeling door de onderzoeker op de hoogte gesteld van het doel van het onderzoek en tevens geïnformeerd over de vertrouwelijkheid en anonimiteit. Hierbij werd vermeld dat de onderzoeker geïnteresseerd was in de relatie tussen personeel en vreemdeling en de werksituatie van de DTH'er en dat de gegevens enkel voor wetenschappelijke doeleinden zouden worden gebruikt. In alle gevallen werd toestemming verleend door de respondent. In enkele gevallen kon de gevraagde DTH'er niet meewerken aan het onderzoek, redenen hiervoor waren eindtijd van hun dienst of noodzaak om bepaalde werkzaamheden te verrichten (bijvoorbeeld insluiten of luchten). Wat betreft DTH'ers zijn populatiegegevens bekend omtrent geslacht en datum van indiensttreding. Iets meer dan een kwart van de populatie is vrouw. De man-vrouwverhouding in de respondentengroep blijkt een goede afspiegeling van de medewerkerspopulatie Zeist te zijn. Wat betreft werkervaring is het gemiddelde jaar van indiensttreding 2007 bij de populatie en 2008 bij de onderzoeksgroep. De geïnterviewde DTH'ers zijn aangenomen tussen 2003 en 2012, het grootste deel van de populatie is eveneens aangenomen in deze periode. Van de populatie is echter 12% vóór 2003 aangenomen. De respondentengroep blijkt dus niet exact een afspiegeling te zijn van de werkzame populatie. De populatiegegevens betreffen echter enkel de werknemers in rijksdienst, de respondentengroep bestond uit DTH'ers in rijksdienst alsook DTH'ers in dienst van beveiligingsbedrijf G4S. Dit zou de discrepantie kunnen verklaren.

3.5.4 Verloop van de gesprekken

De interviews zijn afgenomen in februari en maart 2013. De gesprekken duurden gemiddeld iets langer dan een uur. In de eerste weken van het onderzoek is geïnterviewd op afdelingen waar op dat moment relatief weinig vreemdelingen ingesloten zaten in verband met een verhuizing naar een nieuw gebouw. Daardoor was voor deze interviews meer tijd beschikbaar. Deze gesprekken duurden dan ook gemiddeld langer (1-1,5 uur) dan de later afgenomen gesprekken (30 min-1 uur). Ook de interviews met DTH'ers zijn steeds door dezelfde interviewer afgenomen. In de opstartfase zijn twee interviews afgenomen in de aanwezigheid van een extra onderzoeker om de betrouwbaarheid te vergroten. De interviews met DTH'ers vonden eveneens plaats in de spreekkamer. Net zoals bij de gesprekken met de vreemdelingen was de duur van de gesprekken onder het personeel afhankelijk van de beschikbaarheid van de ruimte. Daarnaast werd de duur van het gesprek in enkele gevallen bekort doordat de respondent weer op de afdeling aanwezig moest zijn. Er zijn geen interviews afgenomen wanneer de gevraagde respondent minder dan een halfuur beschikbaar had voor het interview. Respondenten die minder tijd beschikbaar hadden dan andere respondenten leken hierdoor niet beïnvloed te worden in het gesprek. Wel is bij sommige

gesprekken wellicht informatie verloren gegaan doordat er geen tijd beschikbaar was om op sommige aspecten verder door te vragen. De gesprekken zijn opgenomen met een voicerecorder zodat deze op een later moment uitgewerkt konden worden en de onderzoeker zich volledig kon concentreren op de inhoud van het gesprek.

Tabel 2 Kenmerken van de respondenten (zie bijlage 4 voor individuele kenmerken)

	DTH'ers	Vreemdelingen
Geslacht	7 mannen en 2 vrouwen	11 mannen en 1 vrouw
Leeftijd	25 jaar - 45+ jaar	23 jaar - 63 jaar
Periode werkzaam in VB	8 maanden - 10 jaar	N.v.t.
Afkomst	N.v.t.	West-Europa/Noord-Afrika/Sub-Sahara-Afrika/ Zuid-Amerika*
Eerder ingesloten in VB	N.v.t.	1^{e} keer - vaker dan 5 keer
Periode ingesloten in VB	N.v.t.	2 dagen - 8 maanden

* Het gaat om het zelf-gerapporteerde land van herkomst. Sommige gedetineerde migranten geven aan dat ze uit West-Europa komen. Dit hoeft niet onjuist te zijn. Ook burgers van andere EU-lidstaten die in Nederland ongewenst zijn verklaard, zijn uitzetbaar.

3.6 Validiteit en methodologische beperkingen

Het onderzoeken van de relaties tussen de arbeidssituatie van het personeel, de bejegeningsstijlen van het personeel en de detentiebeleving van gedetineerde vreemdelingen kent enkele beperkingen die in deze paragraaf nader worden toegelicht.

3.6.1 Beperkingen kwantitatieve onderzoeksmethoden

Ten eerste maakt deze studie gebruik van zelf-gerapporteerde data verkregen uit enquêtes (dat wil zeggen de percepties van de respondenten). Hierdoor zou het kunnen dat de rapportage van de beleving van de arbeidssituatie door het personeel, van de bejegeningstijlen die DTH'ers hanteren en van de beleving van de detentieomstandigheden door ingeslotenen afwijkt van de werkelijke situatie. Met betrekking tot de bejegeningstijlen zou het bijvoorbeeld kunnen voorkomen dat de stijl die men zegt te hanteren afwijkt van de stijl die daadwerkelijk gehanteerd wordt, doordat DTH'ers sociaal wenselijke antwoorden geven. Ook kan het voorkomen dat ingeslotenen de beleving van de detentieomstandigheden negatiever doen voorkomen dan de werkelijke beleving omdat zij denken daar baat bij te hebben. Eerder onderzoek (Molleman & Leeuw, 2012) heeft echter aangetoond dat de beleving van DTH'ers en ingeslotenen en de bejegeningstijlen die DTH'ers aangeven te hanteren consequent variëren tussen inrichtingen.
Ten tweede zijn de resultaten gebaseerd op een cross-sectionele dataset. Hierdoor is het niet mogelijk om causale uitspraken te doen over de bevin-

dingen. Op basis van de theoretische veronderstellingen in hoofdstuk 2 kunnen wel aannames worden gedaan over de causaliteit van de bevindingen; maar deze aannames kunnen met de beschikbare data niet statistisch worden getoetst. Ten derde meten de variabelen in sommige gevallen niet exact dat wat we zouden willen meten. Dit gaat ten koste van de interne validiteit van de analyses. Zo wordt de mate van deprivatie van respondenten gemeten aan de hand van de tevredenheid over bepaalde detentieomstandigheden. Verondersteld wordt dat respondenten die aangeven minder tevreden te zijn over de detentieomstandigheden een hoge mate van deprivatie ervaren. Dit kan echter niet statistisch worden getoetst. Ditzelfde geldt voor de gepercipieerde legitimiteit (de ervaren procedurele rechtvaardigheid). Dit wordt gemeten aan de hand van de schalen voor de tevredenheid over de rechten en regels, de handhaving van rechten en regels, respectvolle behandeling door personeel en de klachtenafhandeling. In werkelijkheid wordt de gepercipieerde legitimiteit mogelijk ook bepaald door factoren die niet in deze analyses konden worden meegenomen (bijvoorbeeld de individuele opvattingen van respondenten). Er is getracht om met de beschikbare indicatoren de concepten zo dicht mogelijk te benaderen.

3.6.2 Beperkingen kwalitatieve onderzoeksmethoden

Met enkele zwakke punten moet rekening gehouden worden. Ten eerste is het aantal respondenten relatief bescheiden; de mogelijkheden om met de resultaten iets te zeggen over de hele populatie is hierdoor beperkt. Daarnaast moet bij de interviews met de vreemdelingen rekening worden gehouden met selectiviteit bij de respondentengroep. Er is gekozen om enkel interviews af te nemen in het Engels en Nederlands om verkeerde interpretaties te voorkomen. Sommige respondenten waren echter het Engels of Nederlands slechts beperkt machtig, dit leverde soms moeilijkheden op in de communicatie. Ook bij de respondentengroep bestaat dus de kans dat opvattingen verkeerd geïnterpreteerd zijn. Hoewel het merendeel van de ingeslotenen (beperkt) Nederlands dan wel Engels spreekt, zo bleek uit gesprekken met DTH'ers, kan het zijn dat de uitgesloten groep een afwijkende detentiebeleving heeft, omdat zij niet kunnen communiceren met DTH'ers en met sommige andere ingeslotenen (zie ook Beyen & Boone, 2013). Voorts is slechts één interview met een vrouwelijke vreemdeling afgenomen. Dit heeft te maken met de beperkte aanwezigheid van vrouwen in de vreemdelingenbewaring. Daarnaast bleken de aanwezige vrouwen vaker het Engels en Nederlands niet machtig. Ook waren jongere vreemdelingen meer bereid om mee te werken aan het onderzoek dan oudere. Er moet dus enige voorzichtigheid worden betracht bij de interpretatie van de interviewresultaten.

Naast selectie moet rekening worden gehouden met sociaal wenselijke antwoorden en belemmeringen om over bepaalde onderwerpen te praten. Som-

mige vreemdelingen bleken het bijvoorbeeld lastig te vinden om over negatieve ervaringen met personeel te vertellen. Zo gaven twee respondenten aan negatieve ervaringen te hebben met agenten in burger en mede daardoor achterdochtig te zijn. Anderen associeerden de interviewer daarentegen juist met de geestelijke verzorger en vertelden daardoor erg open te kunnen zijn. Daarnaast bleek het vertrek naar eigen land een moeilijk onderwerp om te bespreken aangezien veel vreemdelingen dit een emotioneel onderwerp vonden en zij achterdochtig waren om dit met iemand te delen. Het kan zijn dat vreemdelingen in sommige gevallen sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven over bijvoorbeeld hun contact met DTH'ers omdat zij dachten dat dit wellicht werd doorgespeeld aan de DTH'ers zelf. Over het algemeen leek dit echter mee te vallen en vertelden de vreemdelingen ogenschijnlijk op een open manier. Zeker naarmate het gesprek vorderde leken zij zich meer op hun gemak te voelen en opener te vertellen. Dit komt overeen met ervaringen van andere onderzoekers die vreemdelingen in een detentiesetting hebben geïnterviewd (Leerkes, 2007, 2009; Kox, 2011). In de gesprekken met DTH'ers bestond eveneens het risico op sociaal wenselijke antwoorden. Zo bleek het merendeel van de respondenten collega's te kennen die erg strak op de regels zaten maar gaf geen van hen aan dat zij dit zelf deden. Dit kan berusten op toeval maar hier kan ook sprake zijn van sociale wenselijkheid, dit 'strenge' gedrag van DTH'ers werd namelijk slechts een enkele keer als positief gezien.

4 Veronderstelde determinanten van de bejegeningstijlen en de detentiebeleving getoetst

In het vorige hoofdstuk zijn de onderzoeksmethoden besproken waarmee de veronderstelde relaties uit hoofdstuk 2 worden getoetst. Dit hoofdstuk gaat in op de resultaten van de analyses ten behoeve van de toetsing van de veronderstelde relaties. Paragraaf 4.1 toetst de relaties tussen de verschillende aspecten van de arbeidssituatie van het personeel en de bejegeningstijlen die DTH'ers hanteren. Paragraaf 4.2 analyseert de relaties tussen de bejegeningstijlen van het personeel (en overige determinanten) en de tevredenheid over de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de deprivatie van ingeslotenen. In paragraaf 4.3 wordt ingegaan op de relaties tussen de bejegeningstijlen van het personeel (en overige determinanten) en de tevredenheid over de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de gepercipieerde legitimiteit (in het bijzonder de procedurele rechtvaardigheid). In paragraaf 4.4 worden ten slotte de conclusies gepresenteerd en worden de hypothesen uit hoofdstuk 2 getoetst.

4.1 De veronderstelde determinanten van de bejegeningstijlen

De eerste relatie die wordt onderzocht is de relatie tussen de arbeidssituatie van DTH'ers en de bejegeningstijlen die zij hanteren. De bejegeningstijlen die worden onderscheiden zijn: ondersteunende bejegening, structurerende bejegening en motiverende bejegening (zie hoofdstuk 2). De waarden van de schalen voor de bejegeningstijlen lopen van 1 tot 5 (waarbij 1 staat voor zeer zwak en 5 voor zeer sterk). Bijlage 5 laat zien dat DTH'ers aangeven alle drie de afzonderlijke bejegeningstijlen gemiddeld in redelijk sterke mate te hanteren. De gemiddelde waarde voor ondersteunende bejegening is namelijk 3,71, voor structurerende bejegening 3,89 en voor motiverende bejegening 3,88. Deze scores variëren per afdeling (standaarddeviaties rond de 0,6).
Door middel van een multi-level lineaire regressie analyse wordt gekeken in hoeverre de bejegeningstijlen die DTH'ers hanteren samenhangen met de arbeidssituatie van het personeel en enkele controlevariabelen. De resultaten van deze analyse staan in tabel 3 en worden besproken in de volgende subparagrafen. Het is van belang op te merken dat alle variabelen positief gepoold zijn. Een hoge score op een bepaalde variabele vertegenwoordigt dus een hoge mate van tevredenheid over het desbetreffende aspect. Dit geldt ook voor variabelen als hoeveelheid werk en emotionele en fysieke werkstress.

4.1.1 Kwantitatieve resultaten

Inhoud van het werk
Tabel 3 laat zien dat vrijwel geen inhoudelijke aspecten van het werk significant samenhangen met de drie bejegeningstijlen. Alleen de factor inhoud van het werk vertoont een positieve significante samenhang met de motiverende bejegeningstijl (B=0,19, p<0,01). Dit wil mogelijk zeggen dat DTH'ers die hun werk uitdagender en zinvoller vinden zich meer inzetten om ingeslotenen te motiveren en te helpen bij hun terugkeer. Dit verband kan echter ook andersom geïnterpreteerd worden: DTH'ers die ingeslotenen motiveren en helpen bij hun terugkeer geven wellicht vaker aan dat zij hun werk als uitdagender en zinvoller ervaren.

Collegialiteit en leiderschap
Met betrekking tot de samenhang tussen collegialiteit en leiderschap enerzijds en de bejegeningstijlen van DTH'ers anderzijds is een aantal significante verbanden waarneembaar. Collegialiteit hangt positief samen met de structurerende (B=0,10, p<0,1) en de motiverende bejegeningstijl (B=0,10, p<0,1). Wanneer DTH'ers meer collegialiteit ervaren geven zij vaker aan de structurerende en/of de motiverende bejegeningstijl te hanteren. Stimulerend leiderschap heeft zowel een positieve significante samenhang met ondersteunende bejegening (B=0,10, p<0,05) als met structurerende bejegening (B=0,10, p<0,05). DTH'ers die meer stimulerend leiderschap ervaren hanteren in sterkere mate respectievelijk de ondersteunende en/of de structurerende bejegeningstijl.

Integriteit en veiligheid
Ook de aspecten van de arbeidssituatie die betrekking hebben op de integriteit en de veiligheid vertonen een aantal significante verbanden met de bejegeningstijlen. Evenals stimulerend leiderschap hangt moreel bewust gedrag positief samen met ondersteunende bejegening (B=0,15, p<0,01) en met structurerende bejegening (B=0,21, p<0,01). Onder moreel bewust gedrag wordt verstaan dat DTH'ers de gevolgen van hun handelen kunnen overzien en met hun collega's en leidinggevenden kunnen praten over morele kwesties. Wanneer DTH'ers rapporteren dit in sterke mate te kunnen doen hanteren zij in sterkere mate de ondersteunende en/of de structurerende bejegeningstijl. Ook eerlijkheid hangt positief samen met de structurerende bejegeningstijl (B=0,20, p<0,01). DTH'ers die in hogere mate aangeven binnen de organisatie eerlijk behandeld te worden hanteren in sterkere mate de structurerende bejegeningstijl. Daarnaast laat tabel 3 zien dat er een positief verband is tussen de veiligheid die DTH'ers ervaren en de motiverende bejegeningstijl (B=0,09, p<0,05). Wanneer DTH'ers zich veiliger voelen hanteren zij in sterkere mate de motiverende bejegeningstijl.

Overige veronderstelde determinanten

De coëfficiënten van de controlevariabelen zijn in de meeste gevallen niet significant. Het opleidingsniveau laat wel een significante, positieve samenhang zien met de motiverende bejegeningstijl. Wanneer DTH'ers hoog opgeleid zijn hanteren zij in sterkere mate de motiverende bejegeningstijl ($B=0,18$, $p<0,05$) in vergelijking met DTH'ers die laag opgeleid zijn. Daarnaast heeft het aantal dienstjaren een (zwakke) negatieve samenhang met de ondersteunende ($B=-0,02$, $p<0,05$) en de motiverende ($B=-0,01$, $p<0,1$) bejegeningstijlen. Wanneer DTH'ers meer dienstjaren hebben hanteren zij in mindere mate de ondersteunende en/of de motiverende bejegeningstijl.

Bij de overige variabelen (de kenmerken van de inrichting of de afdeling op level II[8]) is er alleen sprake van een sterke significante samenhang tussen de EZA en de ondersteunende en motiverende bejegeningstijlen. Wanneer ingeslotenen op een EZA verblijven hanteren DTH'ers in sterkere mate de ondersteunende ($B=0,50$, $p<0,01$) en/of de motiverende bejegeningstijl ($B=0,33$, $p<0,05$). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het personeel op een EZA meer gericht is op het bieden van zorg en het motiveren van ingeslotenen dan op (de handhaving van) regels omdat dat aansluit bij de behoefte van de vreemdelingen.

De arbeidssituatie en de overige determinanten bepalen voor 14% tot 27% de variantie in de bejegeningstijlen. De verklaarde variantie is dus beperkt, maar de resultaten in tabel 3 tonen aan dat er wel degelijk factoren zijn die samenhangen met de bejegeningstijlen van DTH'ers en die mogelijk beïnvloed kunnen worden. Deze factoren bevinden zich voornamelijk op level I. In tabel 3 is de additionele verklaarde variantie weergegeven door de toevoeging van de variabelen op level II. Daaruit blijkt dat de variabelen op level II voor een zeer klein deel de variantie verklaren ten opzichte van de variabelen op level I. Tabel 3 laat dus zien dat een aanzienlijk deel van de verklaarde variantie is toe te rekenen aan factoren die beïnvloedbaar zijn. Dit biedt aangrijpingspunten voor het veranderen van de bejegeningstijlen die DTH'ers hanteren. De voornaamste bevindingen zijn dat de factoren stimulerend leiderschap en moreel bewust gedrag een positieve samenhang hebben met de ondersteunende en structurerende bejegeningstijl. Daarnaast hangen collegialiteit en eerlijkheid positief samen met de structurerende bejegeningstijl. De factoren inhoud van het werk, collegialiteit, veiligheid en opleidingsniveau (de categorie 'hoop opgeleid') hangen positief samen met motiverende bejegening. Ook laten de resultaten zien dat het regime EZA ten opzichte van het regime HvB een positieve samenhang heeft met de ondersteunende en motiverende bejegeningstijl.

Andere verbanden zijn echter zwak en niet significant. Mogelijk worden de bejegeningstijlen van DTH'ers meer beïnvloed door factoren die niet in deze

8 Level II staat voor het groepsniveau in de data.

analyse zijn meegenomen, zoals individuele opvattingen of situationele omstandigheden die zich tijdens het werk voordoen.

Tabel 3 Multi-level lineaire regressie: ongestandaardiseerde effecten van de arbeidssituatie op de bejegeningstijlen van DTH'ers

	Ondersteunende bejegening	Structurele bejegening	Motiverende bejegening
Level I (onafhankelijke variabelen: personeel)			
Inhoudelijke aspecten van het werk			
Inhoud van het werk	–0,4	–0,4	0,19***
Zelfstandigheid en verantwoordelijkheid	0,03	0,00	0,05
Informatie en communicatie	0,01	0,01	–0,07
Hoeveelheid werk	0,06	–0,02	–0,03
Emotionele werkstress	0,00	0,06	–0,03
Fysieke werkstress	–0,02	0,00	–0,03
Collegialiteit en leiderschap			
Collegialiteit	0,09	0,10*	0,10*
Stimulerend leiderschap	0,10**	0,10**	0,02
Corrigerend leiderschap	0,00	–0,01	0,03
Integriteit en veiligheid			
Moreel bewust gedrag	0,15***	0,21***	–0,01
Eerlijkheid	0,06	0,20***	0,03
Veiligheid	0,02	0,03	0,09**
Achtergrondkenmerken personeel			
Geslacht (0=man, 1=vrouw)	–0,04	0,04	0,02
Leeftijd (0=40, 1=40 jaar en ouder)	0,03	–0,09	0,05
Opleiding (ref: laag opgeleid)			
Middelbaar opgeleid	–0,02	0,01	0,05
Hoog opgeleid	0,09	–0,04	0,18***
Dienstjaren	–0,02**	0,01	–0,01*
Level II (onafhankelijke variabelen: ingeslotenen)			
Regime (ref: HvB)			
Artikel 59	0,17	0,05	–0,01
Artikel 6	0,17	0,10	0,08
EZA	0,50***	–0,17	0,33**
Capaciteit	0,00	0,00	0,00
Bezettingspercentage	0,00	0,00	0,00
Ratio DTH'ers en ingeslotenen	–0,04	0,00	0,04
Constante	2,25***	1,72***	2,39***
N op level I	527	527	527
N op level II	32	32	32
Toegevoegde R2 door level II variabelen	3%	1%	2%
Totale R2	14%	27%	15%

* 0,05<p<0,1.
** 0,01<p<0,05.
*** p<0,01.

4.1.2 Kwalitatieve resultaten

Inhoud van het werk
Uit de interviews blijkt dat bijna alle DTH'ers hun werk met plezier doen, zo vertellen ze: *'Ik heb het ontzettend naar mijn zin hier'* [D3], *'Ik zou niet anders willen'* [D10] en *'Ik heb vanaf dag 1 plezier in m'n werk. Ik heb eigenlijk nooit geen spijt gehad dat ik hier begonnen ben'* [D17]. Als reden voor hun positieve werkervaring verwijzen ze vaak naar de afwisseling in hun werkzaamheden en de omgang met vreemdelingen.
Sommige DTH'ers geven echter ook aan dat zij moeite hebben met bepaalde aspecten van hun werk. Zo vertelt een medewerker van de EZA: *'Kijk, echt behandeld wordt er niet want als je mensen gaat behandelen dan moeten ze hier blijven want dan moeten ze hun behandeling afmaken. [...] er is ook geen traject hierna. Het vliegtuig is hierna. [...] dat je weet dat ze in een land komen waar ze niet verder behandeld worden, en dan zijn ze weer bij nul. En dat vind ik wel frustrerend dat je eigenlijk iets opbouwt en daar blijft het ook bij'* [D17]. Ook vertellen sommige DTH'ers het moeilijk te vinden om te zien dat vreemdelingen soms depressief zijn vanwege hun insluiting of de situatie in het land van herkomst.

Over het algemeen vertellen DTH'ers tevreden te zijn over de mogelijkheid om zelfstandig hun werk te kunnen uitvoeren en over de inbreng die zij hebben in de manier waarop zij hun werkzaamheden verrichten. Zo vertelt een DTH'er: *'Ik moet zeggen dat het hier wel relaxt is, dat je wel je eigen inbreng hebt en als je het ergens niet mee eens bent dan kan je dat ook zeggen'* [D20]. Hier wordt nader op ingegaan in de subparagraaf over collegialiteit en leiderschap. Uit de kwantitatieve analyse blijkt samenhang te bestaan tussen de mate waarin DTH'ers hun werk uitdagend en zinvol vinden en de mate waarin zij zich inzetten om ingeslotenen te motiveren en hen te helpen bij vertrek. De interviews leveren voorbeelden op die een verband tussen bejegening en waardering van het werk ondersteunen. Zo vertelt een DTH'er dat het ondersteunen van de vreemdelingen één van de redenen is dat hij zijn werk leuk vindt: *'Je hebt met iedereen een praatje die hier rond loopt. Met de één wat meer als met de ander natuurlijk maar ja dat heb je in het normale leven ook. En je hoort hun verhalen aan, je bent een sociaal medewerker, zo voelt dat'* [D10]. Het afdelingshoofd schetst eenzelfde beeld van DTH'ers die ondersteunend bejegenen: *'Die vinden het werken leuk, je moet het ook leuk vinden om met mensen te werken, dat kan je ook bij de supermarkt doen dat begrijp ik wel. Maar je kunt hier af en toe ook nog wat voor iemand betekenen'* [D24]. Uit de interviews komt het beeld naar voren dat een positieve waardering van het werk samenhangt met de ondersteunende bejegening. Vanuit de kwantitatieve analyses was verwacht dat een positieve waardering van het werk samenhing met de motiverende bejegening, DTH'ers vertellen echter in

de interviews zich meer te richten op het ondersteunen van de vreemdelingen dan hen te motiveren om bepaalde handelingen te verrichten.
Het contact met vreemdelingen blijkt echter niet voor iedere DTH'er een gewaardeerd aspect van het werk, zo vertelt een DTH'er over zijn collega's:
'Er zijn ook wel veel mensen die, ja het is gewoon een baan en ik krijg m'n centen, maar het merendeel wil wel wat doen. Ja, dat maakt je baan ook wel wat interessanter want als je hier van 8 tot 5 alleen maar bij de brandhaspel gaat staan, ja sorry maar dan heb je echt een hele lange dag hoor. Ik ben liever bezig' [D10].

Concluderend lijken DTH'ers over het algemeen tevreden te zijn over de inhoud van hun werk. Het contact met vreemdelingen en de vrijheid die zij krijgen om zelfstandig hun werk uit te voeren lijken hierbij de belangrijkste factoren. Vanuit de interviews ontstaat het beeld dat de waardering van de inhoud van het werk positief samenhangt met het toepassen van de ondersteunende bejegeningstijl. De kwantitatieve analyses vinden echter een effect bij motiverende bejegening. Wellicht dat het voor DTH'ers lastig is hun werkstijl te omschrijven en zit de waardering voor de inhoud van het werk in een betrokken en meelevende rol (dat kan zowel motiverend als ondersteunend zijn).

Collegialiteit en leiderschap
Over het algemeen vertellen DTH'ers erg tevreden te zijn over de omgang met collega's. Ook bij observatie door de interviewer lijkt de sfeer op de afdelingen ontspannen te zijn, zo worden grapjes gemaakt onderling en wordt tijdens de lunchpauze gekletst over de voetbaluitslagen. Volgens het afdelingshoofd werken DTH'ers negentig procent van de tijd met hun team op dezelfde afdeling. Vandaar dat DTH'ers, als zij hun mening geven over collegialiteit, in de meeste gevallen vertellen over het team waarin zij werken op een afdeling. Zo vertellen ze: *'Nou op deze afdeling is het echt helemaal top. Dit is echt een hele leuke afdeling'* [D5] en *'Echt een leuk team, een hecht team ook, echt super'* [D13]. De positieve ervaring van collegialiteit blijkt uit verschillende aspecten. Zo vertellen DTH'ers bijvoorbeeld dat er ruimte is om lastige situaties te bespreken, dat er goed en respectvol met elkaar omgegaan wordt en dat ze in risicovolle situaties (bijvoorbeeld brand of onenigheid met een vreemdeling) kunnen vertrouwen op hun collega's. Dit laatste aspect van vertrouwen lijkt van groot belang in verband met de (ervaren) veiligheid: *'Kijk je bent hier opgesloten samen met hen en mocht er iets gevaarlijks zijn, een brand of weet ik veel wat, dan moet wel iedereen veilig buiten kunnen komen natuurlijk. Dus je veiligheid die is natuurlijk het belangrijkste'* [D13] en *'Dat ik op ze* [collega's] *kan vertrouwen, dat ze er zijn als ik ze nodig heb. En dat zijn ze'* [D10].
Uit de interviews komt naar voren dat er verschillend wordt gedacht over het geven van kritiek op de bejegening van collega's. Zo vertelt een DTH'er: *'Je*

bespreekt het altijd gewoon netjes, je kan je fouten ook toegeven. Je kan altijd iemand op z'n kloten geven want je luistert naar elkaar van joh dat had je beter kunnen doen' [D20]. Dit lijkt in verband te staan met de vrijheid die DTH'ers hebben om op een bepaalde manier te bejegenen. Zo vertellen DTH'ers: *'Het is hoe je er* [de bejegening] *zelf in zit, want beide heeft gewoon gelijk. Laat ik het even zo zeggen, want het is niet goed of fout. Ik kan hem ook niet zeggen van dat moet je doen want het is fout.'* [D7]. De functiebegeleider vertelt dat DTH'ers hun eigen bejegeningstijl vaak zien als de beste en dat zij het daarom soms lastig vinden om hun zwakke punten aan te geven. Toch stelt deze ook dat het cruciaal is voor een goede werking van een team dat DTH'ers elkaar aan durven spreken op hun gedrag [D21].

DTH'ers zien de vrijheid die zij krijgen van hun leidinggevenden vaak als een positief aspect van hun werk. Hoe groot de vrijheid voor DTH'ers is om de bejegening aan te passen aan het eigen inzicht, lijkt af te hangen van de leiderschapsstijl van het afdelingshoofd. Zo vertellen sommige DTH'ers heel vrij gelaten te worden door hun afdelingshoofd en vertellen anderen gedeeltelijk vrij gelaten te worden door hun afdelingshoofd en bijvoorbeeld om verschillende zaken toestemming te moeten vragen. Dit heeft volgens sommigen invloed op de situatie op een afdeling, zo stelt een DTH'er: *'Als je een afdelingshoofd hebt die overal de controle op wil, dan zullen de mensen in het team weinig verantwoordelijkheden nemen. Als jij de verantwoordelijkheid bij het team legt dan nemen mensen ook de verantwoordelijkheid, dan zullen mensen harder gaan werken'* [D5]. Sommige DTH'ers vertellen daarnaast te overleggen met hun afdelingshoofd waarbij deze advies geeft over de bejegening. Zo vertelt een DTH'er: *'Dit afdelingshoofd doet het wel* [advies geven over bejegening]*, de vorige wat minder. [...] deze had wel zoiets van nouja, als je hem nou zo zou benaderen, wat voor effect zou dat dan hebben? Dus die* [het huidige afdelingshoofd] *geeft wel wat meer adviezen van bejegening'* [D17]. Deze adviezen worden ook gegeven in de teamvergadering, zo vertelt een afdelingshoofd: *'Als er dingen gebeuren dan brengen we het 1 keer per week met teamvergadering in als casus, tenminste dat doe ik altijd, zonder de namen, dit en dit en dit, wat vind je er nou van? Wat zou jij doen? Wat zou jij doen? En dan spreken we het uit'* [D24].
De bejegeningsadviezen blijken echter sterk persoonsafhankelijk te zijn. De bejegeningstijl van een DTH'er is sterk afhankelijk van zijn persoonlijkheid, zo blijkt uit verschillende interviews. De aansturing van DTH'ers is daardoor per persoon verschillend. Zo vertelt het afdelingshoofd dat zowel DTH'ers die strak op de regels zitten als DTH'ers die wat soepeler met de regels omgaan, nodig zijn om een goed team te vormen en dat deze dus op verschillende manieren aangestuurd worden.

Concluderend komt uit de interviews naar voren dat DTH'ers over het algemeen tevreden zijn over de collegialiteit. Het kunnen vertrouwen op elkaar

lijkt hierbij een belangrijk aspect, mede doordat dit in het belang van de veiligheid is. Daarnaast lijken DTH'ers het prettig te vinden dat stimulerend leiderschap (met veel vrijheid) meer toegepast wordt door afdelingshoofden dan corrigerend leiderschap. Er is vanuit de interviews geen ondersteuning te vinden voor een verband tussen de bejegening door DTH'ers en leiderschapsstijl zoals in de kwantitatieve analyses.

Integriteit en veiligheid
Moreel bewust gedrag van DTH'ers is voornamelijk te herkennen uit de persoonlijke motivatie voor de bejegening van een vreemdeling. Hiermee laat iemand zien dat hij de gevolgen van zijn handelen kan overzien. Zo vertelt een DTH'er dat hij de advocaat van een vreemdeling belde naar aanleiding van een gesprek met hem: *'Als je het niet doet escaleert het, doe je het wel hou je het rustig. En dat is ons werk eigenlijk, de rust en veiligheid bewaren. Ja als je zoiets kan doen door even simpel een telefoontje te plegen'* [D20]. Een andere DTH'er vertelt dat, op het moment dat hij er achter komt dat een collega onjuistheden heeft verkondigd aan een vreemdeling, hij deze hier op aanspreekt: *'Dan vertel ik hem dat hij dat niet meer moet doen want ik zeg dan ook van: je wil toch ook niet dat ik tegen jou lieg of wel, en dat snappen ze dan wel. En dan hoop ik dat ze dat ook blijven snappen'* [D10]. DTH'ers ondersteunen vreemdelingen dus doordat zij zich bewust zijn van de gevolgen van hun gedrag voor de vreemdelingen en hun gedrag hier op aanpassen.

Als DTH'ers spreken over hun gevoelens van (on)veiligheid refereren zij vaak aan de steun van hun collega's. De meerderheid van de DTH'ers vertelt zich veilig te voelen op zijn werk. Redenen die hiervoor worden gegeven zijn het specifieke karakter van de vreemdelingendetentie (*'Het zijn hier voornamelijk vreemdelingen weet je, een hele hoop hebben geen strafrechtelijk verleden of gedragsproblemen of iets in die geest'* [D5]), de steun die zij ontvangen van collega's (*'Ik voel me veilig, ik heb de steun van m'n collega's achter me staan dus nee ja, ik voel me prima'* [D3]) en hun eigen persoonlijkheid en ervaring (*'Ik kom zelf uit de beveiliging, wat ik net al zei, en ik ben hier veiliger als buiten [...] daar kom je wel levensgevaarlijke situaties tegen. Met inbraakalarm en dan staat echt de inbreker voor je. En je hebt hier ook wel van die uitspattingen maar dat is heel anders'* [D10].
Verschillende DTH'ers vertellen hun bejegening te bepalen door de verwachte reactie van vreemdelingen, zo vertelt een DTH'er vaak grapjes te maken met vreemdelingen zodat het rustig en veilig blijft op de afdeling: *'Grapjes maken, daar worden ze ook rustiger van en niet opgefokt. En als iemand een grapje maakt dan is die ook z'n emotie en z'n frustratie kwijt'* [D20].

De interviews geven ondersteuning voor het in de kwantitatieve analyses gevonden verband tussen moreel bewust gedrag en de ondersteunende

bejegening. Uit de kwantitatieve analyse blijkt dat een relatie bestaat tussen motiverende bejegening en de veiligheid die DTH'ers ervaren. In dit verband vertellen DTH'ers echter over ondersteunende bejegening in plaats van motiverende bejegening. DTH'ers vertellen door vreemdelingen te ondersteunen een rustige en veilige sfeer op de afdeling te kunnen behouden.

Overige veronderstelde determinanten

Naast de besproken variabelen zijn er nog enkele factoren die benoemd worden door de DTH'ers als zijnde van invloed op de bejegening. Zo worden onder andere afdeling, geslacht, ervaring, het spreken van meerdere talen en karakter genoemd als van invloed zijnde factoren. We bespreken deze in aparte subparagrafen.

Regime

Uit de kwantitatieve analyses blijkt dat er samenhang bestaat tussen de EZA en de motiverende en ondersteunende bejegeningstijl. Twee van de respondenten waren op het moment van het interview werkzaam op de EZA, zij onderschrijven het gebruik van een afwijkende bejegening op de EZA in vergelijking met de reguliere afdelingen. Het gebruik van een relatief sterke ondersteunende bejegeningstijl op de EZA lijkt bevestigd te worden door het verhaal van een DTH'er over het verschil tussen de EZA in vergelijking met een reguliere afdeling: *'Naja een stukje ondersteuning die je biedt, desnoods ga je helpen schoonmaken. Ja je moet toch wel bepaalde dingen doen. Of juist structuur aanbieden. Terwijl op regulier* [afdelingen van de vreemdelingenbewaring met uitzondering van de EZA] *is het allemaal self-supporting en ja de vragen die je, ze komen meer naar je toe met vragen en dat ze je benaderen'* [D17]. Een andere DTH'er meldt: *'We bieden iets meer zorg. [...] Je mag daar ook meer de tijd voor nemen je kan ook even gaan zitten, je kan ja dus, je kan ze ook helpen schoonmaken, als je denkt van nou ze kunnen het toch niet zelf, we gaan hem even helpen kijken wat hij zelf kan doen door middel dat je het toch een beetje voor doet. Dus die bejegening is wel anders'* [D19]. In de interviews komt tevens een beeld naar voren van samenhang tussen de structurerende bejegening en de EZA, zo vertelt de betreffende DTH'er: *'Ja op een reguliere afdeling is het toch wat strakker he, mensen kunnen zelf kijken wanneer ze bijvoorbeeld moeten luchten en als ze te laat zijn dan zeg je ja sorry de bus is weg en dan kan je niet meer opstappen. Ja aan die kant zou dat, ja zou dat, is dat allemaal wat milder. Mensen die structuur nodig hebben juist wel, maar anderen zeg je kom maar we gaan nog even naar beneden of we gaan nog even naar de bibliotheek, kijken of er plek is, dan ga je er wat soepeler mee om'* [D17].

Geslacht

De kwantitatieve analyses geven weer dat er geen significant verschil is tussen de mate waarin mannen ondersteunende, structurerende of motiverende

bejegening toepassen in vergelijking met vrouwen. In de interviews is aan zowel vreemdelingen als aan DTH'ers gevraagd of zij verschil zagen tussen de bejegening van mannelijke DTH'ers en die van vrouwelijke DTH'ers. De meningen hierover lopen sterk uiteen. Sommige DTH'ers vertellen geen verschil te zien in bejegening. Anderen stellen: *'Vrouwelijke collega's die pakken ze* [de vreemdelingen] *wat strakker aan dan de mannen'* [D7] en *'Vrouwen zijn over het algemeen wat strenger'* [D24]. Hoewel een deel aangeeft geen verschillen te zien, zijn er DTH'ers die vinden dat vrouwelijke DTH'ers in sterkere mate structurerend bejegenen. Opvallend is dat enkel mannen aangeven dit verschil te zien.

Leeftijd
Uit de kwantitatieve analyses blijkt dat verschil in leeftijd niet in verband staat met de verschillende bejegeningstijlen. DTH'ers is gevraagd of zij verschil zien tussen oudere en jongere DTH'ers. Ouderen geven hierbij aan geen verschil te zien: *'Nee, dat heeft wel echt met een stuk karakter te maken, van die persoon zelf'* [D17] en *'Of ze nou 20 zijn of ze zijn 60, nee dat is per persoon verschillend. Het is gewoon wie ben je'* [D24]. Sommige jongere DTH'ers geven echter aan wel een verschil te zien, zo vertelt een jonge DTH'er dat hij de ervaring heeft dat zijn jongere collega's makkelijker communiceren met vreemdelingen omdat zij meer overeenkomsten hebben: *'Je spreekt wat meer de taal van de gedetineerde, je kan wat meer dingen begrijpen. Als ze bepaalde uitdrukkingen doen dan weet je waar ze het over hebben'* [D20]. Een andere jonge DTH'er vertelt eveneens een verschil te zien in de bejegening: *'Als jongeren echt streng zijn op de regels dan kunnen ze zich daar moeilijker aan houden zeg maar, dat merk je wel heel erg. En oudere die kunnen wel wat meer op één lijn blijven, als ze op een gegeven moment streng zijn'* [D5]. Een afwijkend beeld wordt echter geschetst door een andere, eveneens jonge DTH'er: *'De ouderen zijn meestal meer van een grapje en een lolletje, tenminste wat ik gezien heb. Die jongeren die komen nog helemaal zwart-wit van de schoolbanken af, die hebben de regels in hun kop geprent en die wijken toch iets minder af als de oudere. Dus ja, ik denk eerder dat de jongere mensen wat nauwer gezet met de richtlijnen en de regels zijn'* [D13]. Vanuit sommige van deze uitspraken lijkt er een verband te bestaan tussen de structurerende bejegening en leeftijd, er is echter geen consensus of het hier gaat om een positief of een negatief verband.

Dienstjaren
Uit de kwantitatieve analyse bleek dat het aantal dienstjaren een (zwakke) negatieve samenhang heeft met de ondersteunende en motiverende bejegening. Sommige DTH'ers vertellen geen verschil te zien in de bejegening van meer en minder ervaren DTH'ers maar in andere interviews wordt gesuggereerd dat er wel een verband tussen dienstjaren en bejegening bestaat. Zo vertelt een DTH'er dat hij vreemdelingen probeert te motiveren door hen

mee te vragen naar de geestelijk verzorger of creatieve activiteiten. Hij stelt vervolgens dat sommige collega's ook proberen vreemdelingen te motiveren en dat dit dan meestal gaat om mensen die wat langer werken [D10]. Een andere DTH'er vertelt dat collega's die zowel strak op de regels bejegenen als op een 'zachtere' manier vaak collega's zijn die meer ervaring hebben: *'Dat zijn de meest ervaren mensen, die langer dan drie jaar ofzo werken'* [D7]. Werkervaring lijkt ook belangrijk te zijn in de mate waarin vreemdelingen open staan om op een ondersteunende of motiverende manier bejegend te worden: *'Kijk als ik hier werk en ik maak een grapje met iemand [...] En dan komt er een nieuw persoon die komt hier werken en die ziet mij dat grapje maken en die denkt oh dat grapje kan ik ook maken maar zo werkt dat niet want ik heb al een band met die mensen en hij niet. Dus als hij precies hetzelfde zegt dan heeft hij misschien wel een stoel tegen z'n hoofd'* [D10] en *'Zoals ze binnenkomen dan zijn ze heel erg achterdochtig, dan moet je echt vertrouwen en respect, dat moet je echt verdienen'* [D5].
Uit de kwantitatieve analyse blijkt een negatieve samenhang tussen dienstjaren en de ondersteunende en motiverende bejegening. Vanuit de interviews zijn er geen voorbeelden die deze bevinding ondersteunen. Een verband tussen de motiverende en ondersteunende bejegening en dienstverband wordt door slechts enkele DTH'ers geschetst, vanuit deze gesprekken lijkt er echter sprake te zijn van een positief verband. Voor deze bevindingen ontbreekt een verklaring, hoewel de notie van belang is dat de gevonden effecten in de kwantitatieve analyses slechts zeer klein zijn.

Talenkennis
Verschillende DTH'ers geven aan dat het spreken van meerdere talen een positieve invloed heeft op de bejegening van vreemdelingen. Zo vertelt een DTH'er die meerdere talen spreekt dat dit in het contact met vreemdelingen een voordeel is: *'Die oudere man die gaat naar een Pakistaan of naar een Hindoestaan of naar een Iranees ofzo weet ik veel, die gaat wat zeggen en die begrijpt het niet, die doet het gewoon ook niet, maar als ik dan ga dan kan ik het binnen no time voor elkaar krijgen'* [D7]. Een andere DTH'er onderschrijft tevens het belang van DTH'ers met brede talenkennis op een afdeling: *'Nou het is soms wel handig. Vooral met Arabisch of Turks, dat is ideaal. Dan weet je ook precies waar ze het over hebben. En als er problemen zijn of er is iets anders en dan kan je het bespreken met diegene en dan vertaalt jouw collega het ook weer aan jou van dit zegt ie, super handig. Dat heb je ook wel nodig met dit werk'* [D20].

Naast dienstjaren, leeftijd, geslacht en talenkennis worden nog enkele andere factoren genoemd door DTH'ers die van invloed zijn op hun bejegeningstijl. Zo wordt door verschillende DTH'ers gesteld dat bejegening te maken heeft met iemands persoonlijkheid. Bovendien worden juist de verschillen in bejegening van DTH'ers als waardevol gezien. DTH'ers omschrijven verschillende

factoren die volgens hen een positieve of negatieve invloed hebben op de bejegening. Ondanks specifieke voorkeuren voor bepaalde factoren (bijvoorbeeld voorkeur voor meer jonge DTH'ers) stellen velen van hen dat hun voorkeur uitgaat naar een afdeling met een personele diversiteit wat betreft geslacht, leeftijd en dienstjaren. Zo vertelt een DTH'er dat het met vrouwen soms lastig werken is omdat vreemdelingen van Arabische afkomst slecht luisteren naar een vrouwelijke DTH'er, toch omschrijft hij de ideale samenstelling van een team: *'Waar je gewoon jongeren, ouderen, en mannen en vrouwen, maar ik ben er wel van overtuigd dat het merendeel mannen moet zijn, er mogen wel een paar vrouwen bij zijn maar het moet niet fifty-fifty zijn of meer vrouwen dan mannen, ik heb altijd het gevoel het moeten iets meer mannen zijn. En die leeftijdscategorie die moet wel echt verschillen. Dus je moet echt wel gewoon dertigers, veertigers, vijftigers hebben. Als je die combinatie hebt dan denk ik dat dat het beste is'* [D5]. Het afdelingshoofd vertelt ook de voorkeur te hebben om mensen van DTH'ers van verschillende leeftijden op één afdeling te plaatsen: *'Dat is de zogenaamde Sinterklaas en Zwarte Pieten. De Zwarte Pieten die echt alles volgens de regels willen doen en geen concessies willen doen en de Sinterklazen die alles goed vinden en die kan je allebei niet apart hebben maar samen werkt het gewoon heel goed'* [D24]. De reactie van vreemdelingen verschilt op basis van deze verschillen in bejegening, zo vertelt hij: '*Ze* [vreemdelingen] *weten precies aan wie ze wat moeten vragen. Dat weet je op een gegeven moment. Degene die altijd maar nee zeggen die hebben het eigenlijk een stuk makkelijker want daar wordt niks meer aan gevraagd, daar lopen ze om heen'* [D24].

Conclusie

DTH'ers lijken over het algemeen tevreden over de inhoud van hun werk; factoren als contact met vreemdelingen, zelfstandigheid in hun werkwijze en het vertrouwen van collega's en veiligheid lijken hierbij het meest van belang voor een goede uitvoering van hun werk. Zowel de kwantitatieve als kwalitatieve analyses leveren voorbeelden op van het verband tussen de ondersteunende bejegening en de factoren zoals waardering van de inhoud van het werk, moreel bewust gedrag en ervaren veiligheid. DTH'ers lijken beter in staat een proactieve bejegening te hanteren wanneer zij tevreden zijn over voornoemde arbeidsomstandigheden. Daarnaast zijn er voorbeelden vanuit de interviews die een samenhang tussen de structurerende bejegening en de factoren geslacht en regime ondersteunen. Zowel de meeste DTH'ers als het afdelingshoofd en de functiebegeleider menen dat de beste teamsamenstelling bestaat uit DTH'ers met verschillende eigenschappen, zodat rekening gehouden wordt met de verschillende behoeftes van vreemdelingen en mensen alert blijven in hun gedrag.

4.2 De veronderstelde personele determinanten van de detentiebeleving met betrekking tot deprivatie

In de voorgaande paragraaf zijn de relaties tussen de arbeidssituatie van het personeel, de persoonskenmerken van het personeel, de overige veronderstelde determinanten en de bejegeningstijlen die het personeel hanteert onderzocht. In deze paragraaf wordt ingegaan op de relaties tussen de bejegeningstijlen die DTH'ers hanteren en de tevredenheid over detentieomstandigheden die samenhangen met de deprivaties van detentie.
De detentieomstandigheden die in deze analyse als afhankelijke variabelen worden opgenomen zijn: de omgang met DTH'ers, de dagbesteding, gezondheid, autonomie en veiligheid. De waarden van de schalen voor tevredenheid over deze detentieomstandigheden lopen van 1 tot 5 (waarbij 1 staat voor zeer ontevreden en 5 voor zeer tevreden, met uitzondering van gezondheid, waarbij 1 staat voor sterk verslechterd en 5 staat voor sterk verbeterd). Bijlage 5 laat zien dat de gemiddelde tevredenheid van respondenten met betrekking tot de omgang met DTH'ers (3,33) en veiligheid (3,31) hoger is dan neutraal. De gemiddelde tevredenheid van respondenten over autonomie (2,97) en over de dagbesteding (2,64) is lager dan neutraal en de gemiddelde gezondheid (2,05) is verslechterd.
Door middel van een multi-level lineaire regressie analyse wordt gekeken in hoeverre de bejegeningstijlen samenhangen met de tevredenheid over deze detentieomstandigheden. De resultaten hiervan staan in tabel 4.

4.2.1 Kwantitatieve resultaten

Bejegeningstijlen
De samenhang tussen de ondersteunende en de structurerende bejegeningstijl en de beleving van de detentieomstandigheden is in de meeste gevallen positief, maar niet significant. De relatie tussen de motiverende bejegeningstijl en de beleving van de detentieomstandigheden vertoont (wat betreft de tevredenheid over de omgang met DTH'ers, de dagbesteding en autonomie) wel een significante samenhang.
Het algemene beeld is dat wanneer DTH'ers in sterke mate of de ondersteunende of de structurerende bejegeningstijl hanteren dit geen effect heeft op de detentiebeleving van ingeslotenen. Wanneer DTH'ers echter aangeven ingeslotenen te motiveren om deel te nemen aan activiteiten en hen helpen om zaken te regelen bij hun terugkeer (motiverende bejegening) is de mate van tevredenheid over de detentieomstandigheden in veel gevallen hoger.
Een mogelijke verklaring is dat DTH'ers die werken volgens de motiverende bejegeningstijl bereid zijn om relatief veel voor ingeslotenen te doen en dus meer betrokken zijn bij ingeslotenen. Dit heeft mogelijk een positieve uitwerking op de detentiebeleving van ingeslotenen. Aangezien er geen uitspraken gedaan kunnen worden over de causaliteit van de relaties kan het ook zijn dat

ingeslotenen die meer tevreden zijn over de detentieomstandigheden in hogere mate motiverend worden bejegend door het personeel.

Overige veronderstelde determinanten van de detentiebeleving met betrekking tot deprivatie

Wat betreft de relaties tussen de overige veronderstelde determinanten en de tevredenheid over de detentieomstandigheden valt een aantal dingen op.
Ten eerste laat tabel 4 zien dat de leeftijd van ingeslotenen significant samenhangt met de tevredenheid over de detentieomstandigheden. De verbanden zijn zwak maar hebben wel een positieve richting. Dit wil zeggen dat naarmate ingeslotenen ouder zijn, zij tevredener zijn over de detentieomstandigheden.
Ten tweede laten de resultaten zien dat de verblijfsduur in detentie negatief samenhangt met de tevredenheid over de detentieomstandigheden. Het algemene beeld is dat ingeslotenen die langer in de vreemdelingenbewaring verblijven (ten opzichte van de ingeslotenen die korter dan een week in de vreemdelingenbewaring verblijven) minder tevreden zijn over de detentieomstandigheden.
Daarnaast tonen de resultaten aan dat ingeslotenen die een Nederlandse vragenlijst hebben ingevuld meer tevreden zijn over de omgang met DTH'ers en over de autonomie die zij ervaren ten opzichte van ingeslotenen die geen Nederlandse vragenlijst hebben ingevuld. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ingeslotenen die de Nederlandse taal machtig zijn beter in staat zijn om zelf bepaalde zaken (bijvoorbeeld met betrekking tot terugkeer) te regelen.
Een andere interessante bevinding is dat het aandeel DTH'ers onder de 40 jaar met vrijwel alle detentieomstandigheden (op autonomie na) een negatieve significante samenhang vertoont. Wanneer het aantal jonge DTH'ers (DTH'ers onder de 40 jaar) toeneemt is de mate van de tevredenheid van ingeslotenen over de detentieomstandigheden lager.
Dit blijkt ook uit de positieve significante samenhang tussen dienstjaren van DTH'ers en de tevredenheid van ingeslotenen over de omgang met DTH'ers, autonomie en veiligheid. Wanneer DTH'ers meer jaren in dienst zijn (en dus meer ervaring hebben) is de mate van tevredenheid over de detentieomstandigheden hoger.
De resultaten in tabel 4 tonen ook aan dat vreemdelingen die zijn geplaatst in afdelingen voor artikel 59 en de EZA relatief negatief zijn over de detentieomstandigheden. Wanneer ingeslotenen op een afdeling verblijven voor artikel 59 of in een EZA, is de mate van tevredenheid over de detentieomstandigheden lager (ten opzichte van het regime HvB).
Ten slotte laten de resultaten zien dat er een zwak negatief verband bestaat tussen de capaciteit en de tevredenheid over sommige detentieomstandigheden. Het is opvallend dat er ook een negatief verband bestaat tussen de ratio DTH'ers en ingeslotenen en de tevredenheid over de detentieomstandigheden (omgang met DTH'ers, autonomie en veiligheid). Een mogelijke

verklaring is dat naarmate de (psychische) problematiek van vreemdelingen groter is, er meer personeel wordt ingezet.
De voornaamste bevinding is dat de detentiebeleving niet zozeer wordt beïnvloed door de ondersteunende en structurerende bejegeningstijlen maar wel door de motiverende bejegeningstijl en door factoren als: de verblijfsduur in de inrichting, het aandeel mannelijke DTH'ers, het aandeel DTH'ers onder de 40 jaar, de dienstjaren van DTH'ers en het regime. Ook hier geldt dat de tevredenheid van ingeslotenen over de detentieomstandigheden mogelijk wordt beïnvloed door factoren die niet in de analyse zijn opgenomen, bijvoorbeeld door de individuele opvattingen van ingeslotenen of door de levensmogelijkheden die zij buiten de vreemdelingenbewaring (bijvoorbeeld in het land van herkomst) hebben.
De bejegeningstijlen en de overige determinanten bepalen voor een beperkt deel (15% tot 26%) de variantie in de tevredenheid over de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de deprivatie van ingeslotenen. In tabel 4 is tevens de additionele verklaarde variantie weergegeven door de toevoeging van de variabelen op level II. De reden hiervoor is dat deze variabelen (bijvoorbeeld de bejegeningstijlen en het aandeel personeelsleden met bepaalde achtergrondkenmerken) ten dele veranderbaar zijn voor leidinggevenden en personeel in de inrichting. Daaruit blijkt dat de onafhankelijke variabelen op level II een groter deel van de variantie verklaren dan de variabelen op level I. Tabel 4 laat dus zien dat een aanzienlijk deel van de verklaarde variantie is toe te rekenen aan factoren die beïnvloedbaar zijn. Dit biedt aangrijpingspunten voor het veranderen en verbeteren van de tevredenheid van ingeslotenen over de detentieomstandigheden.

Tabel 4 Multi-level lineaire regressie: ongestandaardiseerde effecten van de bejegeningstijlen van DTH'ers op de tevredenheid van ingeslotenen over detentieomstandigheden (die samenhangen met deprivatie)

Tevredenheid van ingeslotenen over:	Omgang DTH'ers	Dagbesteding	Gezondheid	Autonomie	Veiligheid
Level I (onafhankelijke variabelen: ingeslotenen)					
Geslacht	0,20	0,10	0,38	0,18	0,25
Leeftijd	0,01***	0,02***	0,01*	0,02***	0,02***
Herkomstregio (ref: West-Europa)					
Midden- en Oost-Europa	0,26	0,41	0,52	0,28	0,39
Noord-Afrika	0,03	0,05	0,17	0,00	0,02
Sub-Sahara-Afrika	0,00	-0,05	0,41	-0,17	0,02
Noord- en Latijns-Amerika	-0,20	-0,023	0,35	-0,40	-0,23
Midden-Oosten	0,13	-0,18	0,23	-0,01	0,11
Azië	0,19	0,30	0,20	0,18	0,27
Australië en Oceanië	-0,32	-0,82	-0,36	-1,69*	0,62
Verblijf in inrichting (ref: minder dan 1 week)					
1 week tot 1 maand	-0,03	-0,41**	-0,47**	-0,27	-0,20
1 tot 3 maanden	-0,08	0,031	-0,50**	-0,22	-0,23
3 tot 6 maanden	0,05	-0,23	-0,36	-0,33	-0,05
6 tot 9 maanden	-0,21	-0,40*	-0,37	-0,39*	-0,34
9 maanden of langer	-0,35	-0,31	-0,24	-0,52**	-0,42
Delen van cel	-0,01	-0,05	-0,04	-0,06	-0,06
Nederlandstalige vragenlijst (ref: geen Ned. vragenlijst)	0,19*	0,18	0,10	0,21*	0,12
Level II (onafhankelijke variabelen: personeel)					
Bejegeningstijlen					
Ondersteunende bejegening	0,16	0,78	0,77	-0,08	0,59
Structurerende bejegening	0,15	0,51	-0,18	0,08	0,47
Motiverende bejegening	0,72**	0,74*	-0,11	0,84**	0,61
Achtergrondkenmerken personeel					
Percentage mannelijke DTH'ers	-0,33	-0,50	0,98*	-1,16*	0,07
Percentage DTH'ers onder de 40 jaar	-1,20**	-1,19*	-1,98***	-0,56	-1,49**
Percentage midden/hoog opgeleide DTH'ers	-0,65	0,44	0,83	-0,28	-1,02
Dienstjaren	0,22***	-0,11	-0,15*	0,17*	0,22**
Regime (ref: HvB)					
Artikel 59	-0,70***	-0,61**	-0,83***	-0,58**	-1,01***
Artikel 6	0,02	-0,51	-0,50	0,09	-0,28
EZA	-2,43***	-2,05***	-0,99	-2,38***	-3,12***
Capaciteit	-0,03***	-0,02***	-0,01	-0,02***	-0,03***
Bezettingspercentage	0,01*	0,00	0,00	0,01	0,001*
Ratio DTH'ers en ingeslotenen	-0,46***	-0,23	-0,25	-0,48***	-0,53***
Constante	1,29	-2,61	2,39	1,84	-0,73
N op level I	400	415	429	405	406
N op level II	34	34	33	34	34
Toegevoegde R2 door level II variabelen	17%	11%	10%	15%	18%
R2	24%	21%	15%	25%	26%

* 0,05<p<0,1.

** 0,01<p<0,05.

*** p<0,01.

4.2.2 Kwalitatieve resultaten

Detentieduur
In de kwantitatieve analyse komt het beeld naar voren dat vreemdelingen die langer in detentie verblijven minder tevreden zijn over de detentieomstandigheden. Vreemdelingen vertellen moeite te hebben met hun lange verblijfsduur in detentie en ook DTH'ers bevestigen dat zij vreemdelingen depressiever zien worden naarmate hun verblijf in detentie langer duurt, een verschijnsel waar DTH'ers naar refereren als 'detentie-moeheid'. Zo vertelt een DTH'er: *'Dat merk je dan wel dat mensen op een gegeven moment toch wat depressiever worden doordat ze wat langer zitten'* [D17]. Op jongere vreemdelingen lijkt een lange detentieduur een grotere weerslag te hebben dan op oudere; zij bestempelen de detentie vaker als verloren tijd. Voor sommigen geldt echter dat door een langere periode in detentie de stress juist afneemt. Zo vertelt een vreemdeling het erg moeilijk te hebben gehad met zijn situatie in de eerste week dat hij werd vastgezet maar daarna 'gewend' raakte aan de situatie en zich beter ging voelen.

Beheersing Nederlandse/Engelse taal
Uit de kwantitatieve analyses blijkt dat vreemdelingen die het Nederlands beheersen de omgang met DTH'ers positiever kwalificeren. Aangezien enkel interviews in het Nederlands en Engels zijn afgenomen kan hier slechts een vergelijking tussen beide talen worden gemaakt, dit levert geen voorbeelden op die een verschil tussen beide ondersteunen. Het in de kwantitatieve analyse gevonden verband is mogelijk te verklaren doordat vreemdelingen die de Nederlandse taal beheersen inmiddels dermate in Nederland zijn ingeburgerd dat zij meer gemeen hebben met DTH'ers. Zo vertelt een vreemdeling: *'Ik ging ook gisteren praten met iemand over ADO Den Haag want ik kom uit Den Haag. […] Zulke dingen, begrijp je? Relax. Iemand die zo met jou gaat praten, geeft jou aandacht'* [V15].

Percentage DTH'ers onder de 40 jaar en dienstjaren
Uit de kwantitatieve analyse blijkt dat naarmate het percentage op een afdeling werkzame DTH'ers onder de 40 jaar groter is, vreemdelingen minder tevreden zijn over hun omgang met DTH'ers. In de interviews met vreemdelingen komen hier geen ondersteunende voorbeelden van naar voren, vreemdelingen vertellen geen voorkeur te hebben voor oudere of jongere DTH'ers. Enkele DTH'ers vertellen wel dat oudere DTH'ers op een zachtere manier bejegenen (en dat vreemdelingen dit prettig vinden) en dat sommige vreemdelingen meer respect hebben voor oudere DTH'ers vanwege hun leeftijd. Zo vertelt een DTH'er: *'Bij de ouderen* [DTH'ers] *is dat wel duidelijk een verschil, zoals met die jongeren noemen ze altijd hun naam en bij de ouderen is het altijd wel meneer, of opa he, dat is ook wel een teken van respect'* [D5].

Verschillende DTH'ers, alsook het geïnterviewde afdelingshoofd en de functiebegeleider benadrukken het belang van een team dat goed op elkaar is ingespeeld; wellicht dat in een team waar het percentage werkzame DTH'ers boven de 40 jaar groter is, DTH'ers langer met elkaar samenwerken en het team daardoor beter op elkaar is ingespeeld. Hierdoor blijft het rustiger op een afdeling en is er meer ruimte voor positief contact tussen DTH'ers en vreemdelingen. De significant positieve samenhang tussen dienstjaren en omgang met DTH'ers ondersteunt dit. Daarnaast vertellen DTH'ers dat collega's met veel ervaring vaak een groter 'grijs gebied' hebben: ervaren DTH'ers hanteren de regels minder strak.

Bejegening

In de interviews laten de meeste vreemdelingen weten tevreden te zijn over hun omgang met DTH'ers. Zo vertellen zij hierover: *'The security is good, they treat you as good'* [V11], *'Aardige mannen hier'* [V12] en *'The security is very nice'* [V14]. Sommige vreemdelingen vertellen echter nauwelijks contact te hebben met DTH'ers en laten zich daarom niet tevreden of ontevreden uit over de omgang met hen. Ook worden er voorbeelden genoemd van vervelende ervaringen met DTH'ers. Vreemdelingen geven vaak aan dat er 'goede' en 'slechte' bewaarders zijn: *'I have this experience, some security is very good, some of security is not good'* [V1]. Sommigen geven echter ook aan geen verschil te zien: *'They treat me the same'* [V11]. Geen van de geïnterviewde vreemdelingen geeft aan negatief te staan tegenover DTH'ers in het algemeen. Wel zijn sommigen terughoudend in het contact met hen: *'I don't talk too much with them because what am I talking with them? They can't help me'* [V6].

Vreemdelingen vinden het contact met DTH'ers positief wanneer er sprake is van motiverende of ondersteunende bejegening. Vaak omschrijven zij voorbeelden waarbij zij persoonlijk positief zijn benaderd door een DTH'er of zij door hem of haar geholpen zijn met een probleem. Zo vertelt een vreemdeling het prettig te vinden dat een DTH'er hem probeerde te motiveren om naar buiten te gaan [V1], vertelt een ander DTH'ers 'goeie jongens' te vinden omdat zij hem helpen Nederlands te leren [V12] en vertelt een vreemdeling het fijn te vinden als DTH'ers met hem tafelvoetbal komen spelen [V15]. Een vreemdeling verwoordt het als volgt: *'They* [bewaarders met een 'good heart'] *talk with you, respect, respect, why you do like that? What do you need? You need something? I make for you, I write for you'* [V14]. Hij vertelt vervolgens dat hij het niet goed vindt hoe sommige DTH'ers handelen bij een conflict. Zij zouden een vreemdeling zonder overleg naar de isolatiecel brengen: *'The bewaarders, they do nothing. You don't have no respect, 5, 6 bewaarders is coming, ISO klaar'* [V14]. Persoonlijk contact lijkt prettig gevonden te worden door de meeste vreemdelingen.

Dagbesteding

Vreemdelingen vertellen vaak dat zij het moeilijk vinden dat ze zo lang op cel moeten verblijven. Zij worden om kwart voor vijf 's middags ingesloten tot kwart over acht de volgende ochtend, velen geven aan dit erg zwaar te vinden en zich te vervelen in hun cel. Wat betreft de activiteiten die zij kunnen doen zijn de meesten tevreden. Vreemdelingen geven aan het fijn te vinden dat zij gebruik kunnen maken van verschillende activiteiten zoals fitness, kerkdiensten en crea (verven/tekenen/beeldhouwen enzovoort). Deze activiteiten helpen hen om hun gedachten te verzetten en om hun dag door te komen, zo vertelt een vreemdeling: *'You read something or you paint, or you write something, you kind of at least forget a little bit and you put the worries and fear aside'* [V4]. Sommige vreemdelingen geven aan dat zij het beter zouden vinden als het aanbod groter zou zijn, anderen zijn echter van mening dat het huidige aanbod goed is. Ook wordt door verschillende vreemdelingen aangegeven dat zij het fijn te vinden om zelf te koken en naar buiten te kunnen wanneer zij willen. Uit de kwantitatieve analyses blijkt een samenhang te bestaan tussen tevredenheid over de dagbesteding en de motiverende bejegening. In de interviews vertellen enkele vreemdelingen het fijn te vinden om motiverend bejegend te worden. Het zet hen aan te participeren in activiteiten en zij zijn tevredener over hun dagbesteding. Zo vertelt ook een DTH'er: *'Onder het mom van een grapje weet je wel, dan probeer je 'm toch over te halen om te sporten, en dan weet je, dan of ze gaan het op een gegeven moment wel waarderen'* [D5]. Verschillende vreemdelingen vertellen het eveneens leuk te vinden als een DTH'er met hen deelneemt aan activiteiten als tafelvoetbal en tafeltennis: *'Als je tafelvoetbal speelt dan komen ze met jou spelen. Zulke dingen, dan weet je dat hij jou mag'* [V15].

Gezondheid

In de kwantitatieve analyse komt naar voren dat vreemdelingen vinden dat hun gezondheid achteruit is gegaan in detentie. In de interviews zijn voorbeelden te vinden die deze bevinding ondersteunen. Vreemdelingen vertellen hierbij voornamelijk over hun geestelijke gezondheid: *'Day by day I'm going to be more stressed'* [V1] en *'I don't sleep because of the stress'* [V6]. Sommige vreemdelingen vertellen zich depressief te voelen door de stress die zij ondervinden. Toch vertellen ze vaak terughoudend te zijn in het nemen van medicijnen tegen stress of depressiviteit. Vreemdelingen geven aan bang te zijn dat zij afhankelijk worden van de medicijnen en hier problemen van te ondervinden als zij vrijkomen uit detentie en geen toegang meer hebben tot medicijnen, zo vertelt een vreemdeling: *'I don't take this medicine, if I take this medicine, if I go outside, I have to take medicine to continue for sleep, so I don't like to do that'* [V1].

Sommige vreemdelingen doen suggesties waardoor zij zich beter zouden kunnen voelen in detentie. Zo doen zij suggesties om de insluittijden te verruimen, de beschikbaarheid en variatie van (sport)activiteiten te vergroten en

de autonomie te vergroten. Sommigen geven echter ook aan dat er niets aan hun situatie in detentie veranderd kan worden waardoor zij zich beter gaan voelen, zo vertelt een vreemdeling: *'The only thing that could make it better is to release me'* [V18].

Autonomie

In de interviews vertellen vreemdelingen moeite te hebben met de beperkte mate van autonomie die zij hebben in detentie. Dit lijkt samen te hangen met de beleving van rechtvaardigheid. Zij vertellen het onrechtvaardig te vinden dat zij weinig te zeggen hebben over hun eigen leven in detentie. De afhankelijkheid van DTH'ers blijkt lastig te zijn voor vreemdelingen, zo vertelt een man: *'You cannot go anywhere without being guided'* [V6]. Een andere vreemdeling vertelt tevens moeite te hebben met deze afhankelijkheid, hij vertelt dat hij brieven van zijn advocaat in het Nederlands krijgt en daarvoor aan een DTH'er moet vragen deze te vertalen maar hier moeilijkheden bij te ondervinden: *'I saw some security here is working, they are not to speak English. I'm not Nederlands, I speak no Nederlands so if I talk English with the security they don't understand. [...] if I got one letter from my advocaat or if I saw some security, please can you read it I cannot read it [...] He can read it but he cannot explain it'* [V1].

Veiligheid

Over het algemeen vertellen vreemdelingen niet bang te zijn dat zij fysiek worden bedreigd door iemand in detentie. Zo vertellen vreemdelingen dat het de taak van de DTH'ers is om ervoor te zorgen dat het veilig is in detentie en zeggen ze dat er weinig incidenten plaatsvinden. Zo vertellen vreemdelingen: *'I came to say that this is safe'* [V1] en *'We don't fight. At this time, the people here are reasonable so no fighting'* [V11]. Er zijn echter ook vreemdelingen die aangeven zich niet veilig te voelen in detentie. Zo vertelt een vreemdeling dat hij ruzie had met zijn celgenoot en zich daardoor niet prettig meer voelde op zijn cel. Pas nadat hij, op eigen verzoek, overgeplaatst werd naar een andere cel voelde hij zich weer veilig. De omgang van vreemdelingen onderling lijkt erg belangrijk voor de veiligheid; zo vertellen sommige vreemdelingen hun doorgaans rustige gedrag te veranderen in agressief gedrag zodra zij op een verkeerde manier benaderd worden door een andere vreemdeling. Zo vertelt een vreemdeling: *'Give me respect, I give you respect, if he do bad with me, I'm more bad'* [V8].

Ook DTH'ers lijken invloed te hebben op de veiligheidsgevoelens van vreemdelingen. Op een positieve manier doordat zij de veiligheid handhaven en conflicten voorkomen en op een negatieve manier door oorzaak te zijn van gevoelens van onveiligheid. Zo vertelt een vreemdeling die een conflict had met een DTH'er: *'Ik voel mij niet veilig, alsof alle bewakers mij volgen. Ik kan klein fout doen en dan gaan ze rapport geven, daarom heb ik gevraagd ik wil naar een andere afdeling'* [V15]. Het gevoel van veiligheid heeft voor deze

vreemdeling dus te maken met een eerlijke behandeling en niet met een fysieke dreiging.

Conclusie
De interviews ondersteunen de kwantitatieve bevinding dat de tevredenheid over de detentieomstandigheden deels door de bejegening van DTH'ers wordt beïnvloed. Zo worden in de interviews voorbeelden gegeven die het beeld bevestigen dat vreemdelingen meer tevreden zijn over hun dagbesteding als zij gemotiveerd worden door DTH'ers om deel te nemen aan activiteiten (of als DTH'ers met hen meedoen aan activiteiten). De afhankelijkheid van DTH'ers heeft invloed op de waardering van autonomie. Het lijkt daarom goed dat DTH'ers vreemdelingen ondersteunen om hen te helpen bepaalde zaken (eigenstandig) te kunnen realiseren. Ten slotte worden in de interviews voorbeelden gegeven die duiden op een samenhang tussen bejegening door personeel en veiligheidsgevoelens van vreemdelingen. Wanneer DTH'ers uitleggen aan vreemdelingen waarom ze op een bepaalde wijze handelen, blijken vreemdelingen meer het gevoel te hebben eerlijk behandeld te worden. Daarnaast zijn in de interviews voorbeelden gegeven van factoren die van invloed zijn op de tevredenheid over de detentieomstandigheden. Zo ondersteunen de interviews de bevinding dat vreemdelingen minder tevreden zijn over de detentieomstandigheden naarmate zij langer in detentie verblijven. Ook vertellen vreemdelingen dat hun gezondheid achteruit is gegaan gedurende hun tijd in detentie. Dit lijkt niet samen te hangen met bejegening maar met het ervaren gebrek aan vrijheid.

4.3 De personele determinanten van de detentiebeleving met betrekking tot gepercipieerde legitimiteit

In deze paragraaf wordt ingegaan op de relaties tussen de bejegeningstijlen die DTH'ers hanteren en de beleving van de detentieomstandigheden die samenhangen met de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring. Op basis van de theoretische veronderstellingen zijn alleen indicatoren voor de procedurele rechtvaardigheid van de vreemdelingenbewaring in de analyse meegenomen. De aanname luidt namelijk dat de uitkomstrechtvaardigheid niet wordt beïnvloed door de bejegeningstijlen van DTH'ers.
De detentieomstandigheden die betrekking hebben op de procedurele rechtvaardigheid van de detentie en die zijn opgenomen in de analyse zijn: de tevredenheid over de regels en rechten, de tevredenheid over de handhaving van regels en rechten, het ervaren van een respectvolle behandeling en de tevredenheid over de klachtenafhandeling.
De scores variëren van 1 tot 5 (waarbij 1 staat voor zeer ontevreden en 5 voor zeer tevreden, met uitzondering van de variabele respectvolle behandeling, die loopt van 1 tot 3 waarbij 1 staat voor nooit, 2 voor soms en 3 voor

meestal). Bijlage 5 laat zien dat de gemiddelde tevredenheid van respondenten met betrekking tot de regels en rechten (3,08) iets hoger is dan neutraal. De gemiddelde tevredenheid van respondenten over de handhaving van rechten en regels (2,83) en over de afhandeling van klachten (2,95) is lager dan neutraal. Gemiddeld genomen ervaren ingeslotenen soms tot meestal een respectvolle behandeling door DTH'ers (2,37). De variatie in de scores op deze schalen is redelijk aangezien de standaarddeviaties liggen rond de 1,00. Door middel van een multi-level lineaire regressie analyse is gekeken in hoeverre de bejegeningstijlen samenhangen met de indicatoren voor procedurele rechtvaardigheid. De resultaten hiervan staan in tabel 5.

4.3.1 Kwantitatieve resultaten

De bejegeningstijlen
De resultaten in tabel 5 laten zien dat de bejegeningstijlen slechts op één onderdeel een significante samenhang vertonen met de indicatoren voor procedurele rechtvaardigheid. De motiverende bejegeningstijl heeft een positieve, marginaal significante samenhang met de respectvolle behandeling ($B=0,11$, $p<0,1$). Wanneer DTH'ers aangeven ingeslotenen te motiveren om deel te nemen aan activiteiten en hen helpen om zaken te regelen bij hun terugkeer geven ingeslotenen in hogere mate aan respectvol behandeld te worden. Ook hier geldt dat deze samenhang andersom geïnterpreteerd kan worden. Ingeslotenen die aangeven in hogere mate respectvol behandeld te worden hebben mogelijk een andere houding ten opzichte van het personeel en kunnen daardoor in hogere mate motiverend bejegend worden.

Overige veronderstelde determinanten van de detentiebeleving met betrekking tot de gepercipieerde legitimiteit
De resultaten geven daarnaast weer dat ook de overige veronderstelde determinanten van de detentiebeleving over het algemeen geen significante samenhang hebben met de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de procedurele rechtvaardigheid (of de gepercipieerde legitimiteit in algemene zin) van de vreemdelingenbewaring.
Wel is er een samenhang tussen de verblijfsduur in de vreemdelingenbewaring en de detentieomstandigheden (zie tabel 5). Ook hier komt het beeld naar voren dat naarmate ingeslotenen langer in de vreemdelingenbewaring verblijven, zij minder tevreden zijn over de detentieomstandigheden die samenhangen met gepercipieerde legitimiteit.
Daarnaast laten de resultaten ook hier een sterk verband zien tussen het regime en de detentieomstandigheden. Wanneer ingeslotenen op een afdeling verblijven voor artikel 59 of in een EZA zijn geplaatst, zijn zij minder tevreden over de detentieomstandigheden (ten opzichte van het regime HvB).

Ook is er een (zwak) negatief verband tussen de capaciteit en de detentieomstandigheden en tussen de ratio DTH'ers en ingeslotenen en de detentieomstandigheden. Dit laatste is, net als in paragraaf 4.2 mogelijk te verklaren doordat er meer personeel wordt ingezet bij vreemdelingen met (psychische) problemen en zij daarom ontevredener zijn over hun omstandigheden.

Het algemene beeld dat de analyses geven is dat de bejegeningstijlen een zeer beperkte invloed hebben op de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring. De beleving van de detentieomstandigheden wordt voor een deel beïnvloed door de overige determinanten (met name door de herkomstregio, de verblijfsduur in detentie en het regime) en mogelijk door factoren die niet in de analyse zijn opgenomen. Voorbeelden van factoren die mogelijk samenhangen met de gepercipieerde legitimiteit maar die niet in de analyse zijn opgenomen, zijn: individuele opvattingen van ingeslotenen en de (opvattingen over de) inrichting van het Nederlandse migratiebeleid in algemene zin. Deze factoren staan echter los van het verblijf in de vreemdelingenbewaring en op de beleving daarvan hebben DTH'ers weinig invloed.

De onafhankelijke variabelen in tabel 5 bepalen voor een beperkt deel (15% tot 22%) de variantie in de tevredenheid over de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de procedurele rechtvaardigheid (of de gepercipieerde legitimiteit in algemene zin). Ook in tabel 5 is de additionele verklaarde variantie weergegeven door de toevoeging van de variabelen op level II. De waarden laten zien dat de onafhankelijke variabelen op level II een substantieel deel van de variantie verklaren. Daarbij zijn voornamelijk de variabelen op level II beïnvloedbaar door beleidsmakers en door de uitvoerende actoren binnen de vreemdelingenbewaring. De totale variantie is echter beperkt waardoor de resultaten in tabel 5 weinig aanknopingspunten bieden om de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring te verbeteren. Het aanpassen van de invulling van het regime biedt wel mogelijkheden tot het verbeteren van de gepercipieerde legitimiteit.

Tabel 5 Multi-level lineaire regressie: ongestandaardiseerde effecten van de bejegeningstijlen van DTH'ers op de tevredenheid van ingeslotenen over detentieomstandigheden die samenhangen met de gepercipieerde legitimiteit

Tevredenheid van ingeslotenen over:	Regels en rechten	Handhaving regels en rechten	Respectvolle behandeling	Klachten-afhandeling
Level I (onafhankelijke variabelen: ingeslotenen)				
Geslacht	0,18	0,18	0,14	0,47*
Leeftijd	0,01	0,01*	0,01***	0,01**
Herkomstregio (ref: West-Europa)				
Midden- en Oost-Europa	0,41	0,72	-0,13	0,67**
Noord-Afrika	0,01	0,85*	-0,27	0,18
Sub-Sahara-Afrika	-0,06	0,61	-0,35*	0,2
Noord- en Latijns-Amerika	-0,08	0,31	0,26	0,04
Midden-Oosten	-0,07	0,74*	-0,17	-0,11
Azië	0,31	0,77*	-0,11	0,19
Australië en Oceanië	-0,37	0,77	-0,18	-1,02
Verblijf in inrichting (ref: minder dan 1 week)				
1 week tot 1 maand	-0,17	-0,15	0,11	-0,06
1 tot 3 maanden	-0,33*	-0,08	0,04	-0,19
3 tot 6 maanden	-0,42**	-0,14	0,02	-0,31
6 tot 9 maanden	-0,64***	-0,55**	-0,06	-0,61***
9 maanden of langer	-0,91***	-0,38	0,1	-0,67**
Delen van cel	0,04	-0,02	0,05	-0,11
Nederlandstalige vragenlijst (ref: geen Ned. vragenlijst)	0,35***	0,07	-0,03	0,22*
Level II (onafhankelijke variabelen: personeel)				
Bejegeningstijlen				
Ondersteunende bejegening	0,26	0,5	-0,17	0,38
Structurerende bejegening	0,45	-0,06	-0,08	0,52
Motiverende bejegening	0,14	0,46	0,42*	0,56
Achtergrondkenmerken personeel				
Percentage mannelijke DTH'ers	0,07	-0,14	-0,51	0,4
Percentage DTH'ers onder de 40 jaar	-0,81	-1	-0,61	-0,49
Percentage midden/hoog opgeleide DTH'ers	0,07	-0,73	-0,33	0,56
Dienstjaren	0,07	0,15	0,11*	-0,06
Regime (ref: HvB)				
Artikel 59	-0,46*	-1,02***	-0,21	-0,33
Artikel 6	-0,23	-0,29	0,05	-0,01
EZA	-1,98***	-3,15***	-0,73*	-1,57***
Capaciteit	-0,02***	-0,03***	-0,02***	-0,01
Bezettingspercentage	0,01**	0,01	0,00	0,01*
Ratio DTH'ers en ingeslotenen	-0,19	-0,49***	-0,39***	-0,05
Constante	0,6	1,42	3,38**	-3,08
N op level I	412	412	421	400
N op level II	34	34	34	34
Toegevoegde R2 door level II variabelen	7%	12%	8%	6%
Totale R2	22%	18%	15%	21%

* 0,05<p<0,1.
** 0,01<p<0,05.
*** p<0,01.

4.3.2 Kwalitatieve resultaten

De tevredenheid over de regels en rechten en de handhaving hiervan
Uit de interviews blijkt dat voor sommige vreemdelingen de regels en rechten die gelden in detentie niet duidelijk zijn. Dit kan een stressvolle situatie opleveren, zo vertelt een vreemdeling: *'Why can't just someone say to me, this is the way things are here [...] nobody explains to you'* [V4]. Voor anderen blijken de geldende detentieregels echter wel bekend te zijn: *'Ik heb ook gisteren een beetje huisregels gelezen zodat ik weet wat mijn recht is. Nu ga ik gewoon me aan die huisregels houden'* [V15]. Ondanks dat niet alle vreemdelingen de huisregels doornemen blijken velen door hun ervaring in detentie hiervan toch op de hoogte. Het willen vermijden van een plaatsing in een isolatiecel (vaak naar gerefereerd met 'ISO') lijkt een belangrijke reden om op te hoogte te zijn van de huisregels. Zo omschrijft een vreemdeling: *'Sometimes you feel angry you know, we are human beings, but I always control my anger. I don't like my angry to control me. Because I know the results, when you are angry you make problem, you go to ISO'* [V6]. Uit verschillende uitspraken blijkt dat vreemdelingen tevens op de hoogte zijn van hun rechten. Dit heeft vaak te maken met toegang tot materiële zaken en activiteiten. Zo vertelt iemand: *'If something I am right to ask for something I go ask and they give it'* [V8]. Meerdere vreemdelingen vertellen het niet eens te zijn met de geldende detentieregels, met name wat betreft de regels over insluiting en autonomie. Zo vertelt een DTH'er: *'Het is voor hun heel lastig dat wij, wij hebben de sleutels van hun kamerdeur en als ze dan elke keer als ze hun kamer in of uit willen, dan moeten ze ons roepen want wij hebben de sleutel. Dus wat er vaak gebeurt is dat ze iets tussen hun deur of deurpost inleggen of iets doen om, ja dat hun ook zelf de deur kunnen openen en sluiten'* [D2]. Sommige vreemdelingen vertellen het niet eens te zijn met de tijden van insluiting, zij vinden dat ze te veel tijd op cel moeten doorbrengen. Zo vertelt een vreemdeling: *'Staying inside is like one of the things I hate. I'm always the first person that comes out whenever they open because before they open, I don't sleep long. Before 4 o'clock or 5 o'clock I'm up waiting for them to open the door. It is very long 15 hours in the room, 15 hours inside'* [V6]. Ook vertellen vreemdelingen wat er verbeterd zou kunnen worden in hun dagbesteding. Zo vertellen vreemdelingen hoe hun detentiesituatie verbeterd zou kunnen worden: *'More possibility, more day for fitness or outside football or volleyball, like that. There need to be more'* [V1] en *'Because I think this is a very big place, there is no way you can come out and run away. So at least they could have one open place, and people that can go outside and back inside'* [V4]. Er lijkt echter geen samenhang te bestaan tussen de bejegeningstijlen en de tevredenheid over regels en rechten. DTH'ers hebben de plicht om zich aan de geldende regels en rechten te houden, verschillen in bejegeningstijl hebben hier geen invloed op. DTH'ers worden over het algemeen door de vreemdelingen niet gezien als zijnde verantwoordelijk voor de regels en rechten in detentie (*'He must*

obey the rules. So it doesn't matter who works here, who doesn't work here. The problem we have here is from the office, from the government, that is the problem we have here, not from this people, they do their work' [V6]).

Over het algemeen lijken vreemdelingen op de hoogte van de regels die gelden in detentie, deels ontwikkeld door ervaring binnen de detentie. Vreemdelingen zijn het echter niet altijd eens met de geldende regels, met name wat betreft insluiting vertellen zij hier moeite mee te hebben. Ze ervaren het aantal uren dat zij in hun cel ingesloten zitten als zeer hoog. Vreemdelingen lijken DTH'ers echter niet direct in verband te zien staan met de geldende regels. Zij zeggen te denken dat DTH'ers geen invloed hebben op de geldende huisregels.

Het ervaren van een respectvolle behandeling
Motiverende bejegening blijkt uit de kwantitatieve analyses samen te hangen met een respectvolle behandeling. De kwalitatieve analyse levert voorbeelden op die deze bevinding ondersteunen. In de interviews blijkt zowel de motiverende als de ondersteunende bejegening samen te hangen met respectvolle behandeling. Een voorbeeld wordt geschetst door een vreemdeling die vertelt door een DTH'er te zijn gemotiveerd om naar buiten te gaan: *'He just come very politely, "Goeiemorgen, hoe gaat het met jou? Are you ok? You are still sleeping? You are not go outside?" They keep extra entertainment for my mind, they are gonna be, my mind is more fresh. "Go to outside, you get fresh air". I like that'* [V1]. Een verband met de ondersteunende bejegening wordt ondersteund door het verhaal van een vreemdeling die vertelt een specifieke DTH'er erg aardig te vinden, onder andere omdat hij hem geholpen heeft met het invullen van formulieren en het brengen van een medicijn. Hij vertelt dat onaardige DTH'ers hem hierbij niet helpen maar aangeven dat hij zelf een rapport (een zogenoemd sprekersbriefje) moet schrijven om de medische dienst te zien [D14]. Dat sommige vreemdelingen deze ondersteunende bejegening waarderen blijkt ook uit het verhaal van een ander over hoe een 'aardige' DTH'er zich gedraagt: *'Some bewaarder they cannot talk with nervous people, they leave it. Some come to you, talk rustig, "What do you want? What do you need? What is the problem? You need something?" That is very nice'* [V14].

In de kwantitatieve analyses wordt gesuggereerd dat de samenhang tussen de bejegeningstijl en respectvolle behandeling ook andersom geïnterpreteerd kan worden. Dit beeld komt ook naar voren bij een DTH'er die vertelt: *'Wat ik vaak hoor [...] is dat organisaties zoals een IND of DT&V, [...] weinig belangstelling tonen in wie de mensen zijn, wat hun verhaal is eigenlijk. [...] Dus als jij bijvoorbeeld wat meer belangstelling voor iemand toont, wat meer op de mens zelf vragen stelt, ook wat meer, hoe kunnen we je helpen? In plaats van hoe kan je hem uitzetten. Er zijn gewoon wat mensen die dan bijvoorbeeld zeg-*

gen van ja dan moet je me een paspoort geven of wat dan ook, maar er zijn ook een hoop die zeggen dan als jij bijvoorbeeld dit en dit zou kunnen regelen dan ben ik zo weg' [D2]. De ervaring van deze DTH'er ondersteunt het idee dat vreemdelingen meer hulp accepteren naarmate zij het gevoel hebben met meer respect behandeld te worden. Het respectvol behandelen is bijvoorbeeld het tonen van belangstelling voor de vreemdeling. Door de belangstelling krijgt de DTH'er in dit geval dus de ruimte om een vreemdeling te helpen om zaken te regelen met betrekking tot zijn/haar terugkeer. Een andere DTH'er bevestigt het belang van een respectvolle benadering: *'Er zijn hier mensen binnengekomen die absoluut niet met DT&V willen praten, als ze hoorden van je moet naar DT&V dan gingen ze al niet meer. Maar doordat wij gewoon rustig gingen uitleggen waarom en hoe de procedure is en vragen van als jij dan niet naar DT&V wil, kan DT&V dan hier komen? Zodat toch die gesprekken op gang komen en dat hij uiteindelijk dan toch voor zijn gevoel redelijk behandeld wordt. Dus dat merk je wel. [...] als je ze star en strak en alles behandelt dan hoef je nog niet eens daarover te beginnen'* [D17]. Dit suggereert dat een vreemdeling die weinig respect ervaart minder open zal staan voor een ondersteunende of motiverende bejegening. Een vreemdeling vertelt hierover: *'Als zij mij respecteren, ik respecteer hun. Als iemand mij niet respecteert, respecteer ik hem ook niet, ik geef hem dan ook geen aandacht eigenlijk, ik ga ook laten zien dat ik hem niet mag'* [V15].

Het kan zijn dat een vreemdeling, bijvoorbeeld bij zijn/haar vertrek, niet geholpen wil worden door een DTH'er of in beginsel weinig contact wil met een DTH'er. Zo vertelt een vreemdeling bijvoorbeeld dat hij een goede relatie heeft met de DTH'ers maar dat hij met hen niet zal praten over zichzelf: *'I'm not talking about myself with anybody'* [V14]. Ook andere vreemdelingen vertellen niet graag over persoonlijke zaken te praten met DTH'ers, zo zeggen ze: *'I talk very little with people, so it's ok* [het contact met de DTH'ers] *[...] I just don't trust people'* [V4], *'We don't talk about those* [persoonlijke zaken] *things [...] because it is not necessary for me'* [V18] en *'Sometimes we joke, we talk together, but I don't talk too much with them. [...] I don't talk too much with them because what am I talking with them? They can't help me'* [V6].

In de interviews zijn voorbeelden te vinden die het verband illustreren tussen het ervaren van een respectvolle behandeling en de ondersteunende en motiverende bejegening. Sommige vreemdelingen ervaren hun behandeling als respectvoller naarmate zij meer ondersteunend of motiverend bejegend worden. Ook blijken sommige vreemdelingen meer open te staan voor ondersteunende en motiverende bejegening naarmate zij meer het idee hebben respectvol behandeld te worden. Voor een deel van de vreemdelingen lijkt dit echter niet te gelden, sommigen geven aan niet open te staan voor deze manier van bejegenen.

De tevredenheid over de klachtenafhandeling

Van de twaalf geïnterviewde vreemdelingen geven vier vreemdelingen aan dat zij een klacht hebben ingediend gedurende hun verblijf in de vreemdelingenbewaring. Twee van deze klachten betroffen problemen met de omstandigheden op cel, één klacht ging over het contact met een DTH'er en de andere klacht betrof een onenigheid met andere vreemdelingen. De meningen over de afhandeling van deze klachten is verdeeld. Zo denkt één van hen dat de klacht niet serieus genomen werd en dat de informatie die verstrekt werd, als reactie op de klacht, wellicht niet juist was. Een ander zegt dat hij nooit antwoord heeft gekregen op zijn klacht. Hij lijkt dit echter niet als vervelend te beschouwen aangezien hij verwacht dat zijn klacht niettemin effect zal hebben omdat de klacht terechtkomt in het dossier van de gedetineerde waarover hij klaagde: *'I know the situation here in the jail, anybody make stupid thing, they make him report, this report is negative for him* [andere gedetineerde vreemdeling]' [V14]. De vreemdeling die vertelde een klacht in te hebben gediend over het contact met een DTH'er geeft aan dat hij in een gesprek met de commissie van toezicht, ondanks dat hij het niet eens was met het gedrag van de DTH'er, toch inzag dat hij zich anders had moeten gedragen: *'Commissie van toezicht is gekomen en hij heeft gelijk, ik moet nooit een opdracht van toezichthouders weigeren. Ik heb ook doorgegeven dat hij op een agressieve manier aan mij vraagt'* [V15]. De vreemdeling die een klacht indiende vanwege de omstandigheden op cel vertelde ten slotte dat zijn klacht serieus genomen was maar dat dit enkel was gebeurd omdat hij boos geworden was. Een helder beeld ten aanzien van het verband tussen de bejegeningstijlen en de tevredenheid over de klachtenafhandeling komt dus niet uit de interviews naar voren.

Overige veronderstelde determinanten

Uit de kwantitatieve analyses blijkt een (zwak) negatief verband tussen de capaciteit en enkele detentieomstandigheden en tussen de ratio DTH'ers en ingeslotenen en enkele detentieomstandigheden. Daarnaast blijkt er een (zwak) positief verband te bestaan tussen het bezettingspercentage en sommige aspecten van de detentieomstandigheden. Dit zou deels verklaard kunnen worden doordat op afdelingen waar minder vreemdelingen ingesloten zijn, verveling heerst. Er zijn namelijk interviews afgenomen op afdelingen met een lage bezetting vanwege sluiting (van die afdelingen) en op afdelingen die op volle capaciteit draaiden. Het contact met andere vreemdelingen blijkt voor veel van hen een dagelijks tijdverdrijf: *'We play together. You see us in the center, playing. Everybody playing, we don't fight. At this time, the people here are reasonable, so no fighting'* [V11] en *'I talk to some different country people, I came to know what is his problem, what is my problem. It's just like that, just sharing, talking, smoking, this, time past'* [V1]. Ook klaagden vreemdelingen die met weinig anderen ingesloten zaten dat zij zich verveelden: *'It is so difficult because here it is empty you know, before here it was full, you can*

see some guys, you share some experiences, you talk with them, but now you are alone, talking with nobody. It is so difficult now' [V6]. Verschillende vreemdelingen vertellen het ook fijner te vinden om samen met iemand op cel te zitten dan alleen: *'Me I don't like to live alone, if I am in the jail I don't like it. I want to talk with some people. Someone who wants to live alone is crazy'* [V14]. Enkele vreemdelingen geven daarentegen juist aan moeite te hebben met hun celgenoot of andere vreemdelingen. Zo geven zij aan: *'Ik weet zeker hij is moslim, ik niet samen met een moslim op een kamer'* [V12], *'Ik heb doorgegeven dat mijn cultuur past niet bij hen. Ik wil graag overgeplaatst naar een andere cel [...] Ik wil gewoon geen contact met mensen, misschien hallo maar verder niet'* [V15] en vertelt een DTH'er: *'Privacy is voor hen heel belangrijk. Ze willen het liefst gewoon allemaal één man op een cel'* [D10].

In de interviews zijn geen voorbeelden te vinden die een verband tussen capaciteit en detentieomstandigheden ondersteunen. Wel zijn voorbeelden gegeven die een verband tussen de ratio DTH'ers en ingeslotenen en het bezettingspercentage en de detentieomstandigheden ondersteunen en tevens beconcurreren. Vreemdelingen vertellen het contact met mede-ingeslotenen te waarderen en dit contact op momenten dat er minder vreemdelingen ingesloten zaten op de afdeling, te missen.

Conclusie

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat vreemdelingen over het algemeen op de hoogte zijn van de regels die gelden in detentie. Zij blijken het echter niet altijd eens te zijn met de geldende regels, met name met betrekking tot insluiting vertellen zij hier moeite mee te hebben. Vreemdelingen vertellen DTH'ers echter niet verantwoordelijk te houden voor de geldende regels. Sommige vreemdelingen blijken hun behandeling als respectvoller te ervaren naarmate zij meer ondersteunend of motiverend bejegend worden. Ook vertellen vreemdelingen meer open te staan voor ondersteunende en motiverende bejegening naarmate zij meer het idee hebben respectvol behandeld te worden. Sommige vreemdelingen geven echter aan niet open te staan voor deze manier van bejegenen. Er komt uit de interviews geen helder beeld naar voren wat betreft een verband tussen de bejegeningstijlen en de tevredenheid over de klachtenafhandeling.

4.4 Conclusie ten aanzien van de hypothesen

De conclusie die aan de hand van voorgaande resultaten kan worden getrokken is dat de bejegeningstijlen op enkele specifieke punten samenhangen met de arbeidssituatie van DTH'ers. Tevredenheid over de arbeidsomstandigheden blijkt uit de (zowel kwalitatieve als kwantitatieve) analyses samen

te gaan met een sterke mate van hantering van bejegeningstijlen (proactieve houding van het personeel).
Met name de motiverende bejegeningstijl vertoont een positieve samenhang met de detentiebeleving van vreemdelingen. Wanneer DTH'ers meer werken volgens de motiverende bejegeningstijl is de mate van tevredenheid van ingeslotenen over de detentieomstandigheden hoger. Dit verband kan ook andersom verlopen. Wanneer ingeslotenen meer tevreden zijn over de detentieomstandigheden hebben zij mogelijk een andere houding waardoor DTH'ers hen in hogere mate motiverend bejegenen. In interviews geven DTH'ers echter aan dat het ondersteunen belangrijker is dan het motiveren. Dit geldt echter alleen voor de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de deprivatie van ingeslotenen. De gepercipieerde legitimiteit blijkt (op 'respectvolle behandeling' na) op basis van voorgaande resultaten niet samen te hangen met de bejegeningstijlen van DTH'ers. De bejegeningstijlen en de detentiebeleving vertonen naast deze bevindingen significante relaties met enkele overige factoren, zoals de verblijfsduur in detentie en het regime. Hiermee hebben we slechts een deel van de variantie verklaard. Waarschijnlijk zijn andere factoren die niet in de analyses zijn opgenomen van belang bij de beleving van bejegeningstijlen en de detentiebeleving (bijvoorbeeld individuele opvattingen en situationele factoren). Uit de interviews komt het beeld naar voren dat effectieve bejegening maatwerk is. Waar de ene vreemdeling de motiverende houding van personeel hoog aanslaat, geeft de ander aan liever geen contact te hebben met DTH'ers.
Aan de hand van deze bevindingen kunnen de hypothesen, die naar aanleiding van de theoretische veronderstellingen in hoofdstuk 2 zijn geformuleerd, worden getoetst:

H1 Wanneer DTH'ers meer tevreden zijn over de inhoudelijke aspecten van het werk, geven zij aan de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren.

Op basis van de resultaten kan worden geconcludeerd dat de eerste hypothese (H1) geen ondersteuning vindt. De inhoudelijke aspecten van het werk vertonen (op de factor 'inhoud van het werk' na) geen significante samenhang met de bejegeningstijlen. Uit de interviews zijn ook geen concrete uitspraken gedaan over deze veronderstelde relatie.

H2 Wanneer DTH'ers meer tevreden zijn over de collegialiteit en leiderschap die zij ervaren, geven zij aan de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren.

De tweede hypothese (H2) wordt deels aangenomen. De factor collegialiteit hangt positief samen met de structurerende en motiverende bejegeningstijl, en stimulerend leiderschap hangt positief samen met ondersteunende en structurerende bejegening. Dit wil zeggen dat DTH'ers die in hogere mate tevreden zijn over de collegialiteit aangeven in sterkere mate structurerend

en/of motiverend te bejegenen en dat DTH'ers die aangeven te maken te hebben met stimulerend leiderschap aangeven in sterkere mate ondersteunend en/of structurerend te bejegenen. In de interviews benoemen DTH'ers dit ook, zij voelen zich gesteund door collega's en leidinggevenden kunnen hen stimuleren zelfstandig (en proactief) hun taken uit te voeren.

H3 Wanneer DTH'ers meer tevreden zijn over de integriteit en veiligheid die zij ervaren, geven zij aan de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren.

Ook de derde hypothese (H3) wordt deels aangenomen. Naarmate DTH'ers een hogere score hebben op de schaal 'moreel bewust gedrag' (zie bijlage 2 voor een omschrijving van de gebruikte schalen) geven zij aan in sterkere mate de ondersteunende en/of de structurerende bejegeningstijl te hanteren. Omdat er op basis van de analyses in dit hoofdstuk geen uitspraken gedaan kunnen worden over de causaliteit van de verbanden, kan ook dit verband mogelijk andersom worden geïnterpreteerd. DTH'ers die aangeven ondersteunend en structurerend te bejegenen kunnen de morele gevolgen van hun handelen mogelijk beter overzien en hebben meer aandacht voor morele kwesties bij de uitvoering van hun werkzaamheden. Ook laten de resultaten een positieve samenhang zien tussen eerlijkheid en de structurerende bejegeningstijl. Daarnaast is er sprake van een positieve samenhang tussen veiligheid en motiverende bejegening. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat DTH'ers die zich veiliger voelen in hogere mate de kans zien om meer te doen dan hun functieomschrijving hen voorschrijft en daardoor in sterkere mate de motiverende bejegeningstijl hanteren. Ook is het mogelijk dat DTH'ers die aangeven ingeslotenen te motiveren meer betrokken zijn bij ingeslotenen en beter weten wat er bij ingeslotenen speelt, waardoor zij zich veiliger voelen.

H4 Wanneer DTH'ers aangeven de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren zijn ingeslotenen meer tevreden over de detentieomstandigheden die betrekking hebben op de deprivatie van ingeslotenen.

De vierde hypothese (hoofdstuk 4) wordt alleen voor de motiverende bejegeningstijl aangenomen. Motiverende bejegening hangt positief samen met de tevredenheid over de detentieomstandigheden *omgang met DTH'ers, dagbesteding* en *autonomie*. Dat wil zeggen dat wanneer DTH'ers op een leefafdeling aangeven motiverend te bejegenen, de ingeslotenen op die afdeling de detentieomstandigheden hoger aanslaan. Het is ook mogelijk dat ingeslotenen die meer tevreden zijn over de detentieomstandigheden een andere houding ten opzichte van het personeel hebben waardoor DTH'ers in hogere mate motiverend kunnen bejegenen. In de interviews geven vreemdelingen aan het als prettig te ervaren dat DTH'ers hen motiveren deel te nemen aan activiteiten. De ondersteunende en structurerende bejegeningstijlen bleken

geen significante bijdrage te hebben aan de verklaring van de ervaren detentieomstandigheden van vreemdelingen. In de interviews blijkt het onderscheid tussen motiveren en ondersteunen voor DTH'ers niet heel scherp en lijkt de meest effectieve bejegeningstijl ook af te hangen van de situatie en de behoeften van de individuele vreemdeling.

H5 Wanneer DTH'ers aangeven de afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate te hanteren percipiëren ingeslotenen de detentieomstandigheden als meer legitiem.

Op basis van de resultaten kan worden geconcludeerd dat de vijfde hypothese (H5) geen ondersteuning vindt. De bejegeningstijlen vertonen geen significante samenhang met de gepercipieerde legitimiteit (in het bijzonder de procedurele rechtvaardigheid) van de vreemdelingenbewaring (met uitzondering van de marginaal significante samenhang tussen motiverende bejegening en respectvolle behandeling). Uit de interviews blijkt ook dat respectvolle behandeling belangrijk wordt gevonden door vreemdelingen, maar dat zij inzien dat de regels niet door de DTH'er zijn gemaakt.

In het volgende hoofdstukken volgt het tweede deel van het onderzoek over het verband tussen de vertrekbereidheid en de detentie-ervaringen van vreemdelingen.

Deel 2 Detentie en vertrekbereidheid

5 De relatie tussen het verblijf in de vreemdelingenbewaring en de vertrekbereidheid van gedetineerde vreemdelingen

In het belang van de openbare orde of de nationale veiligheid kunnen vreemdelingen die geen rechtmatig verblijf in Nederland (meer) hebben, met het oog op uitzetting, in bewaring worden gesteld. Om een gedetineerde vreemdeling uit te zetten is het niet per se nodig dat de betreffende persoon zelf ook bereid is om te vertrekken. Het is echter aannemelijk dat de kans op vertrek toeneemt en het eventuele vertrek soepeler verloopt (bijvoorbeeld wanneer de gedetineerde vreemdeling besluit om met IOM terug te keren), wanneer er wel een vertrekbereidheid is of ontstaat. De vraag is echter of de vertrekbereidheid van gedetineerde vreemdelingen ook daadwerkelijk wordt beïnvloed door het verblijf in de vreemdelingenbewaring en welke mechanismen daarbij een rol spelen.

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van een uiteenzetting van relevante wetenschappelijke literatuur besproken hoe de vertrekbereidheid van illegale migranten mogelijkerwijs wordt beïnvloed door het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Paragraaf 5.1 geeft eerst een algemeen overzicht van factoren die van invloed zijn op het besluitvormingsproces van illegale migranten ten aanzien van terugkeer. Paragraaf 5.2 tot en met 5.4 gaan vervolgens in op mechanismen die zouden kunnen verklaren waarom het verblijf in de vreemdelingenbewaring eventueel gevolgen heeft voor de vertrekbereidheid van ingeslotenen. Paragraaf 5.2 behandelt de mogelijke *afschrikwekkende werking* van het verblijf in de vreemdelingenbewaring. In paragraaf 5.3 wordt vervolgens ingegaan op de *legitimiteit* die ingeslotenen toekennen aan de vreemdelingenbewaring (en meer algemeen aan de wens van de Nederlandse overheid dat ze Nederland gaan verlaten) en hoe dit mogelijk van invloed is op de ontwikkeling van hun vertrek- en terugkeerbereidheid. In paragraaf 5.4 wordt het laatste mechanisme besproken dat verondersteld wordt van invloed te zijn op de vertrekbereidheid van gedetineerde vreemdelingen, namelijk de *ondersteuning* die zij bij hun terugkeer ontvangen. Paragraaf 5.5 gaat in op de aanvankelijke migratiemotieven (en aspiraties) van gedetineerde vreemdelingen omdat ook die een rol kunnen spelen bij de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. In paragraaf 5.6 wordt op basis van de bevindingen in dit hoofdstuk een toetsbare theoretische constructie gepresenteerd en wordt ingegaan op de operationalisering van de relevante begrippen. Ten slotte worden in paragraaf 5.7 de hypothesen geformuleerd.

Het is van belang op te merken dat de termen vertrek en terugkeer in dit hoofdstuk afwisselend worden gehanteerd, afhankelijk van de literatuur waarop de term betrekking heeft.

5.1 Besluitvormingsproces met betrekking tot terugkeer

Allereerst zal worden ingegaan op de factoren die volgens eerder onderzoek van invloed zijn op het besluitvormingsproces van illegale migranten met betrekking tot vrijwillige terugkeer. Onderzoek naar het besluitvormingsproces van illegale migranten (Black et al., 2004; Leerkes et al., 2010; Van Wijk, 2008) heeft aangetoond dat het keuzeproces met betrekking tot vrijwillige terugkeer wordt beïnvloed door een veelvoud aan factoren. Deze factoren lopen veelal door elkaar en het is een combinatie van factoren die ervoor zorgt dat illegale migranten beslissen om (illegaal) in Nederland te blijven, te vertrekken naar een ander land of terug te keren naar het herkomstland. De theorieën die in deze paragraaf besproken worden geven een verklaring voor de *mate* van de vertrekbereidheid van illegale migranten. Deze theorieën worden behandeld om een algemeen beeld te geven van factoren die van invloed zijn op de vertrekbereidheid van illegale migranten en die (grotendeels) los staan van het verblijf in de vreemdelingenbewaring.

5.1.1 Sociale bindingen

De sociale bindingen van illegale migranten vormen een factor op microniveau (in het privédomein van de individuele migrant) die het besluitvormingsproces ten aanzien van (vrijwillige) terugkeer beïnvloedt. De eerste factor die verband houdt met de sociale bindingen van illegale migranten zijn schulden. Schulden kunnen migranten ervan weerhouden om terug te keren naar het land van herkomst. Het kan daarbij gaan om financiële schulden die mogelijk gemaakt zijn om de reis naar Nederland te bekostigen. Naast financiële schulden kunnen illegale migranten ook sociale schulden ervaren. Dit zijn schulden die de migrant bijvoorbeeld ervaart wanneer hij of zij de 'uitverkorene' was om te migreren en van hem of haar wordt verwacht de achterblijvers financieel te steunen met het geld dat verdiend wordt in Nederland. Ook kunnen migranten emotionele schulden ervaren wanneer zij geen contact hebben onderhouden met familie of vrienden in het land van herkomst. Van Wijk (2008) stelt dat voor illegale migranten een onafgeloste (migratie)schuld een mogelijke belemmering kan vormen voor terugkeer.
Ook andere factoren die betrekking hebben op de sociale bindingen met het land van herkomst kunnen het besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer beïnvloeden. Onder arbeidsmigranten blijkt de kans op terugkeer toe te nemen wanneer het opleidingsniveau van migranten hoger is en zij daarmee in het land van herkomst hun voordeel kunnen doen (Constant & Massey, 2002; Dustmann & Kirchkamp, 2002; Dustmann & Weiss, 2007; Jensen & Pedersen, 2007). Verder kan worden verondersteld dat illegale migranten meer bereid zijn om terug te keren wanneer zij familieleden (bijvoorbeeld een partner of een kind) in het land van herkomst hebben of wanneer familie

en vrienden (in Nederland) besluiten naar het land van herkomst terug te keren.

Naast de bindingen met het land van herkomst kan worden verondersteld dat ook de bindingen met het bestemmingsland (Nederland) het besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer beïnvloeden. Naarmate (arbeids-)migranten langer in het land van bestemming wonen, daar betaalde arbeid verrichten en een partner en/of kinderen hebben (vooral wanneer die zijn opgegroeid in het land van bestemming en daar een beter toekomstperspectief hebben dan in het herkomstland) neemt de bereidheid om terug te keren af (Constant & Massey, 2002; Jensen & Pedersen, 2007). De Haan en Fokkema (2011) laten echter zien dat niet alle typen bindingen met het bestemmingsland de kans op een terugkeerintentie verkleinen. Sociaal-culturele integratie (wanneer migranten in het bestemmingsland familie en vrienden hebben wonen en zich er thuis voelen) blijkt inderdaad een negatief effect te hebben op terugkeer, maar economische integratie (het al dan niet hebben van werk) heeft een minder duidelijk en soms zelfs positief effect op terugkeer.

5.1.2 Toekomstperspectief

Het toekomstperspectief van illegale migranten omvat factoren die met name op macroniveau (het publieke domein van migranten) van invloed zijn op hun besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer. Met betrekking tot het toekomstperspectief kunnen twee factoren worden onderscheiden, namelijk de levenskansen in Nederland en de levenskansen in het land van herkomst. Onder levenskansen worden de kansen verstaan die een individu heeft om in gegeven maatschappelijke omstandigheden een bepaalde kwaliteit van leven te verwerven (Dahrendorf, 1979). Opgemerkt dient te worden dat het hier gaat om de levenskansen die illegale migranten ervaren. Deze zullen naar verwachting in grote lijnen overeenkomen met hun objectieve levenskansen maar kunnen hier ook van afwijken (bijvoorbeeld door hun emoties).

Het (verwachte) perspectief van illegale migranten in Nederland kan de kans op terugkeer vergroten of verkleinen. Zolang de politieke en economische omstandigheden in Nederland als beter worden beschouwd dan in het land van herkomst zal de kans op terugkeer klein zijn. De laatste decennia heeft de Nederlandse overheid echter een steeds restrictiever migratiebeleid ontwikkeld. Er zijn diverse wetten en maatregelen ingevoerd om illegaal verblijf effectiever te ontmoedigen en te bestrijden. Hierdoor zijn illegale migranten steeds meer formeel uitgesloten van (sociale) voorzieningen en is de toegang tot huisvesting, educatie en arbeid afgenomen. Ook de levenskansen van illegale migranten zijn daardoor beperkter geworden. Wanneer illegale migranten het niet langer reëel achten om een legale verblijfstatus te verwerven (waardoor hun levenskansen dus zouden verbeteren) kan dit ervoor zorgen dat hun bereidheid om Nederland te verlaten toeneemt (zie Van Wijk, 2008).

Ook de levenskansen van illegale migranten in het land van herkomst beïnvloeden het besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer. Wanneer de economie, de politieke situatie of de veiligheid van het herkomstland verbetert kan dit ervoor zorgen dat de terugkeerbereidheid van illegale migranten toeneemt (Black et al., 2004; Bloch & Atfield, 2002; Morrison, 2000; Simmons, 2000; Van Wijk, 2008).

5.1.3 Praktische voorwaarden voor terugkeer

Eerder onderzoek laat zien dat ook enkele praktische voorwaarden van invloed zijn op het besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer van illegale migranten. Een belangrijke praktische voorwaarde voor terugkeer is de (fysieke en mentale) gezondheid van migranten (Black et al., 2004; King, 2000; Leerkes et al., 2010; Van Wijk, 2008). Over de invloed van de gezondheid op de terugkeer van illegale migranten bestaan verschillende opvattingen. Sommige onderzoekers stellen dat een slechte gezondheid kan bijdragen aan de bereidheid om terug te keren. Illegale migranten met een slechte gezondheid (die mogelijk het gevolg is van het (illegale) verblijf in Nederland) zouden in sommige gevallen aangeven aan hun herstel te willen werken in hun vertrouwde, oorspronkelijke omgeving. Andere auteurs stellen daarentegen dat een slechte gezondheid doorgaans afbreuk doet aan de wil om terug te keren (Leerkes et al., 2010). Redenen hiervoor zijn dat de medische voorzieningen in Nederland vaak beter zijn dan in het land van herkomst en dat mensen met een slechte gezondheid vaak minder goed in staat zijn om zaken met betrekking tot terugkeer te regelen.
Ook praktische voorwaarden als financiële ondersteuning bij de terugkeer (bijvoorbeeld voor reiskosten) en de toegang tot reisdocumenten kunnen het besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer beïnvloeden.

De theorieën die in deze paragraaf zijn besproken geven zoals eerder gezegd een verklaring voor de mate waarin illegale migranten bereid zijn om Nederland te verlaten. Veel factoren die in deze theorieën aan bod komen zijn relatief constant en worden verwacht niet dermate te veranderen dat de vertrekbereidheid gedurende het verblijf in de vreemdelingenbewaring toe- of afneemt. Dit geldt wellicht het minst voor de gezondheid van migranten en de praktische voorwaarden voor terugkeer. In andere landen is vrij veel onderzoek gedaan naar de invloed van detentie – zowel strafrechtelijke detentie als vreemdelingendetentie – op de gezondheid van ingeslotenen. Daaruit komt naar voren dat detentie een negatief effect heeft op de (geestelijke) gezondheid (Coffey et al., 2010; Newman et al., 2008; Steel et al., 2006). Ook is het mogelijk dat de praktische voorwaarden voor terugkeer tijdens de detentie verbeteren voor zover migranten tijdens de detentie op de hoogte worden gesteld van bepaalde terugkeerondersteuning waarvan ze

aanvankelijk niet wisten dat die ondersteuning kan worden geboden (zie ook paragraaf 5.4).
In dit onderzoek staat niet de mate van de vertrekbereidheid centraal maar zijn we geïnteresseerd in de ontwikkeling van de vertrekbereidheid gedurende het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Er kan worden verondersteld dat het verblijf in de vreemdelingenbewaring een effect heeft op besluitvormingsprocessen ten aanzien van terugkeer en dat de vertrekbereidheid van illegale migranten door het verblijf in de vreemdelingenbewaring kan veranderen. We veronderstellen dat eventuele effecten zullen verlopen via drie centrale mechanismen, namelijk de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring, de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring en de gepercipieerde terugkeerondersteuning in de vreemdelingenbewaring. Deze mechanismen zullen in de volgende paragrafen worden besproken.

5.2 De afschrikwekkkende werking van de vreemdelingenbewaring

Iedere persoon die in detentie wordt geplaatst neemt zijn of haar eigen behoeften, ervaringen en achtergrondkenmerken mee wanneer hij of zij de penitentiaire inrichting binnenkomt. Deze zaken hebben invloed op de manier waarop gedetineerden invulling geven aan het leven in detentie en hoe zij de detentie ervaren. Sykes (1958) stelt echter dat er ook sprake is van een zekere consensus onder gedetineerden over de aard van de detentie. Volgens hem ervaren alle gedetineerden in meer of mindere mate bepaalde deprivaties en frustraties die inherent zijn aan het gevangenisleven (reeds besproken in hoofdstuk 2). Deze deprivaties en frustraties noemt Sykes de *pains of imprisonment* (hier de *deprivaties van detentie* genoemd). De deprivaties van detentie kunnen een serieuze bedreiging vormen voor de persoonlijkheid, de levensdoelen, de eigenwaarde en de veiligheidsgevoelens van gedetineerden (Maslow, 1947). Sykes onderscheidt vijf deprivaties van detentie, namelijk de deprivatie van: *vrijheid*, *goederen en diensten*, *heteroseksuele relaties* (hier zal een bredere opvatting van deze deprivatie worden gehanteerd, namelijk de deprivatie van *sociaal contact* in algemene zin), *autonomie* en *veiligheid*.
Hoewel alle gedetineerden in principe aan hetzelfde regime en beperkingen worden onderworpen kan er de nodige variatie zijn in de mate waarin gedetineerden de omstandigheden als depriverend ervaren. Dit hangt af van de vergelijkingen die zij maken met voor hen relevante omstandigheden en groepen (zie ook hoofdstuk 2 over het begrip relatieve deprivatie). De ervaren deprivaties van detentie kunnen ervoor zorgen dat het toekomstige gedrag van gedetineerden (na vrijlating) wordt beïnvloed. De ondervonden deprivaties kunnen namelijk tot gevolg hebben dat gedetineerden na hun vrijlating willen voorkomen dat zij opnieuw in detentie geplaatst worden (en dus

opnieuw onderhevig zijn aan de deprivaties die gepaard gaan met detentie) en daardoor hun gedrag zullen aanpassen. Dit kan worden gezien als de afschrikwekkende werking van detentie.
In dit onderzoek wordt gekeken of van de vreemdelingenbewaring ook een afschrikwekkende werking uitgaat. De vraag is of individuele gedetineerde vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring voorgaande deprivaties van detentie ervaren en of hun wil om Nederland te verlaten (en dus hun vertrekbereidheid) daardoor toeneemt. We kijken in deze studie vooral naar de eventuele effecten van afschrikking *tijdens* de detentie. Bij vreemdelingendetentie doet zich immers de mogelijkheid voor dat afschrikking al tijdens de detentie een rol speelt bij het gedrag van gedetineerden. Het is mogelijk dat gedetineerde migranten aan het vertrek gaan meewerken omdat ze de deprivaties en frustraties willen beëindigen. Bij reguliere detentie moeten de afschrikkende effecten blijken nadat de detentie is beëindigd en de voormalige gevangene voor de keuze staat om al dan niet opnieuw een delict te plegen. Dit alles zegt overigens niets over de intenties van het beleid omtrent de vreemdelingenbewaring. Het verhogen van de vertrekbereidheid van ingeslotenen door middel van afschrikking is geen doel van de wetgever of van DBV. Desalniettemin is het relevant om onderzoek te doen naar de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring. Die werking kan een realiteit zijn voor gedetineerde vreemdelingen en is daarnaast onderdeel van het huidige maatschappelijke debat.
In de wetenschappelijke literatuur is in beperkte mate aandacht besteed aan de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring (zie bijvoorbeeld Leerkes & Broeders, 2010, 2013; Bosworth, 2012). Een recent onderzoek (Kox, 2011; zie ook Kox & Leerkes, 2013) toont aan dat de terugkeerbereidheid van gedetineerde vreemdelingen slechts in beperkte mate door het verblijf in de vreemdelingenbewaring wordt beïnvloed. Het verblijf in de vreemdelingenbewaring wordt door veel respondenten gekenmerkt als zwaar en punitief, maar speelt volgens hen een relatief kleine rol in het besluitvormingsproces ten aanzien van terugkeer. Met name asielmigranten lijken slechts in beperkte mate te worden beïnvloed door de deprivaties die zij in de vreemdelingenbewaring ondervinden. Bij arbeids- en familiemigranten lijkt het effect van de vreemdelingenbewaring op de terugkeerbereidheid iets groter te zijn. Andere factoren, zoals de (veiligheids)situatie en mogelijkheden in het land van herkomst, de levenskansen in Nederland, het hebben van een partner of familie in Nederland en de gezondheid (zie paragraaf 5.1), lijken echter een grotere rol te spelen. Het onderzoek laat zien dat de meeste respondenten illegaal verblijf in Nederland of illegale migratie naar een derde land prefereren boven terugkeer naar het land van herkomst. Voor zover er sprake is van een afschrikwekkend effect van de vreemdelingenbewaring, leidt dit voor een deel tot (illegaal) vertrek naar omliggende landen en niet tot terugkeer.
Het is van belang om op te merken dat de deprivaties die ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring ondervinden ook ten koste kunnen gaan van hun

(mentale) gezondheid. Aangezien er aanwijzingen zijn dat gezondheidsproblemen terugkeer compliceren, is het echter de vraag of dit leidt tot afschrikking of dat de terugkeer hierdoor juist wordt bemoeilijkt. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring.

5.3 De gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring

Verondersteld wordt dat naast de afschrikwekkende werking ook de legitimiteit die gedetineerde vreemdelingen aan de vreemdelingenbewaring toekennen relevant is om te begrijpen in hoeverre en hoe het verblijf in de vreemdelingenbewaring van invloed is op de vertrek- en terugkeerbereidheid. Hierover is echter weinig bekend in de huidige wetenschappelijke literatuur. Beetham (1991) en Tyler (1990, 2010) stellen dat volgzaamheid en gehoorzaamheid aan gezag op basis van normatieve overtuigingen alleen plaatsvindt wanneer deze macht legitiem wordt geacht. Gehoorzaamheid van burgers met betrekking tot het naleven van wetten en regels kan voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan hun opvattingen dat deze wetten en regels rechtvaardig zijn en passen binnen hun gedeelde overtuigingen. De angst voor de consequenties wanneer zij de wetten en regels niet naleven, of de baten die zij verwachten wanneer zij dit wel doen, speelt volgens Tyler (2010) slechts een kleine rol. De effectiviteit van gezag hangt uiteindelijk af van de acceptatie van degenen die aan dit gezag onderworpen zijn en of zij (het handelen van) het gezag als rechtvaardig beschouwen.
Zoals eerder gezegd (zie paragraaf 2.4) onderscheidt Tyler (2010) twee aspecten van legitimiteit: de rechtvaardigheid van uitkomsten (*uitkomstrechtvaardigheid*) en de rechtvaardigheid van de procedures waarmee men tot die uitkomsten is gekomen (*procedurele rechtvaardigheid*). Beide aspecten worden door hem gezien als cruciale voorwaarden voor het bewerkstelligen van op gezag gebaseerde vormen van gehoorzaamheid en medewerking.
De aanname wordt hier gedaan dat gepercipieerde legitimiteit ook een rol speelt bij het effect dat de vreemdelingenbewaring heeft op de terugkeerbereidheid van ingeslotenen. De uitkomst- en procedurele rechtvaardigheid die ingeslotenen met betrekking tot de vreemdelingenbewaring ervaren, hebben mogelijk invloed op de bereidheid om mee te werken aan de terugkeer. Uitkomstrechtvaardigheid heeft slechts voor een deel betrekking op het verblijf in de vreemdelingenbewaring en gaat meer over de vraag of migranten het rechtvaardig achten dat ze geacht worden om het Nederlandse territorium te verlaten. Een voorbeeld van uitkomstrechtvaardigheid is wanneer een gedetineerde vreemdeling aangeeft te begrijpen dat iemand zonder een geldige verblijfsvergunning niet in Nederland mag zijn. Procedurele rechtvaardigheid heeft in deze context betrekking op de procedures en beslissingen waar ingeslotenen binnen de vreemdelingenbewaring aan worden

onderworpen. Een voorbeeld van procedurele rechtvaardigheid is wanneer een gedetineerde vreemdeling aangeeft respectvol te worden behandeld. Het onderscheid tussen uitkomst- en procedurele rechtvaardigheid is hier van ideaaltypische aard. In werkelijkheid is het onderscheid niet altijd even duidelijk te maken. Het gedetineerd worden in vreemdelingenbewaring is een procedure om terugkeer te bewerkstelligen, maar ook een uitkomst die migranten in meer of mindere mate rechtvaardig kunnen vinden.
Hierbij dient aangetekend te worden dat de vreemdelingenbewaring volgens sommige onderzoekers kampt met een legitimiteitstekort. Zo geeft Bosworth (2012) in haar studie naar de implicaties van de vreemdelingendetentie in het Verenigd Koninkrijk aan dat veel gedetineerde vreemdelingen zeer kritisch zijn over hun verblijf in de detentie. Voor Nederland zijn soortgelijke waarnemingen gedaan (Kox & Leerkes, 2013; Staring & Aarts, 2010). Van Alphen (2011) heeft aanwijzingen gevonden dat aan de vreemdelingenbewaring in Nederland door illegale migranten minder legitimiteit wordt toegekend (zowel in de vorm van het vertrouwen in detentie als in de vorm van de acceptatie van de detentie) dan aan strafrechtelijke detentie.

5.4 Gepercipieerde terugkeerondersteuning in de vreemdelingenbewaring

Naast de veronderstelling dat het mechanisme van de afschrikwekkende werking en het mechanisme van gepercipieerde legitimiteit een rol spelen in het besluitvormingsproces van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring ten aanzien van hun terugkeer bestaat de verwachting dat een derde mechanisme hierbij een rol speelt. De assumptie luidt dat hulp, ondersteuning en informatieverschaffing met betrekking tot terugkeer, die vanuit de vreemdelingenbewaring worden aangeboden, van invloed zijn op de terugkeerbereidheid van gedetineerde vreemdelingen. Deze factor raakt aan hetgeen hiervoor is besproken over de ‘praktische voorwaarden’ voor terugkeer. De Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) is in 2007 ingesteld en is sindsdien verantwoordelijk voor de terugkeer van gedetineerde vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring. In de detentiecentra werken medewerkers van DT&V die het vertrek van gedetineerde vreemdelingen regisseren en trachten te bewerkstelligen. Op basis van informatie van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de politie en de Koninklijke Marechaussee wordt bepaald of vreemdelingen aan alle voorwaarden voldoen om het uitzetproces in gang te zetten. Zo kunnen vreemdelingen bijvoorbeeld alleen worden uitgezet wanneer zij geen rechtmatig verblijf in Nederland (meer) hebben en moeten zij over de juiste reisdocumenten beschikken. Wanneer het uitzetproces in gang wordt gezet zal DT&V een vertrekplan opstellen. (Bij uitgeprocedeerde asielzoekers start de DT&V al met vertrekgesprekken als de vreemdeling nog in een AZC is gehuisvest.) Dit vertrekplan, dat wordt doorgenomen met de

vreemdeling, geeft aan welke taken DT&V op zich neemt en welke taken door de vreemdeling zelf moeten worden verricht om het vertrek te realiseren. Taken die de medewerkers van DT&V op zich kunnen nemen zijn bijvoorbeeld: het regelen van (vervangende) reisdocumenten, het wijzen op terugkeermogelijkheden en begeleiding vanuit *non-governmental organizations* (ngo's) en het doen van een financiële handreiking (indien noodzakelijk). Voor het regelen van praktische zaken op persoonlijk gebied kunnen gedetineerde vreemdelingen terecht bij medewerkers vreemdelingenzaken van DBV. Zij bieden bijvoorbeeld de mogelijkheid om gebruik te maken van internet en *social media*, organiseren het contact voor het ontvangen en bezoeken van familieleden in Nederland en organiseren bijzonderheden als het bijwonen van een bevalling van een partner. Naast vertrek of terugkeer via DT&V wordt aan gedetineerde vreemdelingen de mogelijkheid geboden om vrijwillig terug te keren met behulp van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM). De IOM is een neutrale, onafhankelijke organisatie die zich bezighoudt met verscheidene migratiekwesties. Sinds 2007 voert de IOM in Nederland projecten uit binnen de vreemdelingenbewaring en zijn medewerkers van de IOM aanwezig in de detentiecentra. De medewerkers van de IOM verschaffen informatie en ondersteuning aan gedetineerde vreemdelingen waarmee zij in staat worden gesteld een weloverwogen beslissing te maken over de vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst (Kox, 2011). Een van de projecten die de IOM in 2007 is gestart, is het project 'Assisted Voluntary Return from Detention' (AVRD) waarbij aan gedetineerde vreemdelingen assistentie wordt geboden wanneer zij de terugkeer zelf willen organiseren. Voorbeelden van ondersteuning die vanuit dit project aan migranten in de vreemdelingenbewaring worden aangeboden zijn: hulp bij het verkrijgen van de benodigde reisdocumenten, het regelen en betalen van het ticket naar de uiteindelijke bestemming, hulp bij de aankomst in het land van herkomst (waar de IOM in veel gevallen ook een kantoor heeft), medische ondersteuning in het land van herkomst en (wanneer er aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan) een financiële bijdrage van € 200.
Er wordt verondersteld dat naarmate er meer ondersteuning en informatie wordt verschaft aan ingeslotenen over terugkeer zij meer op de hoogte zijn van de mogelijkheden wat betreft (vrijwillige) terugkeer, waardoor de terugkeerbereidheid mogelijk zal toenemen. Opgemerkt dient te worden dat deze relatie ook andersom kan verlopen. Ingeslotenen met een grotere terugkeerbereidheid zullen meer ondersteuning en informatie vragen met betrekking tot de terugkeermogelijkheden en daar meer voor open staan.
Er kan verder worden verondersteld dat de mate waarin ingeslotenen op de hoogte zijn van geboden terugkeerondersteuning wellicht voor een deel afhankelijk is van de mate waarin ze de vreemdelingenbewaring als zwaar en/of legitiem ervaren. Een migrant die de detentie als zwaar ervaart of die relatief veel begrip heeft voor het handelen van de Nederlandse overheid zal wellicht meer moeite doen om informatie in te winnen over de mogelijkhe-

den op het gebied van terugkeerondersteuning. Met andere woorden: een deel van de gevolgen van afschrikking en gepercipieerde legitimiteit verloopt wellicht *indirect,* namelijk via de mate waarin ingeslotenen op de hoogte zijn van terugkeerondersteuning.

5.5 Migratiemotieven en aspiraties

Naast de veronderstelling dat voorgaande mechanismen een rol spelen bij de ontwikkeling van de vetrekbereidheid laat een recente studie van IOM Nederland (Kox, 2011; zie ook Kox & Leerkes, 2013) zien dat ook migratiemotieven (en aspiraties) van gedetineerde vreemdelingen samenhangen met veranderingen in de vertrekbereidheid gedurende het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Uit de studie komt naar voren dat een meerderheid van de respondenten aangeeft dat de vertrekbereidheid niet wordt beïnvloed door het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Een minderheid van de respondenten geeft echter aan dat de vertrekbereidheid door het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen of – bij een enkeling – is afgenomen. De migratiemotieven van illegale migranten (en het traject dat zij vanaf het moment van migratie hebben doorlopen) lijken in verband te staan met deze verschillen in de ontwikkeling van de vertrekbereidheid.
Kox (2011) onderscheidt drie typen migranten op basis van hun migratiemotieven. De eerste categorie bestaat uit migranten die uit *veiligheidsoverwegingen* het land van herkomst hebben verlaten. Het gaat hierbij meestal om asielmigranten waarbij de onveiligheid in het land van herkomst (bijvoorbeeld door oorlog of persoonlijke omstandigheden) de voornaamste reden is geweest om naar Nederland te komen. Kox (2011) geeft aan dat de invloed van het verblijf in de vreemdelingenbewaring op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid voor deze groep migranten zeer gering is.
De tweede categorie bestaat uit migranten die uit *economische overwegingen* het land van herkomst hebben verlaten. Deze groep wordt ook wel arbeidsmigranten genoemd. Slechte economische omstandigheden en de beperkte economische mogelijkheden in het land van herkomst hebben hen doen besluiten om (soms tijdelijk) te emigreren. Constant en Massey (2002) stellen dat arbeidsmigranten die voornemens zijn om korter dan drie jaar in het buitenland te gaan wonen vaak een hogere terugkeerbereid hebben dan arbeidsmigranten die een langer (of permanent) verblijf voor ogen hadden. Yang (2006) laat zien dat arbeidsmigranten vaak terugkeren wanneer het migratiedoel (bijvoorbeeld het verdienen van een bepaald bedrag) is bereikt. Dit noemt hij ‘target earning’ (zie ook Massey et al., 1987). De derde categorie bestaat uit migranten die uit *sociale overwegingen* het land van herkomst verlaten. Deze migranten worden doorgaans ook wel familiemigranten genoemd en migreren omdat familieleden en/of een partner al in het land van bestemming wonen. Kox (2011) stelt dat de invloed van de vreemdelin-

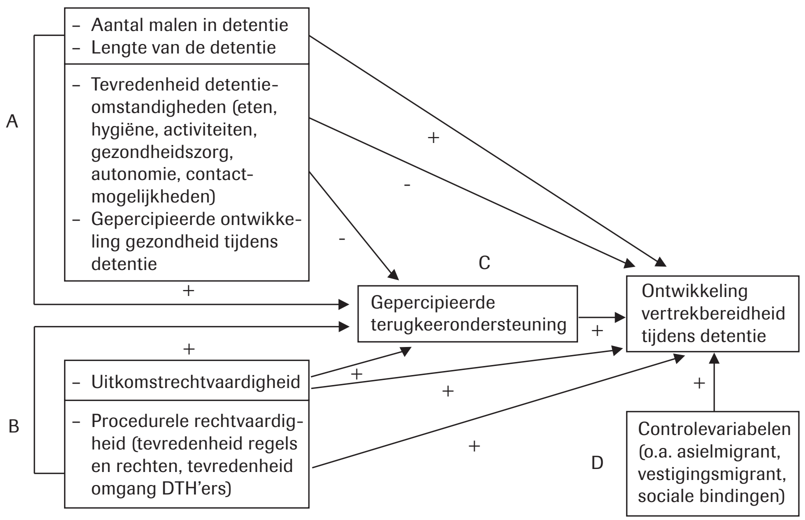
genbewaring op de vertrekbereidheid van familiemigranten varieert. Vrijwel alle familiemigranten die in het onderzoek van Kox (2011) zijn geïnterviewd beoordelen het verblijf in de vreemdelingenbewaring als zwaar. Als gevolg hiervan neemt bij de ene respondent de vertrekbereidheid toe, terwijl bij andere respondenten de vertrekbereidheid gelijk blijft.
Van Meeteren (2010) stelt in haar onderzoek de individuele aspiraties van illegale migranten centraal. Met aspiraties worden de doelen bedoeld die illegale migranten nastreven en die gedurende het verblijf in het land van bestemming kunnen veranderen (MacLeod, 2009). Van Meeteren onderscheidt drie typen aspiraties die samenhangen met het onderscheid in migratiemotieven uit het onderzoek van Kox (2011) en waarvan in dit onderzoek verondersteld wordt dat ze van invloed zijn op de terugkeerbereidheid van illegale migranten.
De eerste categorie bestaat uit illegale migranten met *investeringsaspiraties*. Deze migranten willen gedurende hun verblijf zo veel mogelijk geld verdienen waarmee ze vervolgens terugkeren naar het land van herkomst. Het verblijf is tijdelijk en gericht op het behalen van een specifiek financieel doel ('target earning').
De tweede categorie die Van Meeteren in haar artikel onderscheidt bestaat uit migranten met *verblijfsaspiraties*. Migranten met verblijfsaspiraties hebben de ambitie om zich permanent in het land van bestemming te vestigen en daar een nieuw bestaan op te bouwen. Dit hoeft echter niet noodzakelijk via de weg van legalisatie te verlopen. De (mogelijke) beschikbaarheid van betere levenskansen in het land van bestemming in vergelijking met het land van herkomst is de voornaamste reden van het verblijf en het verwerven van een verblijfsvergunning wordt niet zozeer nagestreefd.
De derde categorie bestaat uit migranten met *legalisatieaspiraties*. In tegenstelling tot migranten met verblijfsaspiraties streven zij het verwerven van een legale verblijfsstatus wel actief na. Zij hebben het idee dat betere levenskansen in het land van bestemming alleen toegankelijk zijn wanneer zij over een verblijfsvergunning beschikken. Leven in de illegaliteit wordt door hen gezien als een noodzakelijk kwaad dat zo kort mogelijk dient te duren. Zij geven dan ook aan dat wanneer zij geen hoop meer hebben op het bemachtigen van een verblijfsvergunning dit een reden is om terug te keren naar het land van herkomst. Van Wijk (2008) wijst echter op het bestaan van een zogenoemd 'fata morgana'-effect; migranten blijven erg lang de hoop houden op het verwerven van een verblijfsvergunning, ook als de kans daarop feitelijk zeer gering is.

5.6 Een toetsbare theoretische constructie

De belangrijkste theoretische veronderstellingen die in dit hoofdstuk zijn beschreven zijn hieronder schematisch weergegeven in een conceptueel

model (zie figuur 5). Opgemerkt dient te worden dat het hier niet gaat om een zogenoemd padmodel waarbij het model als geheel wordt getoetst door middel van *structural equation modelling* (SEM). De veronderstelde relaties zullen worden onderzocht door middel van een aantal losse regressieanalyses (in combinatie met een zogeheten Sobeltest). De centrale afhankelijke variabele is de zelf-gerapporteerde ontwikkeling in de vertrekbereidheid tijdens de detentie. We veronderstellen dat de ontwikkeling van de vertrekbereidheid afhangt van vier groepen variabelen: deprivatie (A), gepercipieerde legitimiteit (B), gepercipieerde terugkeerondersteuning (C) en overige determinanten (D). Zoals gezegd is in de vorige paragraaf, kunnen deprivatie en gepercipieerde legitimiteit deels een indirect effect hebben op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid, namelijk via de gepercipieerde terugkeerondersteuning. Deze veronderstelde indirecte effecten zijn in de figuur weergegeven door middel van de pijlen van A naar C en van B naar C. De variabelen en de bijbehorende indicatoren zullen nader worden toegelicht in de methodologische uiteenzetting in hoofdstuk 6.

Figuur 5 Hypothetische effecten van de vreemdelingenbewaring op de vertrekbereidheid van ingeslotenen

5.7 Hypothesen

De veronderstellingen uit dit hoofdstuk leiden tot een aantal hypothesen over de relatie tussen het verblijf in de vreemdelingenbewaring en de vertrekbereidheid van gedetineerde vreemdelingen.

Hypothesen met betrekking tot de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring luiden:

H1 Hoe minder tevreden[9] ingeslotenen zijn over de detentieomstandigheden, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

H2 Hoe vaker ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring ondergebracht zijn geweest en hoe langer de duur van het verblijf in de vreemdelingenbewaring, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

Hypothesen met betrekking tot de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring luiden:

H3 Hoe meer uitkomstrechtvaardigheid ingeslotenen ervaren, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

H4 Hoe meer procedurele rechtvaardigheid ingeslotenen ervaren, des te des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

Hypothese met betrekking tot de terugkeerondersteuning die ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring ervaren:

H5 Hoe beter ingeslotenen op de hoogte zijn van ondersteuning bij terugkeer, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

Zoals gezegd in paragraaf 5.6 kunnen er ook *indirecte* relaties worden verondersteld tussen deprivatie en legitimiteit enerzijds en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid anderzijds. Dit leidt tot de volgende aanvullende hypothesen:

H6 Hoe groter de mate van deprivatie die ingeslotenen ervaren, des te groter is de mate van gepercipieerde terugkeerondersteuning.

H7 Hoe groter de mate van legitimiteit die ingeslotenen aan de vreemdelingenbewaring toekennen, des te groter is de mate van gepercipieerde terugkeerondersteuning.

In hoofdstuk 6 komen de gehanteerde onderzoeksmethoden aan de orde. Vervolgens zullen in hoofdstuk 7 de resultaten van de statistische analyses en de interviews worden behandeld en worden bovenstaande hypothesen getoetst.

9 In deze studie zien we (on)tevredenheid over de genoemde aspecten van de detentie als een indicator voor deprivatie van goederen en diensten, autonomie en sociale relaties (zie hoofdstuk 6).

6 Methoden met betrekking tot deel 2 van het onderzoek

In hoofdstuk 5 zijn de belangrijkste theoretische veronderstellingen beschreven. In dit hoofdstuk wordt aangegeven hoe de veronderstelde relaties zijn onderzocht. In paragraaf 6.1 wordt kort de operationalisatie van de relevante begrippen behandeld. In paragraaf 6.2 worden de gehanteerde analysetechnieken besproken. Paragraaf 6.3 gaat ten slotte in op de validiteit en de methodologische beperkingen van het tweede deel van het onderzoek. De methodologische verantwoording van de interviews is weergegeven in hoofdstuk 3.

6.1 Operationalisatie

De statistische analyse is gebaseerd op de Vreemdelingensurvey 2012. Dit belevingsonderzoek onder ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring is uitvoerig beschreven in hoofdstuk 3. In tabel 6 is weergegeven hoe de betreffende variabelen zijn gemeten en wat per variabele de achterliggende theoretische concepten zijn.
Een belangrijk deel van de onafhankelijke variabelen zijn zogenoemde schalen (bij een schaal wordt een gemiddelde score genomen over meerdere vragen die ongeveer hetzelfde meten). Daarbij is waar mogelijk gebruikgemaakt van schalen die door DJI zijn samengesteld (bijvoorbeeld de schaal 'tevredenheid eten'). Een tweetal schalen is door het WODC zelf samengesteld op basis van de DJI vragenlijst (op de vragenlijst en de formulering van items heeft het WODC beperkte invloed gehad). In tabel 6 is steeds aangegeven of een schaal door DJI of door het WODC is samengesteld. De schalen van DJI worden verantwoord in bijlage 2.

De volgende twee schalen zijn door het WODC aangemaakt:

1. Tevredenheid over contactmogelijkheden (Alpha=0,87)
   Items:
   - de inrichting biedt voldoende mogelijkheden om met familie en vrienden contact te onderhouden;
   - ik heb voldoende gelegenheid om te bellen;
   - er zijn voldoende bezoekmomenten;
   - ik heb voldoende privacy tijdens telefoongesprekken;
   - ik heb voldoende privacy tijdens de bezoektijden.
2. Gepercipieerde terugkeerondersteuning (Alpha=0,86)
   Items:
   - ik weet wat de medewerker vreemdelingenzaken (MVZ) voor mij kan doen;
   - de MVZ-er begeleidt me goed bij de sociale zaken rondom terugkeer;
   - ik word (in deze inrichting) voldoende voorbereid op mijn terugkeer;

- ik weet dat de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) hier is om mijn terugkeer te begeleiden;
- ik weet goed wat IOM en het juridisch loket voor me doen ten aanzien van terugkeer;
- ik weet van de DTH'ers bij wie ik moet zijn met bepaalde vragen rondom terugkeer.

6.2 Analysetechnieken

De gegevens uit de Vreemdelingensurvey zijn geanalyseerd door middel van multipele lineaire regressie. Er is voor lineaire regressie gekozen omdat de residuen van de regressievergelijkingen min of meer normaal verdeeld waren (met een gemiddelde van ongeveer nul). De veronderstelde indirecte verbanden zijn onderzocht door middel van een aparte regressieanalyse. Daarbij is nagegaan of de mate waarin migranten terugkeerondersteuning waarnemen afhankelijk is van de indicatoren van deprivatie en gepercipieerde legitimiteit.
In tegenstelling tot de analyses in het eerste deel van het onderzoek is bij de analyses in het tweede deel niet geïmputeerd. Respondenten met ontbrekende waarden op de achtergrondvariabelen (geslacht, leeftijd, herkomstregio, verblijfsduur in Nederland, opleiding) en de detentieduur en -frequentie zijn in de analyse gehouden door dummy's in de regressiemodellen mee te nemen die aangaven of bepaalde informatie eventueel voor een respondent ontbrak (bijvoorbeeld de dummy 'missing' bij de variabele opleidingsniveau, die aangeeft of respondenten al dan niet een opleidingsniveau hebben ingevuld). De missings op de resterende variabelen zijn nog substantieel (de listwise N is ongeveer 270 van de 460 respondenten), maar gelukkig zijn de missings vrij aselect verdeeld over de respondenten. Om multicollineariteit te voorkomen is er gekeken naar de zogeheten tolerantie van de verschillende onafhankelijke variabelen. Voor de meeste variabelen is hier geen probleem. Bij tevredenheid omgang DTH'ers, autonomie en veiligheid is de tolerantie aan de lage kant met respectievelijk 0,23, 0,24 en 0,27. Dit betekent dat het effect van deze drie variabelen wat minder goed kan worden geschat met de beschikbare gegevens omdat deze drie variabelen in de onderzoeksgroep relatief sterk met elkaar samen blijken te hangen (veiligheid en autonomie correleren met 0,76, omgang DTH'ers en veiligheid correleren met 0,85 en omgang DTH'ers en autonomie correleren met 0,80). Wanneer we een of twee van de genoemde variabelen uit de te schatten regressievergelijking weglaten vinden we echter geen inhoudelijk andere resultaten. Daarom is besloten om alledrie de variabelen op te nemen.
Naast de analyse van de kwantitatieve gegevens uit de Vreemdelingensurvey zijn ook in het tweede deel van het onderzoek kwalitatieve analyses uitge-

voerd op basis van de interviews. Een uitgebreide methodologische verantwoording van deze interviews is weergegeven in hoofdstuk 3.

6.3 Validiteit en methodologische beperkingen

De vragenlijst is niet primair opgesteld om de onderzoeksvragen uit dit onderzoek te kunnen beantwoorden. Op verzoek van het WODC zijn er enkele items toegevoegd over de ontwikkeling van de terugkeer- en vertrekbereidheid en de gepercipieerde legitimiteit van de detentie, maar het WODC heeft beperkte invloed gehad op het aantal items dat kon worden opgenomen en op de precieze formulering van de items.[10] Mede daardoor is bij sommige variabelen discussie mogelijk over de vraag of de variabelen echt meten wat we idealiter zouden willen meten (de zogenoemde interne validiteit van de metingen). Dit geldt onder meer voor de schalen die de tevredenheid over de detentieomstandigheden meten. We veronderstellen hier dat migranten die een hoge mate van relatieve deprivatie ervaren relatief ontevreden zijn over de detentieomstandigheden en dat (on)tevredenheid over de detentieomstandigheden daarom een indicator is voor de mate van ervaren relatieve deprivatie. Er zijn diverse aanwijzingen dat de tevredenheid inderdaad samenhangt met de ervaren deprivatie. Zo waren ingeslotenen in 2011 significant meer tevreden dan in 2007 toen een belangrijk deel van de vreemdelingen waren gedetineerd in detentieboten met een beperkt voorzieningenniveau (vergelijk DJI, 2013b). In zijn analyse van de determinanten van de detentiesatisfactie in Nederlandse detentiecentra en gevangenissen vindt Van Alphen (2011) dat de tevredenheid inderdaad afneemt naarmate gedetineerden met meer beperkingen worden geconfronteerd, bijvoorbeeld wanneer zij geen eigen cel en/of douche hebben en er in een inrichting geen mogelijkheden tot arbeid zijn. Ook andere onderzoeken laten zien dat vragenlijsten onder justitiabelen en personeel een significante relatie kennen met andere bronnen zoals registraties van geweldincidenten, ziekteverzuim en fysieke kenmerken van de inrichting zoals meerpersoonscellen en aanwezige voorzieningen (Camp et al., 2002; Daggett & Camp, 2010; Molleman, 2011; Molleman & Leeuw, 2012). Het is niettemin mogelijk – en ook wel waarschijnlijk – dat de tevredenheid niet alleen een gevolg is van de ervaren deprivatie maar bijvoorbeeld ook van de gepercipieerde legitimiteit van de detentie – al wordt daar in de analyse in beginsel voor gecontroleerd – of de levenshouding van de respondent (optimistisch, pessimistisch, enzovoort).
Bij de variabelen die de mate van vrijheidsbeperking meten (frequentie en duur van de detentie) is vermoedelijk sprake van een zogenoemd

10 De volgende suggesties zijn toentertijd niet overgenomen (vanwege de lengte van de bestaande vragenlijst): (1) vragen over het type migrant (arbeidsmigrant, asielmigrant, en dergelijke), (2) meer (directe) vragen over de legitimiteit van de detentie, (3) vragen die het mogelijk zouden maken om (a) (de ontwikkeling van) de vertrek- en terugkeerbereidheid apart te meten en (b) vast te stellen hoe vaak de vertrek- en/of terugkeerbereidheid tijdens de detentie afneemt.

selectieprobleem. Migranten met de laagste vertrekbereidheid hebben vermoedelijk een grotere kans om vaker en langer gedetineerd te worden dan migranten met een relatief hoge vertrekbereidheid, aangezien migranten met een hoge vertrekbereidheid eerder zullen meewerken aan terugkeer en vertrek, waardoor ze eerder uit de populatie verdwijnen. Dit kan in de analyse hebben geleid tot een zekere onderschatting van afschrikkingseffecten.
Ook de effecten van gepercipieerde legitimiteit zullen in de analyse enigszins zijn onderschat. Dit geldt vooral voor de effecten van de *uitkomstrechtvaardigheid*, aangezien dit slechts kon worden gemeten aan de hand van één item, te weten: ‘ik begrijp dat ik met het oog op uitzetting vastzit’. Dit item bevat een cognitief aspect en kan worden opgevat als de mate waarin de gedetineerde vreemdeling met het verstand kan volgen waarom hij of zij in de vreemdelingenbewaring is ondergebracht. In dit onderzoek wordt echter verondersteld dat het item ook iets zegt over de ervaren rechtvaardigheid van de detentie in de vreemdelingenbewaring en de bedoelde uitkomst ervan (vertrek uit Nederland). De aanname luidt dat naarmate een gedetineerde vreemdeling het in sterkere mate eens is met de stelling, deze persoon het rechtvaardiger vindt dat hij/zij Nederland moet verlaten (de term ‘begrijpen’ heeft immers ook de connotatie ‘begrip hebben voor’). Idealiter had er explicieter gevraagd kunnen worden naar normatieve aspecten (bijvoorbeeld door items op te nemen als ‘ik vind het terecht dat ik Nederland moet verlaten’ en ‘ik heb er begrip voor dat de Nederlandse overheid mij in vreemdelingenbewaring heeft geplaatst’).
Teneinde voort te bouwen op bestaand onderzoek naar de effecten van vreemdelingenbewaring op vertrekbereidheid (Kox, 2011; Kox & Leerkes, 2013) is getracht om een driedeling te maken tussen asielmigranten, familiemigranten en arbeidsmigranten. Helaas is hier in de DJI vragenlijst echter niet expliciet naar gevraagd. Als asielmigrant gelden alle respondenten die (a) een Farsi vragenlijst gebruikten of (b) die een Franse of Arabische vragenlijst gebruikten en aangaven uit overig Afrika te komen. Familiemigranten zijn respondenten die de Nederlandse vragenlijst gebruikten. Deze operationalisaties zijn uiteraard discutabel. We vermoeden bijvoorbeeld dat ook een deel van de asielzoekers en de arbeidsmigranten de Nederlandse vragenlijst heeft gebruikt. Ook zullen er familiemigranten voorkomen onder respondenten die geen Nederlandse vragenlijst gebruikten. Slechts een deel van de familiemigranten zal het Nederlands immers (al) goed beheersen (zie WODC/INDIAC (2009) en Leerkes & Kulu-Glasgow (2010, 2011) voor meer informatie over de achtergronden van familiemigratie naar Nederland). Deze gekozen operationalisering, die overigens geen centrale rol speelde in de analyse, was de best mogelijke *proxy* op basis van de beschikbare gegevens.
In de analyse is ook gekeken naar de relatie tussen de gerapporteerde gezondheid van ingeslotenen en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Er is internationaal vrij veel onderzoek dat laat zien dat vreemdelingenbewaring negatieve gevolgen kan hebben voor de gezondheid van gedetineerden

(Steel et al., 2006; Newman et al., 2008; Coffey et al., 2010). Hier veronderstellen we dat een eventuele negatieve ontwikkeling van de (geestelijke) gezondheid tijdens de detentie er op wijst dat de gedetineerde relatief veel deprivatie ervaart en de detentie zwaar vindt.[11] Daarnaast controleren we in de analyse voor het *niveau* van de zelfgerapporteerde gezondheid, ongeacht de zelfgerapporteerde ontwikkeling ervan tijdens de detentie. Er valt te verwachten dat de relatie tussen gezondheid en terugkeer complex is. Enerzijds verwachten we – gezien de bevindingen van eerdere studies naar de relatie tussen gezondheid en terugkeer – dat de vertrekbereidheid bij gedetineerden met een relatief goede gezondheid tijdens de detentie eerder zal toenemen dan bij gedetineerden met een slechte gezondheid (zie ook Leerkes et al., 2010, 2011). Anderzijds kan een *achteruitgang* van de gezondheid wellicht juist gepaard gaan met een toegenomen vertrekbereidheid. Mensen die signaleren dat hun gezondheid achteruit is gegaan hebben er wellicht belang bij om de detentie te beëindigen omdat ze verdere gezondheidsschade willen voorkomen.

Ook de afhankelijke variabele kent enkele beperkingen. Zo wordt de ontwikkeling van de vertrekbereidheid gemeten aan de hand van het item ‘sinds ik ben ingesloten is mijn bereidheid om Nederland te verlaten toegenomen’. Door respondenten die meer dan één keer in vreemdelingenbewaring hebben gezeten kan dit item op meerdere manieren zijn geïnterpreteerd. Wanneer dergelijke respondenten hebben aangegeven het eens te zijn met deze stelling kan dit betekenen dat de vertrekbereidheid is toegenomen gedurende het huidige verblijf in de vreemdelingenbewaring, maar het kan ook betekenen dat de vertrekbereidheid is toegenomen sinds de eerste keer dat de respondent in de vreemdelingenbewaring is ondergebracht (en dat de vertrekbereidheid dus eventueel ook buiten de vreemdelingenbewaring is toegenomen).

Daarnaast is er in de vraagstelling geen onderscheid gemaakt tussen *terugkeer*bereidheid en *vertrek*bereidheid (vertrekbereidheid omvat ook vertrek naar derde landen zoals omliggende Europese landen) en is er niet gemeten of de vertrekbereidheid eventueel tijdens de detentie is *afgenomen*. Met andere woorden, als een respondent heeft aangegeven het (zeer) oneens te zijn met de stelling dat zijn/haar vertrekbereidheid tijdens de detentie is toegenomen dan weten we niet of dit betekent dat de vertrekbereidheid onveranderd is gebleven of is afgenomen.

Een laatste methodologische beperking die hier vermeld dient te worden is dat de afhankelijke variabele (de ontwikkeling in de vertrekbereidheid) in sommige gevallen ook een effect kan hebben op de onafhankelijke variabelen (de variabelen bij A, B en C uit het conceptueel model in hoofdstuk 5). Zo is

11 Hierbij moet worden aangetekend dat de ontwikkeling van de psychische gezondheid ook door factoren kan worden beïnvloed die relatief onafhankelijk zijn van de detentie en de omstandigheden waarin de detentie plaatsvindt. Zo is het mogelijk dat personen tijdens de detentie psychische klachten ontwikkelen omdat zij zeer negatief staan tegenover terugkeer terwijl ze weten dat ze een substantieel risico lopen om te worden uitgezet.

het aannemelijk dat migranten die gedurende de detentie in sterkere mate bereid worden om Nederland te verlaten daardoor meer informatie gaan inwinnen over de aanwezige terugkeerondersteuning. Dit zogenoemde endogeniteitsprobleem zal vooral hebben geleid tot een overschatting van het effect van de gepercipieerde terugkeerondersteuning.

De resultaten van deel twee van deze studie worden besproken in hoofdstuk 7.

Tabel 6 Onafhankelijke variabelen en bijbehorende items en theoretische concepten

Onafhankelijke variabelen	Items	Theoretisch concept
Aantal malen in vreemdelingenbewaring	Voor de hoeveelste keer verblijft u in vreemdelingenbewaring?	Vrijheidsbeperking
Duur huidige detentieperiode	Hoe lang verblijft u in deze inrichting?	Vrijheidsbeperking
Tevredenheid eten	Schaal DJI	Deprivatie van goederen en diensten
Tevredenheid hygiëne	Schaal DJI	Deprivatie van goederen en diensten
Tevredenheid gezondheidszorg	Schaal DJI	Deprivatie van goederen en diensten
Tevredenheid activiteiten	Schaal DJI	Deprivatie van goederen en diensten
Tevredenheid over autonomie	Schaal DJI	Deprivatie van autonomie
Tevredenheid over contactmogelijkheden inrichting	Schaal WODC	Deprivatie van sociale relaties
Ontwikkeling gezondheid	Mijn gezondheid is tijdens deze detentie (1= sterk verslechterd, 5=sterk verbeterd)	Overige typen deprivatie
Uitkomstrechtvaardigheid	Ik begrijp dat ik met het oog op uitzetting vastzit	Gepercipieerde legitimiteit
Regels en rechten	Schaal DJI	Gepercipieerde legitimiteit
Tevredenheid omgang DTH'ers	Schaal DJI	Gepercipieerde legitimiteit
Gepercipieerde terugkeerondersteuning	Schaal WODC	Terugkeerondersteuning en -beloning
Vermoedelijke asielmigrant	Heeft Farsi vragenlijst gebruikt of komt uit overig Afrika en heeft Franse of Arabische vragenlijst gebruikt	Migratietype
Vermoedelijke familiemigrant	Heeft Nederlandse vragenlijst gebruikt	Migratietype
Mate van contact met familie en vrienden	Ik heb regelmatig contact (bezoek en bellen) met familie en vrienden	Sociale bindingen (sociaal kapitaal en identificatie)
Zelfgerapporteerde geestelijke gezondheid	Wat vindt u, over het algemeen genomen, van uw geestelijke gezondheid?	Geestelijke gezondheid

7 Determinanten van de ontwikkeling van de vertrekbereidheid van ingeslotenen getoetst

In dit hoofdstuk worden de veronderstelde relaties (zie hoofdstuk 5) tussen de detentie-ervaring en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid getoetst. Daarbij wordt zowel gebruikgemaakt van kwantitatieve als kwalitatieve bevindingen. In paragraaf 7.1 wordt eerst vermeld hoeveel respondenten tijdens de Vreemdelingensurvey aangaven dat hun vertrekbereidheid tijdens de detentie is toegenomen. In de daaropvolgende paragrafen wordt nagegaan of de variatie in de ontwikkeling van de vertrekbereidheid verklaard kan worden aan de hand van de afschrikwekkende werking van vreemdelingenbewaring (paragraaf 7.2.), de gepercipieerde legitimiteit van de detentie (paragraaf 7.3), en de gepercipieerde terugkeerondersteuning (paragraaf 7.4). Ook wordt ingegaan op de eventuele effecten van een aantal achtergrondkenmerken van migranten en op indirecte verbanden (paragraaf 7.5). In paragraaf 7.6 worden de voornaamste bevindingen samengevat en worden conclusies getrokken ten aanzien van de hypothesen.

7.1 Variatie in de ontwikkeling van de vertrekbereidheid

In dit tweede deel van het onderzoek staat de vraag centraal of de vertrekbereidheid van ingeslotenen verandert tijdens het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Tabel 7 laat zien dat een kleine meerderheid van de respondenten aangeeft dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring niet is toegenomen (56,5% is het zeer oneens of oneens met deze stelling). Het is mogelijk dat bij deze respondenten de bereidheid om Nederland te verlaten sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is afgenomen. Ongeveer een kwart van de respondenten geeft aan dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen (23,6% is het eens of zeer eens met deze stelling). Voor een uitgebreide beschrijving van de variabelen die in dit hoofdstuk worden gebruikt wordt verwezen naar bijlage 6. In de volgende paragrafen wordt gekeken of en hoe de ontwikkeling van de vertrekbereidheid wordt beïnvloed door de veronderstelde determinanten.

Tabel 7 Ontwikkeling van de vertrekbereidheid van ingeslotenen

Sinds ik ben ingesloten is mijn bereidheid om Nederland te verlaten toegenomen	Frequentie	Percentage
Zeer oneens	189	46
Oneens	43	10,5
Neutraal	82	20
Eens	51	12,4
Zeer eens	46	11,2
Totaal	411	100

7.2 De afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring

7.2.1 Kwantitatieve resultaten

Tabel 8 vermeldt de resulaten van twee regressiemodellen. In het eerste model wordt alleen gekeken naar de relatie tussen de indicatoren voor deprivatie, legitimiteit en gepercipieerde ondersteuning enerzijds en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid anderzijds. In het tweede model wordt gecontroleerd voor diverse achtergrondkenmerken van de gedetineerden (leeftijd, geslacht, type migrant, gezondheid en dergelijke).
Tabel 8 laat zien dat de indicatoren voor de deprivaties van detentie – herhaalde detentie, detentieduur, ontwikkeling van de gezondheid en tevredenheid over: eten, hygiëne, activiteiten, gezondheidszorg, veiligheid, autonomie en contactmogelijkheden – in de regel niet significant samenhangen met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid, maar doorgaans wel het verwachte teken hebben. Alleen bij de herhaalde detentie is er zowel in model 1 als in model 2 sprake van een significant effect. Gemeten op de schaal van 1 tot 5 is de ontwikkeling van de vertrekbereidheid onder personen die voor de eerste keer in vreemdelingenbewaring zitten namelijk 0,39 lager dan de ontwikkeling van de vertrekbereidheid onder personen die voor de tweede, derde of vierde keer in de vreemdelingenbewaring zijn gedetineerd (Bèta=-0,13, p<0,05). Herhaalde detentie lijkt dan ook een zekere afschrikwekkende werking te hebben. Tegelijkertijd zijn er aanwijzingen dat het herhalen van de detentie na verloop van tijd de afschrikwekkende werking verliest. In vergelijking met respondenten die twee, drie of vier keer in vreemdelingenbewaring hebben gezeten geven respondenten die minimaal vijf keer in de vreemdelingenbewaring hebben verbleven juist *minder* vaak aan dat hun vertrekbereidheid tijdens de detentie toenam (Bèta=-0,13, p<0,05). Dit suggereert dat ingeslotenen uiteindelijk ‘gewend’ raken aan de detentieomstandigheden en de detentie in hogere mate gaan zien als een integraal onderdeel van het bestaan als illegale migrant. Daarnaast is het mogelijk dat mensen die de meeste moeite hebben met de detentie na verloop van tijd in relatief sterke mate de populatie verlaten, hetzij omdat ze meewerken aan terugkeer, hetzij doordat ze Nederland verlaten nadat de detentie is opgeheven.
In model 2 vinden we aanwijzingen voor een complexe relatie tussen de gezondheid van ingeslotenen en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Respondenten die positief zijn over de eigen geestelijke gezondheid blijken relatief vaak aan te geven dat hun vertrekbereidheid tijdens de detentie is toegenomen. Dit bevestigt de resultaten van eerder onderzoek naar de relatie tussen gezondheid en terugkeer (zie bijvoorbeeld Leerkes et al., 2010, 2011). Tegelijkertijd laat de *ontwikkeling* van de gezondheid juist een zwak negatief effect zien op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Anders geformuleerd: respondenten die aangeven dat hun gezondheid tijdens de detentie verslechterde zijn wat vaker van mening dat hun vertrekbereidheid tijdens de

detentie is toegenomen. Dit laatste is een aanwijzing voor een afschrikwekkende werking van detentie.
De duur van het verblijf in de inrichting heeft geen significant effect op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Naarmate de verblijfsduur in de inrichting toeneemt lijken migranten iets meer geneigd om aan te geven dat hun vertrekbereidheid is toegenomen, maar de waargenomen effecten zijn zwak en kunnen op toeval berusten.

Bij het waargenomen effect van de herhaalde detentie op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid dient aangetekend te worden dat herhaalde detentie waarschijnlijk ook afschrikking of ontmoediging in bredere zin meet. Migranten die herhaaldelijk in detentie zijn geplaatst, zijn er vaak niet in geslaagd om in de 'vrije' Nederlandse samenleving een relatief goede positie te verwerven. Marginale illegale migranten hebben een aanmerkelijk grotere pakkans dan 'geïntegreerde' illegale migranten (Leerkes et al., 2012).
Al met al suggereren deze bevindingen dat de deprivaties van detenties migranten slechts in beperkte mate afschrikken. Daarnaast suggereert de waarneming dat de tevredenheid over de detentieomstandigheden niet van invloed lijkt te zijn op de vertrekbereidheid en dat deze beperkte afschrikwekkende werking vooral verloopt via de beperking van vrijheid (herhaalde detentie) en niet zozeer via de beperking van goederen en diensten, autonomie, veiligheid en sociale contacten.

7.2.2 Kwalitatieve resultaten

In deze paragraaf worden de bevindingen uit de interviews besproken die betrekking hebben op de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring.

Tevredenheid detentieomstandigheden
Uit de kwantitatieve analyses blijkt een zwakke samenhang tussen de ervaren deprivaties in detentie en de ontwikkeling van vertrekbereidheid. In de interviews is gevraagd naar detentiebeleving en zijn verschillende indicatoren van deprivatie aan bod gekomen. Bij veel interviews bleek dat een eventueel vertrek veelal als te emotioneel of persoonlijk ervaren werd waardoor vreemdelingen niet bereid waren hierover te praten (zie ook de methodologische verantwoording in paragraaf 3.5). Vertrekbereidheid is daarnaast iets wat continu en geleidelijk kan veranderen waardoor van een duidelijke omslag geen sprake is en het als zodanig niet altijd wordt herkend. Toch zijn door personeel en vreemdelingen aanknopingspunten genoemd in de vraaggesprekken om meer te weten te komen over de hypothesen van dit onderzoek.

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat ingesloten vreemdelingen over het algemeen tevreden zijn over de geboden activiteiten, gezondheids-

zorg en veiligheid in de detentie en minder tevreden zijn over de detentieduur, het eten en de autonomie. Als gevraagd wordt naar verbeteringen die doorgevoerd zouden kunnen worden in detentie worden weinig suggesties gedaan, velen geven aan tevreden te zijn met de mogelijkheden binnen het detentiecentrum. Eén van de vreemdelingen zegt zelfs: *'call it prison with a smile'* [V23]. Hoewel een deel van de detentieomstandigheden niet als problematisch wordt ervaren, vertellen de meeste respondenten zeer ontevreden te zijn over het feit dat zij in detentie vastzitten. Hierbij wordt voornamelijk gerefereerd aan het gebrek aan vrijheid. Zo meldt een vreemdeling dat het gebrek aan vrijheid een weerslag heeft op de gemoedstoestand: *'It is not freedom so I don't feel good but I feel more sad when they close door. [...] One point I don't like the food they give us. If it is not because of this situation I would never eat this food'* [V18].

In de vraaggesprekken is expliciet gevraagd naar het verband tussen de tevredenheid over de detentieomstandigheden en de eventuele ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Voor vreemdelingen blijkt deze vraag heel lastig te beantwoorden. Twee respondenten wilden in de interviews iets melden over hun vertrekbereidheid. Daarbij viel op dat de respondent die relatief ontevreden was over zijn detentieomstandigheden en behandeling, niet meewerkte aan zijn vertrek. De respondent die relatief tevreden was over de detentieomstandigheden zei juist dat hij bereid is mee te werken. Deze laatste meldde: *'I don't like to go to France or Germany, no it is enough, Europe is Europe, Europe is united, same law, same regels, same everything. That is enough for me, if I don't get from here I go back, klaar'* [V14].
Omdat vreemdelingen over het verband in kwestie geen directe uitspraken konden of wilden doen, is de vraag aan DTH'ers voorgelegd. Een DTH'er die sinds vijf jaar werkzaam is in het detentiecentrum vertelt dat het regime tegenwoordig veel meer uren buiten de cel toelaat: *'Dan* [een paar jaar geleden] *zaten ze een groot gedeelte achter de deur. Dan was de frustratie ook veel groter ook naar ons toe. Dan was het van ja waarom moet dit systeem en dan kwamen ze ook nog bij DT&V en werden ze ook nog even door de mangel gehaald. Ja dus ja, het is allemaal opstapeling van frustraties. Dan zijn ze niet bezig met hun vertrek maar meer tegen ons systeem te vechten maar nu zie je ook dat mensen uit hun eigen IOM benaderen, veel meer als daarvoor, toch met DT&V willen praten over hun vertrek'* [D17]. Uit deze beantwoording valt op te maken dat er wellicht een indirecte relatie bestaat die niet op voorhand door ons is verondersteld. Mogelijkerwijs bestaat er een indirecte negatieve relatie tussen de deprivaties van detentie en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid, namelijk *via* de gepercipieerde legitimiteit van de detentie. Anders gesteld: als gedetineerden minder deprivaties ervaren zullen ze wellicht meer legitimiteit toekennen aan de detentie, wat indirect kan bijdragen aan de bereidheid om mee te werken aan terugkeer. Verkennende statistische analyses (zie bijlage 7) suggereren inderdaad dat gedetineerden de detentie

minder legitiem vinden naarmate ze meer deprivaties ervaren. Dit lijkt echter vooral te gelden voor de procedurele aspecten van legitimiteit ('regels en rechten' en 'tevredenheid over de omgang met DTH'ers'). We vinden geen significante relaties tussen de deprivaties van detentie en de maat voor de uitkomstrechtvaardigheid van de detentie.[12] Dit suggereert dat de door de DTH'ers geopperde indirecte effecten niet zo sterk zijn, aangezien vooral de gepercipieerde uitkomstrechtvaardigheid gevolgen lijkt te hebben voor de ontwikkeling van de vertrekbereidheid (zie hierna).

Factoren die buiten bereik van de inrichting liggen lijken van grotere invloed op de vertrekbereidheid. Zo werd de beslissing van de 'tevreden' respondent om mee te werken met DT&V mede gebaseerd op de inschatting dat medewerking met DT&V zijn kans om legaal in Nederland te kunnen verblijven zou vergroten. Door meerdere DTH'ers wordt gesuggereerd dat sommige vreemdelingen liever in detentie verblijven dan vrij (maar illegaal) in Nederland, laat staan dat zij terug zouden willen keren naar hun eigen land. Een voorbeeld is: *'Sommige mensen, ja maar dat zijn echt de lager geschoolden, ja beetje de zwerverachtige types hier. Ja, die vinden het allemaal prima hier. En die komen ook regelmatig terug. Als ze weer vrij worden gelaten dan laten ze zich weer een keertje oppakken en dan zitten ze weer hier'* [D10]. In reactie op dergelijke antwoorden van DTH'ers is gevraagd of *veranderingen* in de detentieomstandigheden een effect hebben op de vertrekbereidheid. De vraag hierbij was of zij, los gezien van de wettelijke beperkingen en de missie van DJI, verwachtten dat de vertrekbereidheid van vreemdelingen zou veranderen als de detentieomstandigheden worden versoberd. Hierover werd verschillend gedacht: sommige personeelsleden denken dat versobering leidt tot *meer vertrekbereidheid*, andere denken dat dit juist leidt tot het *tegenwerken van de uitzetprocedure* ('systeemvechten').

Er zijn verschillende ideeën genoemd ten aanzien van versobering en de toename van vertrekbereidheid. Zo noemen DTH'ers bijvoorbeeld het versoberen van het regime door het weghalen van de tv, waterkoker en magnetron op cel, het (her)invoeren van vier- of meer-persoonscellen (*'Je kan een soort van Thailand hier gaan maken dat je met 50 man op een kamer zit, naja dan zijn ze zo weg'* [D2]) of het reduceren van de veiligheid. Een enkele DTH'er vertelt uit eigen ervaring over dit mechanisme: *'Ik heb wel ervaring bijvoorbeeld met iemand die voelde zich niet veilig bij zijn celgenoot en er waren ook wat dingen voorgevallen en die wou graag naar een andere kamer toe. Maar wij zaten toen helemaal vol dus dat was niet mogelijk. [...] En sinds dat, ja de dag*

12 De volgende indicatoren voor deprivatie vertonen een samenhang met de waardering voor regels en rechten: activiteiten, veiligheidsgevoel, autonomie, contactmogelijkheden, lange detentie (respondenten die meer dan zes maanden zijn gedetineerd geven lagere scores voor regels en rechten). De volgende indicatoren van deprivatie vertonen een samenhang met de waardering voor de omgang met DTH'ers: hygiëne, veiligheid en autonomie.

daarop, had hij gelijk ook de juiste documenten en papieren gegeven, naja hij had z'n advocaat verteld dat hij toch weg wou' [D2].

Een omgekeerd mechanisme wordt geschetst door een andere DTH'er. Hij vertelt juist dat een strenger beleid zou leiden tot systeemvechten en dus een lagere vertrekbereidheid: *'Ik denk als het strenger zou zijn dat het averechts zou werken want ze gaan systeemvechten en dat is eigenlijk niet de bedoeling. En als je ze hier zeg maar goed bejegent dan zijn ze wel, op een gegeven moment dan hebben ze er genoeg van dan hoeven ze niet meer te vechten tegen het systeem. Dus dat vind ik wel, als de bejegening goed is dan denk ik dat ze eerder bereid zijn om te vertrekken'* [D17]. Voor deze laatste bewering wordt in de cijfermatige gegevens wel enige steun gevonden. Als ingeslotenen positiever zijn over de omgang met DTH'ers, scoren ze hoger op de uitkomstrechtvaardigheid van de detentie (zie het eerste model in bijlage 7).

De interviews met de DTH'ers geven geen eenduidig beeld van de samenhang tussen de ervaren detentieomstandigheden en verandering in vertrekbereidheid. Beide denkrichtingen zouden waar kunnen zijn. Enerzijds wordt gedacht dat het versoberen van de omstandigheden vreemdelingen aanzet tot vertrek. Afgaande op de interview-informatie lijkt dit mechanisme in dat geval niet via vrijwillige medewerking te verlopen, maar via dwang. Anderzijds wordt gedacht dat goede detentieomstandigheden en bejegening voorkomen dat vreemdelingen gaan systeemvechten, waarmee bedoeld wordt dat zij alles in het werk stellen hun vertrekprocedure te frustreren.

Duur van detentie

Met betrekking tot het effect van de duur van het verblijf melden vreemdelingen uiteenlopende overwegingen. Zo vertelt een man die op dat moment zes maanden in detentie verblijft dat hij bereid is vrijwillig te vertrekken naar zijn herkomstland maar dat hij niet meer mee wil werken aan zijn vertrek als hij langer dan tien maanden vast blijft zitten. Een dergelijk lange opsluiting vindt hij niet rechtvaardig en hij zal daarom zijn medewerking niet meer verlenen. Een andere man vertelt dat hij tijdens zijn eerste week gestrest was en niet kon slapen zonder medicijnen. Hij vertelt als volgt over de daarop volgende vijf maanden in detentie: *'I don't have any stress [...] I'm very happy here'* [V14]. Hij vertelt dat hij door zijn ervaring in detentie heeft geleerd hoe hij moet leven in detentie en het daardoor makkelijker vindt dan in het begin: *'Because I learn myself here in the jail how can I living'* [V14].

Op het moment dat vreemdelingen aangeven psychische problemen (zoals stress en depressiviteit) te ondervinden in detentie wijzen zij vaak op de lange duur van hun detentie: *'Day by day I'm going to be more stress, this eight months is gone already from my life'* [V1]. Zo vertelt een vreemdeling dat de lange duur van zijn verblijf in detentie de directe oorzaak is voor zijn depres-

siviteit: *'The only thing that could make it better is to release me'* [V18]. Ook DTH'ers bevestigen dit beeld: *'Wij noemen dat dan detentie-moeheid, dat zie je dan wel op een gegeven moment. Dan zie je dat hoofdje naar beneden gaan. Toch zoiets van naja dat zal allemaal, mijn tijd zal er wel ooit een keer op zitten. Dat merk je dan wel dat mensen op een gegeven moment toch wat depressiever worden door dat ze wat langer zitten'* [D17]. Deze interviewfragmenten vormen een bevestiging van de kwantitatieve bevindingen dat de vertrekbereidheid van gedetineerden soms toeneemt tijdens de detentie wanneer zij een achteruitgang van de eigen gezondheid waarnemen.

Met betrekking tot het effect van de duur van detentie lijkt een interessant verschil waarneembaar tussen oudere en jongere vreemdelingen. Op jonge vreemdelingen lijkt detentieduur een sterkere weerslag te hebben dan op ouderen; zij bestempelen de detentie vaker als verloren tijd. Zo vertelt een oudere man dat hij het detentiecentrum ziet als zijn thuis, een soort vervroegd bejaardenhuis, terwijl een 26-jarige man vertelt dat hij door zijn periode als ongewenste vreemdeling op straat en in detentie zijn kans heeft gemist om te studeren. De meeste jongere geïnterviewde vreemdelingen geven aan zo snel mogelijk weg te willen uit detentie om een nieuwe toekomst op te bouwen. Zij noemen hierbij vaak de mogelijkheid om naar andere Europese landen te verhuizen en daar te gaan wonen. Uit de kwantitatieve gegevens blijkt overigens niet dat de detentieduur de vertrekbereidheid van oudere en jongere respondenten in verschillende mate beïnvloedt.[13] Respondenten die willen uitwijken naar andere landen – of dit na eerdere detentieperiodes daadwerkelijk hebben gedaan om uiteindelijk in Nederland terug te keren – noemen landen als België en Italië omdat illegale vreemdelingen daar niet of slechts kort vastgezet zouden worden. Zo vertelt een man dat hij naar België was vertrokken nadat hij 8 maanden in vreemdelingendetentie had vastgezeten omdat hij bang was in Nederland weer opgepakt te worden en voor een lange periode in detentie terecht te komen: *'Ik heb gehoord als je na 48 uur wordt opgepakt ga je weer, gaat de procedure weer, ja weer opnieuw. ik was bang want 8 maanden, ik wou niet meer terug. [...] daar heb ik beter leven en daar als je opgepakt wordt en je bent illegaal dan gaan ze jou misschien binnen één uur of twee vrij laten, ze gaan gewoon klein onderzoek doen, vingerafdruk, zulke dingen en dan word je gewoon vrijgelaten. Maar hier niet'* [V15]. Over het algemeen lijken vreemdelingen naarmate ze langer in detentie verblijven minder tevreden te zijn over hun situatie. Dat dit invloed kan hebben op de vertrekbereidheid wordt bevestigd door verschillende DTH'ers. Een DTH'er meldt: '*Te lang zitten. Geen uitzicht hebben, dan hebben ze zoiets van joh als ik dat doe dan ben ik in ieder geval weg, dan ben ik vrij'* [V20].

13 Er is een apart model getoetst (niet getoond) waar een interactieterm tussen leeftijd en detentieduur als onafhankelijke variabele is opgenomen. De gevonden coëfficiënt van deze interactieterm was -0,003, met p=0,63.

Frequentie van detentie

Naast de detentieomstandigheden en de duur van detentie, kan het aantal eerdere detenties van invloed zijn op de bereidheid tot medewerking aan terugkeer. Zo vertelt een vreemdeling weg te zijn gegaan uit Nederland uit angst om nogmaals vast te komen zitten en vertelt een DTH'er: *'Ik heb een meneer gehad die al vier keer is geweest, vier keer is vrijgelaten en de vierde keer kwam hij hier en hij zei ik heb er een beetje genoeg van, ik ga gewoon weg [...] en hij is gewoon teruggegaan'* [D7]. De afschrikwekkende werking van het aantal keren dat men vast is gezet wordt door een andere DTH'er niet herkend: *'Er zijn mensen die komen natuurlijk, die gaan naar buiten, die zijn vrij, met ontslag en een maand later zijn ze er weer. Dan denk ik ja wat doe je nou, weet je wel naja maar dan is het dan toch weer in de wintermaanden. Je ziet toch wel dat verloop een beetje en dan denk ik van ja waarom zouden ze nou hierzo blijven gewoon, dan vinden ze het allemaal schijnbaar niet zo erg'* [D19]. (Een andere mogelijkheid is dat dergelijke migranten de detentie wel degelijk als moeilijk ervaren, maar dat ze er niet in slagen om Nederland te verlaten, bijvoorbeeld omdat het land van herkomst niet meewerkt of omdat ze niet de middelen hebben om uit te wijken naar omliggende landen. Een individuele vertrekbereidheid is wellicht een onvoldoende voorwaarde voor daadwerkelijk vertrek – zie ook de onderzoeksaanbevelingen in hoofdstuk 8). Ook lijken vreemdelingen die al aanzienlijk vaker in detentiecentra hebben gezeten zich beter te kunnen aanpassen aan de situatie en beschrijven het als 'normaal', alsof ze door eerdere ervaringen in detentie geleerd hebben hoe ze kunnen leven in de vreemdelingendetentie. Zij vergelijken de situatie in de inrichting eveneens met andere detentiecentra en dit lijkt een positief effect te hebben: *'Hier is nice, de lucht is open, de hele dag is de deur open, you can cook for yourself. That's it'* [V8] en *'I mean to compare things, in prison, in detentioncenter, in Africa in detention center, here is better'* [V11]. Een Noord-Afrikaanse man zegt enigszins cynisch: *'Ik woon hier.'*

Het lijkt erop dat herhaalde detentie zowel tot aanpassing als tot selectie leidt. Anders geformuleerd: een deel van de migranten lijkt gaandeweg te leren leven met het feit dat men herhaaldelijk in detentie zit, terwijl anderen, die de detentie minder goed verdragen, de illegale bevolking na verloop van tijd in verhoogde mate verlaten. De laatsten hebben een kleinere herpakkans omdat zij wat meer geneigd zijn om uit Nederland te vertrekken. De combinatie van aanpassing en uitsortering zou dan verklaren waarom na verloop van tijd een groep overblijft voor wie de detentie geen afschrikwekkende werking (meer) heeft.

7.3 Gepercipieerde legitimiteit

7.3.1 Kwantitatieve resultaten

De resultaten in tabel 8 laten zien dat de maat voor gepercipieerde legitimiteit die het dichtst bij *uitkomstrechtvaardigheid* ligt een substantieel en significant effect heeft op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid (Bèta=0,20, p<0,01). Dit wil zeggen dat naarmate ingeslotenen er begrip voor hebben dat ze niet in Nederland mogen blijven, zij in hogere mate aangeven dat hun vertrekbereidheid tijdens het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

De maten die het dichtst bij procedurele rechtvaardigheid liggen (regels en rechten en omgang met DTH'ers) zijn niet significant maar hebben wel het verwachte positieve teken.

Tabel 8 Lineaire regressie: effecten van de detentiebeleving (en controlevariabelen) op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid van ingeslotenen

	Model 1		Model 2	
	B	Bèta	B	Bèta
Tevredenheid over:				
Eten	-0,01	-0,01	-0,03	-0,02
Hygiëne	-0,07	-0,05	-0,05	-0,04
Activiteiten	-0,06	-0,04	-0,16	-0,12
Gezondheidszorg	0,03	0,03	0,05	0,05
Veiligheid	-0,01	-0,01	-0,07	-0,05
Autonomie	-0,01	-0,01	0	0
Contactmogelijkheden	0,18	0,12	0,11	0,07
Ontwikkeling gezondheid	-0,08	-0,07	-0,16*	-0,012*
Aantal keer in VB (ref: 2, 3 of 4 keer)				
Eerste keer	-0,39**	-0,13**	-0,49**	-0,17**
Minimaal 5 keer	-0,86**	-0,13**	-0,68*	-0,11*
Missing	-0,44	-0,04	-0,52	0,05
Verblijfsduur in VB (ref: minder dan 1 maand)				
1 tot 6 maanden	0	0	0,09	0,03
Meer dan 6 maanden	0,16	0,05	0,26	0,08
Missing	-0,53	-0,04	-0,74	-0,05
Uitkomstrechtvaardigheid	0,20***	0,20***	0,19***	0,19***
Procedurele rechtvaardigheid				
Tevredenheid over regels en rechten	0,15	0,1	0,18	0,12
Tevredenheid over omgang met DTH'ers	-0,01	0	0,06	0,04
Gepercipieerde terugkeerondersteuning	0,40***	0,26***	0,39***	0,25***
Overige determinanten ontwikkeling vertrekbereidheid				
Vermoedelijke asielzoeker (ref: vermoedelijke arbeidsmigrant)	-0,42*	-0,11*	-0,4	-0,1
Vermoedelijke familiemigrant (ref: vermoedelijke arbeidsmigrant)	0,03	0,01	-0,07	-0,02

Tabel 8 Vervolg

	Model 1		Model 2	
	B	Bèta	B	Bèta
Controlevariabelen				
Geslacht ingeslotene (1= vrouw)			0,22	0,05
Leeftijd (ref: jonger dan 25 jaar)				
25 t/m 34 jaar			-0,05	-0,02
35 t/m 44 jaar			0,04	0,01
45 jaar en ouder			-0,55	-0,12
Missing			0,04	0,01
Verblijf in Nederland (ref: minder dan 1 jaar)				
1 tot 2 jaar			0,05	0,01
3 tot 5 jaar			-0,57**	-0,16**
5 tot 10 jaar			0,17	0,04
Meer dan 10 jaar			-0,16	-0,05
Missing			0,97**	0,14**
Opleidingsniveau (ref: geen opleiding)				
Basisschool			-0,13	-0,03
Middelbare school en mbo			-0,28	-0,1
Hbo en wvo			-0,16	-0,05
Missing			-0,43	-0,06
Herkomstregio (ref: Noord- en Latijns-Amerika)				
West-Europa			-0,31	-0,03
Midden- en Oost-Europa			-0,51	-0,1
Noord-Afrika			-0,48	-0,11
Sub-Sahara-Afrika			-0,44	-0,12
Midden-Oosten			-0,45	-0,12
Azië			-0,38	-0,11
Missing			-0,36	-0,06
Contact met familie en vrienden			0,12	0,1
Geestelijke gezondheid			0,16**	0,15**
Constante	0,28		0,63	
N	277		277	
R2	25%		36%	

* 0,05<p<0,01.
** 0,01<p<0,05.
*** p<0,01.

7.3.2 *Kwalitatieve resultaten*

Het was zoals gezegd moeilijk om met de gedetineerde migranten in gesprek te komen over terugkeer. Om die reden hebben de interviews helaas weinig informatie opgeleverd over hoe gedetineerden aankijken tegen de uitkomstrechtvaardigheid van de vreemdelingenbewaring. De mannen vertelden echter uitgebreid over de meer procedurele aspecten van de legitimiteit van de detentie. Ze geven dan meestal aan het Nederlandse detentiebeleid niet te begrijpen. Detentie is bedoeld voor criminelen, zo vinden ze, en het is dan ook niet gerechtvaardigd om hen vast te houden: *'I'm broken my life, I don't understand this system. [...] I'm not criminal, I'm not did anything that is, any-*

thing like that I have to come here, so only for illegal' [V1], en*'I didn't do anything to deserve this'* [V4]. Sommigen verwijzen hierbij tevens naar de langere duur van hun detentie in vergelijking met sommige categorieën criminelen. Zo vertelt een vreemdeling dat hij in het nieuws op internet had gelezen dat iemand die in Nederland een geweldsdelict had gepleegd, korter was vastgehouden in detentie dan de periode die hij op dat moment al ingesloten zat. Hij gaf aan dit heel onrechtvaardig te vinden aangezien hij niets strafbaars had gedaan. Voor sommigen is de insluiting zo onbegrijpelijk dat zij er een eigen verklaring voor zoeken. Zo vertelt een ingeslotene dat hij wordt vastgehouden omdat de Nederlandse overheid geld aan zijn detentie verdient: *'Yeah we are not fools, they are making money from us. If they don't make money from us they would not keep us more than two months. I know this country. Because they are making money from us they want to keep us as long as they can keep us'* [V6]. Ook wordt door sommigen aangegeven dat zij het onrechtvaardig vinden vast te zitten omdat ze goede redenen menen te hebben om in Nederland te blijven. Zo wordt regelmatig door vreemdelingen gesteld dat als ze terug konden gaan naar hun eigen land ze dat wel gedaan zouden hebben, maar dat dit vanwege omstandigheden geen optie voor hen is. Iemand vertelt:*'I'm not a criminal or something. I have reason to stay here'* [V8]. Een ander geeft aan dat hij zijn insluiting onrechtvaardig vindt omdat hij asiel heeft aangevraagd in Nederland: *'They say that I'm illegal, but I think I'm not because I asked for asiel here'* [V18]. Ook verwijzen vreemdelingen naar het illegalenbeleid van andere Europese landen waarbij illegale vreemdelingen naar hun idee veel korter of helemaal niet worden gedetineerd: *'I think it's not European law. I saw this even in France or Belgium. European system is they can keep you three months on the internet. Three months is transit point you know, it's illegal at this point'* [V1]. Slechts één vreemdeling geeft duidelijk aan het Nederlandse vreemdelingenbeleid te begrijpen: *'Oke, ik heb geen papieren, ik heb respect voor de Nederlandse staat. Nederland is gewoon hetzelfde huis, ik ben daar die huis binnen gekomen, ze hebben me gepakt, ja je mag niet hier. Elk land heeft eigen regels, kijk, Belgie binnen één uur, twee, misschien één dag, ik ben vrij. Nederland is anders'* [V15].

DTH'ers geven aan dat de meeste vreemdelingen vinden dat het Nederlandse vreemdelingenbeleid niet rechtvaardig is. Ze vertellen vaak te horen te krijgen van vreemdelingen dat zij het onterecht vinden dat ze vastzitten terwijl ze niets crimineels gedaan hebben en dat ze niet snappen waarom ze gedetineerd zijn. Zo vertellen DTH'ers: *'Ze komen altijd naar je toe van waarom zit ik hier, of je merkt het aan het gedrag, aan alles. Vooral de eerste tijd als ze binnen zijn, onwennig, gestrest, waarom ben ik hier, dat soort dingen'* [D20]. Een collega zegt:*'Het rechtssysteem dat is helemaal slecht. Dat vinden ze helemaal niks'* [D13]. Vaak geven DTH'ers aan dat zij de mening van vreemdelingen over de onrechtvaardigheid van het Nederlandse beleid wel kunnen begrij-

pen, zo zegt een DTH'er vervolgens: *'Ze zijn hun vrijheid kwijt, dus ja, dat kan ik ze niet helemaal kwalijk nemen'* [D13].

Rol van DTH'ers
DTH'ers worden over het algemeen niet als onderdeel gezien van het vreemdelingenbeleid. Vreemdelingen geven over het algemeen aan tevreden te zijn met hun omgang met DTH'ers. DTH'ers zouden gewoon hun baan uitvoeren en los staan van het vertrekproces: *'They are not my lawyer, they are not DT&V, they are just here to close us and to open, that's all'* [V18] en *'don't have a problem with the guard, I have problem with politie Nederland, government, DT&V and the IND'* [V6]. Ook als wordt gevraagd of ze met DTH'ers praten over hun vertrek, wordt vaak gezegd dat bewaarders toch niets voor hen kunnen doen en dat zij los staan van hun vertrek. Daardoor zeggen vreemdelingen ook meer geneigd te zijn zaken te vertellen aan DTH'ers dan aan de DT&V, waar zij meestal niet zo tevreden over gestemd zijn en die ze soms zelfs als vijand zien omdat DT&V hen vaak niet zou geloven.
DTH'ers zijn zich veelal bewust van de verschillende verhoudingen. Ze vertellen dat vreemdelingen vaak klagen over DT&V na een gesprek over hun terugkeer. DTH'ers merken op dat ze bij sommige migranten veel te horen krijgen over hun persoonlijke omstandigheden en hun vertrekbereidheid. Dit wordt geïllustreerd door een DTH'er: *'Als jij als bewaarder hier loopt dan heb je als het ware een luxe positie want ze willen helemaal niet met DT&V praten [...] Ze zien ons niet als een overheidsinstelling, wij zijn eigenlijk gewoon degenen die er voor moeten zorgen dat hun zich aan de regels houden en zo zien hun dat ook. Zij zien ons niet als iemand die gaat regelen dat hun het land uitgezet worden waardoor wij eigenlijk in een bepaalde positie terecht komen waardoor wij wel informatie krijgen die bijvoorbeeld een IND niet zou krijgen. En via die stappen kan je nog wel aardig ver komen. Ook als je iemand kan overtuigen om toch de documenten te overhandigen die tot een uitzetting zouden kunnen leiden, of wel zijn naam opgeven of het land van herkomst'* [D2].

Invloed op vertrekbereidheid
Uit de kwantitatieve analyse komen geen duidelijke aanwijzingen dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid van de detentie verband houdt met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid tijdens de detentie. Uit de interviews komt echter een iets ander beeld naar voren. Hierbij zijn de eerder aangehaalde zinsneden van een DTH'er illustratief: *'Ik denk als het strenger zou zijn dat het averechts zou werken want ze gaan systeemvechten en dat is eigenlijk niet de bedoeling. [...] Dan zijn ze niet bezig met hun vertrek maar meer tegen ons systeem te vechten, maar nu* [langer cel open dan vroeger] *zie je dat mensen uit hun eigen IOM benaderen, veel meer als daarvoor, toch met DT&V willen praten over hun vertrek'* [D17]. Volgens dit mechanisme zou een rechtvaardiger systeem leiden tot meer medewerking aan vertrek. DTH'ers lijken een rol te kunnen spelen in de ervaren rechtvaardigheid van de detentie (en

daarmee aan vertrekbereidheid). De onafhankelijke rol die zij volgens vreemdelingen hebben draagt soms bij aan een toename van de vertrekbereidheid. Vreemdelingen lijken meer bereid in gesprek te gaan met mensen die zij niet zien als verbonden met het, in hun ogen, onrechtvaardige beleid. Zij zien DT&V als direct verbonden met het beleid en lijken daarom niet bereid te zijn om met hen in gesprek te gaan. Door de bijzondere positie van DTH'ers hebben zij enige invloed op de beleving en gedragingen van ingesloten vreemdelingen en hebben zij de mogelijkheid om in sommige gevallen vreemdelingen over te halen om toch te gaan praten met DT&V of de IOM. In voorkomende gevallen durft men zelfs informatie over hun situatie en herkomst aan DTH'ers toe te vertrouwen. De kwantitatieve gegevens laten inderdaad zien dat respondenten die relatief tevreden zijn over de omgang met DTH'ers zowel hoger scoren op de uitkomstrechtvaardigheid van de detentie (zie bijlage 7, model 1) als op de gepercipieerde terugkeerondersteuning (zie paragraaf 7.5 over dit indirecte verband).

7.4 Gepercipieerde terugkeerondersteuning

7.4.1 Kwantitatieve resultaten

Zoals verwacht geven respondenten die beter op de hoogte zijn van de mogelijkheden voor ondersteuning bij terugkeer relatief vaak aan dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen (zie tabel 8, de gepercipieerde terugkeerondersteuning heeft een significant positief effect op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid (Bèta=0,26, p<0,01)). Dit lijkt zelfs de belangrijkste determinant van de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Daarbij moet echter worden aangetekend dat het gevonden effect vermoedelijk een overschatting vormt van het werkelijke effect van terugkeerondersteuning op vertrekbereidheid, aangezien de relatie ook andersom zal liggen: migranten die bereid zijn om te vertrekken zullen zich vermoedelijk beter op de hoogte stellen van de mogelijkheden tot ondersteuning bji terugkeer.

7.4.2 Kwalitatieve resultaten

Rol van DTH'ers
Uit de interviews blijkt dat DTH'ers soms een belangrijke rol spelen bij het informeren van vreemdelingen over de mogelijkheden tot (vrijwillig) vertrek. Het contact met DT&V wordt over het algemeen door vreemdelingen als erg negatief beoordeeld, een beeld dat DTH'ers herkennen. Personeelsleden vertellen zoals gezegd dat vreemdelingen vaak boos terugkomen van gesprekken met DT&V. Vanwege de veronderstelde onafhankelijke positie van de DTH'ers krijgen zij regelmatig persoonlijke verhalen te horen over de vertrek-

bereidheid van vreemdelingen. In de interviews is doorgevraagd wat personeel met deze informatie doet.

DTH'ers geven aan informatie over bijvoorbeeld het herkomstland niet (altijd) door te geven aan DT&V. Hiervoor worden verschillende redenen genoemd. Zo stellen zij dat het niet hun taak is om ervoor te zorgen dat vreemdelingen sneller terugkeren naar het land van herkomst en wijzen zij op het wederzijds belang van een goede relatie. Zo zegt een DTH'er bijvoorbeeld: *'We gaan niet alles doorspelen aan DT&V want dan ben je continu aan het bellen. Dat schiet niet op. DT&V spreekt ze zelf ook heel veel en die prikken overal dwars door heen in de meeste gevallen en het is ook niet onze taak om dat te observeren. Onze taak is gewoon echt de orde, rust en veiligheid bewaren op de afdeling'* [D20]. Sommige DTH'ers proberen het negatieve beeld van DT&V te veranderen door vreemdelingen uit te leggen wat de DT&V inhoudt en kan betekenen. Zo vertelt een DTH'er: *'Er zijn hier mensen binnengekomen die absoluut niet met DT&V wilden praten, als ze hoorden van je moet naar DT&V dan gingen ze al niet meer. Maar doordat wij gewoon rustig gingen uitleggen waarom en hoe de procedure is, en vragen als jij dan niet naar DT&V wil dan kan DT&V hier komen zodat toch die gesprekken op gang komen. En dat hij dan uiteindelijk toch voor zijn gevoel redelijk behandeld wordt. Dus dat merk je wel. Van mensen die totaal niet willen praten met niemand niet, toch proberen dat op gang te brengen dat dat dan toch lukt'* [D17]. Verschillende DTH'ers vertellen vreemdelingen liever in contact te brengen met de IOM dan met DT&V. De reden hiervoor is dat de IOM vreemdelingen beter zou kunnen ondersteunen bij hun terugkeer dan DT&V, en als laagdrempeliger wordt ervaren. Zo vertelt een DTH'er: *'Ik ben dan persoonlijk iemand die hun eerder met IOM in aanraking zou brengen dan met DT&V omdat IOM voor hun wat meer kan betekenen, voornamelijk in de ondersteunende kant gezien'* [D2].
Er zijn echter ook DTH'ers die het niet of weinig met vreemdelingen over de mogelijkheden tot vertrek blijken te hebben. Sommigen van hen geven hierbij wel aan dat zij vreemdelingen soms doorverwijzen naar de DT&V. Zo geeft een DTH'er aan: *'We geven soms zeker wel advies als het gaat om dingen regelen inderdaad van nou ja daar kan je beter voor bij je advocaat wezen of dan kan je beter bij vreemdelingenzaken wezen of bij DT&V. Dat zeker wel, we sturen ze wel door. En als wij het niet weten dan gaan we het gewoon navragen en dan kunnen we ze altijd nog doorsturen naar de goede persoon'* [D3]. Het idee dat het niet de taak is van DTH'ers om zich te bemoeien met een eventueel vertrek is een reden dat sommigen dit onderwerp 'vertrek' vermijden, zo zegt een DTH'er: *'Ja naja daar hebben we onze organisaties voor om dat te doen dus ja dat is niet echt mijn taak volgens mij om hem helemaal om te gaan praten van je moet terug, dat vind ik niet mijn taak, ik ben meer om die mensen hier gewoon zo veel mogelijk te houden, dat is meer mijn taak dus ja daar ben ik niet mee bezig geweest en dat is gewoon niet mijn functie'* [D13]. Een andere

reden voor het vermijden van het gesprek over de mogelijkheden van terugkeerondersteuning is ook het gebrek aan kennis over de mogelijkheden, zo vertelt een DTH'er: *'Al die organisaties joh dat ben ik al lang weer vergeten, zo veel organisaties. Ik denk niet dat ze aan mij veel zullen hebben op dat gebied nee. Als bewaring gaat het prima maar dat uitzetten daar heb ik echt geen kaas van gegeten zal ik maar zeggen'* [D13].

Uit het voorgaande ontstaat een beeld dat DTH'ers vreemdelingen op het pad van ondersteuning bij hun vertrek kunnen zetten. Niet iedere medewerker is hiervan overtuigd of heeft de vaardigheden en gaat gesprekken over vertrek met vreemdelingen aan.

Invloed op vertrekbereidheid
Uit de kwantitatieve analyses blijkt een verband tussen de gepercipieerde terugkeerondersteuning en de ontwikkeling van vertrekbereidheid. De kwalitatieve analyses leveren voorbeelden op die deze bevinding illustreren. De rolinvulling van DTH'ers is hierbij van groot belang. Zij kunnen vreemdelingen wijzen op de opties van terugkeerondersteuning, zoals informeren over de mogelijkheden van DT&V en de IOM. Op deze manier kunnen vreemdelingen in sommige gevallen worden gemotiveerd om mee te werken aan hun vertrek. Zo blijkt uit verschillende verhalen van DTH'ers dat vreemdelingen na een gesprek met hen toch besloten informatie te verschaffen aan DT&V of IOM waardoor hun vertrek gerealiseerd kon worden. Zo vertelt een DTH'er: *'Een persoon die hier zat die kwam dan uit Rusland en die was heel bang om terug te gaan. Vooral ook omdat het een communistisch land is en ook met straffen en dergelijke. Toen ik heb ik hem dan het nummer van IOM gegeven en hij is inmiddels ook terug'* [D2]. DTH'ers relativeren echter hun eigen invloed op terugkeerbereidheid. Het verstrekken van informatie of het aangaan van een persoonlijk gesprek kan een factor van betekenis zijn, maar men verwacht daarvan geen doorslaggevende effecten op de vertrekbereidheid van een vreemdeling.

7.5 Overige effecten en indirecte verbanden

Overige effecten
Het effect van de controlevariabele *vermoedelijke familiemigrant* heeft de richting die op basis van de theoretische veronderstellingen in hoofdstuk 5 kon worden verwacht, maar is (net) niet significant. De controlevariabele *vermoedelijke asielzoeker* heeft in model 1 inderdaad een negatieve, marginaal significante samenhang met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid (Bèta=-0,11, p<0,1). Wanneer een ingeslotene een vermoedelijke asielzoeker is geeft deze persoon in mindere mate aan dat de vertrekbereidheid is toegenomen sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Overigens is het

effect van de variabele *vermoedelijke asielzoeker* net niet meer significant wanneer de overige controlevariabelen aan de analyse worden toegevoegd (zie model 2 in tabel 8). Dit heeft mogelijk te maken met de toevoeging van de variabele herkomstregio.

De controlevariabele geestelijke gezondheid heeft een positief significant effect op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Wanneer ingeslotenen aangeven dat hun geestelijke gezondheid goed is geven zij in hogere mate aan dat hun vertrekbereidheid is toegenomen sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Ook dit komt overeen met (een deel van) de theoretische veronderstellingen in hoofdstuk 5, waarin wordt gesteld dat een slechte (geestelijke) gezondheid afbreuk doet aan de wil om terug te keren (Leerkes et al., 2010).

De overige variabelen die in model 2 van tabel 8 worden toegevoegd hebben in de regel geen significant effect. Er is geen significante samenhang waarneembaar tussen herkomstregio, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Wel laten de resultaten zien dat respondenten die 3 tot 5 jaar in Nederland verblijven in mindere mate aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen (ten opzichte van respondenten die korter dan een jaar in Nederland verblijven) (Bèta=-0,16, p<0,05).

Tabel 9 Lineaire regressie: effecten van de detentiebeleving en controlevariabelen op de gepercipieerde terugkeerondersteuning

	Model 1		Model 2	
	B	Bèta	B	Bèta
Tevredenheid over:				
Eten	0,08	0,09	0,09	0,10
Hygiëne	-0,01	-0,01	0,01	0,01
Activiteiten	-0,06	-0,07	-0,06	-0,07
Gezondheidszorg	0,06	0,09	0,08	0,11
Veiligheid	0,13	0,13	0,10	0,11
Autonomie	-0,03	-0,03	-0,04	-0,04
Contactmogelijkheden	0,05	0,05	0,02	0,02
Ontwikkeling gezondheid	0,00	0,00	-0,02	-0,02
Aantal keer in VB (ref: 2, 3 of 4 keer)				
Eerste keer	-0,20*	-0,10*	-0,26**	-0,13**
Minimaal 5 keer	-0,31	-0,08	-0,42*	-0,10*
Missing	0,03	0,00	-0,37	-0,05
Verblijfsduur in VB (ref: minder dan 1 maand)				
1 tot 6 maanden	0,06	0,03	0,18	0,10
Meer dan 6 maanden	0,24	0,11	0,38**	0,18**
Missing	-0,17	-0,02	-0,46	-0,05
Uitkomstrechtvaardigheid	0,22***	0,34***	0,23***	0,35***
Procedurele rechtvaardigheid				
Tevredenheid over regels en rechten	0,15*	0,15*	0,16*	0,16*
Tevredenheid over omgang met DTH'ers	0,12	0,11	0,09	0,008

Tabel 9 Vervolg

	Model 1		Model 2	
	B	Bèta	B	Bèta
Overige determinanten ontwikkeling vertrekbereidheid				
Vermoedelijke asielzoeker (ref: vermoedelijke arbeidsmigrant)	0,10	0,04	0,16	0,06
Vermoedelijke familiemigrant (ref: vermoedelijke arbeidsmigrant)	0,125	0,05	0,30**	0,14**
Controlevariabelen				
Geslacht ingeslotene (1= vrouw)			0,10	0,03
Leeftijd (ref: jonger dan 25 jaar)				
25 t/m 34 jaar			-0,01	0,00
35 t/m 44 jaar			0,20	0,09
45 jaar en ouder			0,12	0,04
Missing			-0,24	-0,09
Verblijf in Nederland (ref: minder dan 1 jaar)				
1 tot 2 jaar			-0,14	-0,04
3 tot 5 jaar			-0,11	-0,05
5 tot 10 jaar			-0,39**	-0,15**
Meer dan 10 jaar			-0,40**	-0,19**
Missing			0,16	0,03
Opleidingsniveau (ref: geen opleiding)				
Basisschool			-0,25	-0,09
Middelbare school en mbo			-0,30**	-0,16**
Hbo en vwo			-0,26*	-0,12*
Missing			-0,47*	-0,10*
Herkomstregio (ref: Noord- en Latijns-Amerika)				
West-Europa			-0,13	-0,02
Midden- en Oost-Europa			0,71***	0,22***
Noord-Afrika			0,57***	0,21***
Sub-Sahara-Afrika			0,55***	0,23***
Midden-Oosten			0,59***	0,25***
Azië			0,54***	0,25***
Missing			0,38	0,10
Contact met familie en vrienden			0,01	0,01
Geestelijke gezondheid			0,04	0,06
Constante	0,22		0,03	
N	279		279	
R2	37%		46%	

* 0,05<p<0,1.
** 0,01<p<0,05.
*** p<0,01.

Indirecte verbanden

Er is tevens gekeken naar aanwijzingen voor indirecte verbanden. De resultaten zijn weergegeven in tabel 9. De tabel laat zien dat de indicatoren voor de deprivaties van detentie (de tevredenheid over de detentieomstandigheden, de herhaalde detentie en de verblijfsduur in de vreemdelingenbewaring) echter in vrijwel geen van de gevallen een significante samenhang vertonen met de gepercipieerde terugkeerondersteuning. Alleen bij herhaalde detentie is er sprake van een negatief, significant verband (eerste keer ten opzichte van 2, 3 of 4 keer: Bèta=-0,13, p<0,05, minimaal 5 keer ten opzichte van 2, 3 of 4 keer:

-0,10, p<0,1). Een Sobeltest – een test om de significatie van indirecte verbanden te toetsen – wijst uit dat deze relatie marginaal significant is.[14]
De resultaten in model 2 van tabel 9 suggereren dat de gepercipieerde terugkeerondersteuning daarentegen voor een significant deel afhankelijk is van de gepercipieerde legitimiteit van de detentie (uitkomstrechtvaardigheid: Bèta=0,35, p<0,01, tevredenheid over regels en rechten: Bèta=0,16, p<0,1). Wanneer de (uitkomst van) vreemdelingenbewaring door ingeslotenen als rechtvaardiger wordt beschouwd, ervaren zij meer terugkeerondersteuning.[15] Sobeltesten wijzen uit dat deze indirecte relaties significant zijn.[16] Vooral de relatie tussen de uitkomstrechtvaardigheid en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid lijkt voor een deel te verlopen via de gepercipieerde terugkeerondersteuning.
De bevindingen suggereren al met al dat de gepercipieerde legitimiteit van detentie in sterkere mate tot daadwerkelijke terugkeer leidt dan de deprivaties van detentie. Migranten die (het doel van) de vreemdelingendetentie niet legitiem vinden, maar die de vreemdelingendetentie wel als afschrikwekkend ervaren, informeren niet zozeer naar terugkeerondersteuning maar zijn wellicht meer geneigd om de detentieperiode uit te zitten en proberen vervolgens om naar omliggende Europese landen uit te wijken.

7.6 Conclusies ten aanzien van detentie en terugkeerbereidheid

7.6.1 De afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring

Aan de hand van de resultaten in dit hoofdstuk kan worden geconcludeerd dat de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring beperkt is. Zowel uit de kwantitatieve analyses als uit de interviews komt het beeld naar voren dat de deprivaties van detentie er niet of nauwelijks toe leiden dat de vertrekbereidheid toeneemt. Dit bevestigt de resultaten van eerder onderzoek in Nederlandse detentiecentra (Kox, 2011; Kox & Leerkes, 2013).
De kwantitatieve analyses laten zien dat de deprivatie van vrijheid (voor de hoeveelste keer men in de vreemdelingenbewaring verblijft) en – in mindere mate – de ontwikkeling van de gezondheid een zwakke significante samenhang vertonen met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Ten opzichte van ingeslotenen die voor de tweede, derde of vierde keer in de vreemdelingenbewaring zitten, geven ingeslotenen die voor de eerste keer vastzitten in lagere mate aan dat hun vertrekbereidheid tijdens de detentie is toegenomen. Dit laatste geldt echter ook voor ingeslotenen die minimaal vijf keer in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten. Bij herhaalde detentie lijkt de

14 De Sobeltestscore op basis van de coëfficiënten in model 2 in tabel 8 en 9 is 1,9, met p<0,10.
15 Dit verband kan overigens ook andersom worden uitgelegd. Wanneer ingeslotenen meer terugkeerondersteuning ervaren vinden zij de vreemdelingenbewaring mogelijk rechtvaardiger.
16 Op basis van de coëfficiënten in model 2 in tabel 8 en 9 is de Sobeltestscore voor de indirecte relatie van uitkomstrechtvaardigheid 3,1 (met p<0,01) en voor 'regels en rechten' 1,7 met p<0,10.

vertrekbereidheid van ingeslotenen dus eerst wat toe te nemen, maar op een bepaald moment neemt deze weer af. Een mogelijke verklaring voor dit curvilineaire patroon is dat ingeslotenen op een bepaald moment 'gewend' raken aan het herhaaldelijk gedetineerd zijn. Daarnaast treedt er wellicht een selectie-effect op waarbij migranten die herhaalde detentie willen voorkomen in verhoogde mate uit Nederland verdwijnen. De bevinding dat de tevredenheid over de detentieomstandigheden niet van invloed is op de vertrekbereidheid suggereert dat de beperkte afschrikwekkende werking van vreemdelingenbewaring vooral verloopt via de beperking van vrijheid en niet zozeer via de beperking van goederen en diensten, autonomie, veiligheid en sociale contacten.
Ook uit de interviews komt het beeld naar voren dat de afschrikwekkende werking van detentie vooral verband houdt met vrijheidsbeperking. Ook bevestigen de interviews de indruk dat er geen lineair verband is tussen de frequentie van de detentie en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Het toenemen van de detentieduur lijkt voor sommige vreemdelingen het effect te hebben dat ze negatiever/depressiever worden en vervolgens weg willen. Zeker bij jongeren lijkt dit het geval te zijn, zij hebben plannen voor hun toekomst en willen geen tijd verliezen in detentie (de kwantitatieve analyses bevestigen dit overigens niet). Anderzijds lijkt een lange periode in detentie te zorgen voor gewenning. Vreemdelingen leren op den duur te leven in detentie, gaan hun situatie in detentie relatief normaal vinden en daarmee daalt de vertrekbereidheid.

7.6.2 Gepercipieerde legitimiteit

De resultaten van de kwantitatieve analyses laten zien dat de gepercipieerde uitkomstrechtvaardigheid van de detentie een significante positieve samenhang vertoont met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Naarmate ingeslotenen de bedoelde uitkomst van vreemdelingenbewaring – terugkeer – rechtvaardiger vinden stijgt de kans dat de vertrekbereidheid gedurende de detentieperiode toeneemt.
De meeste geïnterviewde ingeslotenen geven aan het Nederlandse detentiebeleid onrechtvaardig te vinden, maar over hun behandeling in detentie zijn de meesten relatief positief. Volgens sommige DTH'ers bestaat er de kans dat ingeslotenen tegen het 'systeem' gaan vechten, waardoor de terugkeerbereidheid tijdens de detentie niet zou toenemen. Uit de interviews blijkt verder dat DTH'ers soms een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Met name de onafhankelijke positie die DTH'ers volgens veel ingeslotenen hebben kan bijdragen aan de gepercipieerde rechtvaardigheid van de detentie, wat kan bijdragen aan een toename van de vertrekbereidheid. Ook in de statistische analyses vinden we aanwijzingen voor een positieve relatie tussen tevredenheid over de DTH'ers en de ontwikkeling van de terugkeerbereidheid. Dit directe effect is niet significant en kan der-

halve toevallig zijn, maar er lijkt tevens sprake te zijn van een indirect effect waarbij tevredenheid over de omgang met DTH'ers vaak gepaard gaat met een hogere score op de uitkomstrechtvaardigheid van de detentie (zie model 1 in bijlage 7).[17]

7.6.3 Gepercipieerde terugkeerondersteuning

De resultaten van de kwantitatieve analyses laten zien dat de gepercipieerde terugkeerondersteuning een positieve significante samenhang vertoont met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Dit wil zeggen dat de vertrekbereidheid in de regel toeneemt wanneer ingeslotenen meer ondersteuning bij terugkeer ervaren. Hierbij moet wel worden aangetekend dat de relatie deels andersom zal liggen: ingeslotenen die om wat voor reden dan ook hebben besloten dat ze willen terugkeren zullen vermoedelijk eerder geneigd zijn om de mogelijkheden voor terugkeerondersteuning te verkennen.
In overeenstemming met de kwantitatieve resultaten blijkt uit de interviews dat er een positieve samenhang is tussen de gepercipieerde terugkeerondersteuning en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Ook hier lijken DTH'ers een rol te spelen. Zij kunnen ingeslotenen wijzen op de mogelijkheden met betrekking tot terugkeerondersteuning waardoor de vertrekbereidheid toe kan nemen. Dit laatste komt echter niet duidelijk naar voren uit de statistische analyses.

7.6.4 Indirecte verbanden

De kwantitatieve resultaten tonen aan dat de gepercipieerde legitimiteit van de detentie – met name in de vorm van uitkomstrechtvaardigheid – verband houdt met de gepercipieerde terugkeerondersteuning. De deprivaties van detentie lijken in mindere mate een dergelijk indirect effect te hebben. Dit suggereert dat de gepercipieerde legitimiteit van detentie in sterkere mate tot terugkeer leidt dan de deprivaties van detentie. Migranten die terugkeer niet legitiem vinden, maar de detentie wel als afschrikwekkend ervaren, zijn wellicht meer geneigd om de detentieperiode uit te zitten om vervolgens te proberen om naar omliggende Europese landen te migreren. Sommige DTH'ers geven aan dat de deprivaties van detentie de waargenomen legitimiteit van de detentie kunnen ondergraven, waardoor de kans afneemt dat de vertrekbereidheid van gedetineerden tijdens de detentie groeit. Verkennende statistische analyses (bijlage 7) bevestigen het beeld dat migranten die de meeste deprivatie ervaren ook de minste legitimiteit aan de detentie toekennen. Maar het uiteindelijke effect hiervan op de vertrekbereidheid lijkt beperkt te zijn. Een hoge mate van ervaren deprivatie gaat vooral samen met lagere sco-

17 Mogelijk zouden specifieke bejegeningstijlen (bijvoorbeeld motiverende bejegening) wel een significante samenhang hebben met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. De resultaten in hoofdstuk 4 geven aanleiding voor deze veronderstelling. Dit valt buiten de scope van het onderzoek, maar is voor toekomstig onderzoek een interessante notie.

res op de meer procedurele aspecten van legitimiteit (regels en rechten en tevredenheid DTH'ers) en juist deze aspecten lijken niet sterk gerelateerd te zijn aan de vertrekbereidheid.

7.6.5 Conclusies ten aanzien van de hypothesen

Aan de hand van deze bevindingen kunnen de volgende conclusies worden getrokken ten aanzien van de hypothesen die in hoofdstuk 5 zijn geformuleerd.

H1 Hoe minder tevreden ingeslotenen zijn over de detentieomstandigheden, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

De eerste hypothese (H1) vindt beperkte ondersteuning. Er zijn aanwijzingen dat de vertrekbereidheid in beperkte mate kan toenemen wanneer ingeslotenen vrezen dat hun gezondheid tijdens de detentie zal verslechteren, en het is mogelijk dat een negatieve ontwikkeling van de gezondheid voor een deel het gevolg is van de deprivaties van detentie. We vinden echter geen samenhang tussen de tevredenheid over de detentieomstandigheden en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Ook de interviews suggereren dat de deprivatie van goederen en diensten, autonomie en sociale relaties geen (of zeer beperkte) invloed hebben op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring.

H2 Hoe vaker ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring ondergebracht zijn geweest en hoe langer de duur van het verblijf in de vreemdelingenbewaring, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

De tweede hypothese (H2) kan deels worden aangenomen. De kwantitatieve resultaten tonen aan dat wat betreft het aantal keer dat ingeslotenen in de vreemdelingebewaring zijn ondergebracht de categorieën *eerste keer in de vreemdelingenbewaring* en *minimaal vijf keer in de vreemdelingenbewaring* een negatieve significante samenhang hebben met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid (ten opzichte van de categorie *twee, drie of vier keer in de vreemdelingenbewaring*). Dit wekt de veronderstelling dat er enige uitsortering plaatsvindt van een groep vreemdelingen die door de herhaalde detentie besluit te vertrekken en een groep vreemdelingen waarbij de detentie geen doorslaggevende invloed heeft op hun vertrekbereidheid. Bij deze laatste groep treedt bij herhaalde detentie mogelijk een zekere mate van acceptatie op van het feit dat men als illegale migrant zo nu en dan in de vreemdelingenbewaring wordt geplaatst. Dat zou ervoor kunnen zorgen dat de vertrekbereidheid bij de tweede, derde of vierde keer in de vreemdelingenbewaring

nog toeneemt (door het ontnemen van de vrijheid), maar dat na de vierde keer in de vreemdelingenbewaring de vertrekbereidheid niet verder toeneemt. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de resultaten uit de interviews. Ook die laten zien dat herhaalde detentie voor een deel van de respondenten zorgt dat de vertrekbereidheid toeneemt. Een ander deel van de respondenten (mogelijk de respondenten die minimaal vijf keer in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten) zegt gewend te zijn aan de detentie in de vreemdelingenbewaring en geeft aan dat de detentie geen invloed heeft op de vertrekbereidheid.
De verblijfsduur in de vreemdelingenbewaring vertoont geen significante samenhang met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Wel suggereren de interviews dat bij een deel van de ingeslotenen (met name bij jongeren) de vertrekbereidheid toeneemt bij langdurige detentie in de vreemdelingenbewaring.

H3 Hoe meer uitkomstrechtvaardigheid ingeslotenen ervaren, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

De derde hypothese (H3) wordt aangenomen. De resultaten in tabel 8 laten zien dat er een significante positieve samenhang bestaat tussen de uitkomstrechtvaardigheid en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring. Wanneer ingeslotenen het doel van de vreemdelingenbewaring rechtvaardiger achten neemt de vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring toe. Dit komt overeen met de bevindingen uit de interviews.

H4 Hoe meer procedurele rechtvaardigheid ingeslotenen ervaren, des te des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

Er is geen significante directe relatie tussen de indicatoren voor procedurele rechtvaardigheid en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Daarom wordt de vierde hypothese (H4) niet aangenomen. (Er zijn daarentegen wel aanwijzingen voor een *indirecte* relatie tussen procedurele legitimiteit en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid, zie de conclusies ten aanzien van hypothese 7.)

H5 Hoe beter ingeslotenen op de hoogte zijn van ondersteuning bij terugkeer, des te groter is de mate waarin ingeslotenen aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds de detentie in de vreemdelingenbewaring is toegenomen.

De vijfde hypothese (H5) wordt aangenomen. De gepercipieerde terugkeerondersteuning heeft een positieve significante samenhang met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Dit wordt ook bevestigd door de interviewresultaten.

H6 Hoe groter de mate van deprivatie die ingeslotenen ervaren, des te groter is de mate van gepercipieerde terugkeerondersteuning.

De zesde hypothese (H6) vindt weinig ondersteuning. De resultaten van de kwantitatieve analyses laten zien dat de tevredenheid over de detentieomstandigheden geen significante samenhang heeft met de gepercipieerde terugkeerondersteuning. Alleen de variabele herhaalde detentie heeft bij de categorie ‘twee, drie of vier keer in detentie’ een positieve, significante samenhang met de gepercipieerde terugkeerondersteuning. Wanneer ingeslotenen voor de tweede, derde of vierde keer in de vreemdelingenbewaring verblijven ervaren zij meer terugkeerondersteuning.

H7 Hoe groter de mate van legitimiteit die ingeslotenen aan de vreemdelingenbewaring toekennen, des te groter is de mate van gepercipieerde terugkeerondersteuning.

De zevende hypothese (H7) kan worden aangenomen. De resultaten van de statistische analyses laten zien dat de gepercipieerde legitimiteit (met name maar niet uitsluitend in de vorm van uitkomstrechtvaardigheid) samenhangt met de gepercipieerde terugkeerondersteuning. Wanneer de mate van gepercipieerde legitimiteit hoger is, is ook de gepercipieerde terugkeerondersteuning hoger. Dit komt overeen met de bevindingen uit de interviews. De interviews laten bovendien zien dat DTH’ers hierbij soms een rol spelen. DTH’ers kunnen bijdragen aan de (procedurele) rechtvaardigheid die ingeslotenen aan de vreemdelingenbewaring toekennen, zij kunnen ingeslotenen informeren over de mogelijkheden met betrekking tot terugkeerondersteuning en kunnen ingeslotenen motiveren om met DT&V en IOM in gesprek te gaan.

In het volgende hoofdstuk worden de bevindingen uit dit rapport samengevat en worden aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

8 Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de kwantitatieve en kwalitatieve analyses uit het eerste en tweede deel van het onderzoek samengevat en worden er aanbevelingen gedaan voor mogelijke beleidsmatige toepassingen en toekomstig onderzoek. In paragraaf 8.1 wordt de eerste onderzoeksvraag beantwoord aan de hand van de bevindingen in het eerste deel van het onderzoek. In paragraaf 8.2 wordt een antwoord geformuleerd op de tweede onderzoeksvraag aan de hand van de bevindingen in het tweede deel van het onderzoek. In paragraaf 8.3 worden ten slotte enkele aanbevelingen gedaan.

8.1 Beantwoording eerste onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die centraal stond in het eerste deel van het onderzoek is: *Welke personele factoren hangen samen met de detentiebeleving van ingeslotenen in de vreemdelingenbewaring?*

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden is eerst gekeken naar de relatie tussen de arbeidssituatie van het personeel in de vreemdelingenbewaring en de bejegeningstijlen die zij hanteren. De voornaamste bevindingen met betrekking tot deze relatie zijn dat de ondersteunende en structurerende bejegeningstijlen in sterkere mate door DTH'ers worden gehanteerd (zo rapporteren zij) wanneer zij meer stimulerend leiderschap en moreel bewust gedrag ervaren. Daarnaast laten de resultaten zien dat DTH'ers in sterkere mate aangeven de motiverende bejegeningstijl te hanteren wanneer zij meer tevreden zijn over de inhoud van het werk en meer collegialiteit en veiligheid ervaren. Deze verbanden kunnen overigens mogelijk ook andersom verlopen. De meeste overige verbanden zijn zwak en niet significant. Mogelijk worden de bejegeningstijlen van DTH'ers in sterkere mate beïnvloed door factoren die niet in de analyses zijn opgenomen, zoals individuele opvattingen of situationele factoren die zich tijdens het werk voordoen. Er zijn evenwel aangrijpingspunten gevonden om de wijze van bejegening te beïnvloeden. Wijzigingen in de inhoud van het werk, collegialiteit, stimulerend leiderschap, moreel bewust gedrag, en veiligheid kunnen personeel er toe bewegen om afzonderlijke bejegeningstijlen in sterkere mate toe te passen.

Vervolgens is er gekeken naar de relatie tussen de bejegeningstijlen van het personeel en de detentiebeleving van ingeslotenen. Met betrekking tot deze relatie vinden we ten eerste dat de deprivatie (gemeten met vragen over de tevredenheid van gedetineerden over detentieomstandigheden) van ingeslotenen niet zozeer wordt beïnvloed door de ondersteunende en structurerende bejegeningstijlen, maar wel door de motiverende bejegeningstijl en door factoren als: de verblijfsduur in de inrichting, het aandeel mannelijke DTH'ers, het aandeel DTH'ers onder de 40 jaar, de dienstjaren van DTH'ers en het regime. Zo laten de resultaten zien dat sommige detentieomstandigheden (die samenhangen met de deprivaties van detentie) positiever door ingeslotenen worden gewaardeerd wanneer ingeslotenen in sterkere mate

motiverend worden bejegend, wanneer het personeel op een afdeling uit relatief veel vrouwen bestaat, wanneer het aandeel oudere DTH'ers op een afdeling hoger is en wanneer DTH'ers meer dienstjaren hebben. Een duidelijke notie in de interviews is de vermoedelijke effectiviteit van een gevarieerde teamsamenstelling van DTH'ers.
Uit de interviews blijkt dat de meest wenselijke bejegeningstijl ook afhangt van de situatie en de behoeften van de individuele vreemdeling. Ook hier geldt dus dat de tevredenheid van ingeslotenen over de detentieomstandigheden mogelijk wordt beïnvloed door factoren die niet in de analyse zijn opgenomen, bijvoorbeeld de individuele opvattingen van ingeslotenen of de levenskansen die zij buiten de vreemdelingenbewaring (bijvoorbeeld in het land van herkomst) hebben.
Ten tweede tonen de resultaten uit het eerste deel van het onderzoek aan dat de bejegeningstijlen en achtergrondkenmerken van het personeel vrijwel geen invloed hebben op de door ingeslotenen gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring wordt gevormd door individuele opvattingen over het Nederlandse migratie- en vreemdelingenbeleid in algemene zin.
Uit zowel het kwantitatieve als het kwalitatieve onderzoek komen voorts aanwijzingen naar voren dat gedetineerde migranten tevredener zijn over diverse aspecten van de detentie – waaronder de relatie met DTH'ers en het oordeel over regels en rechten en klachtenafhandeling – naarmate zij beter in staat zijn om met hen te communiceren. Zo blijken migranten die *niet* de Nederlandse vragenlijst gebruikten significant lagere scores te geven op de genoemde aspecten.

8.2 Beantwoording tweede onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die in het tweede deel van het onderzoek centraal stond is: *Welk verband bestaat er tussen de detentiebeleving van ingeslotenen en de mate waarin zij worden blootgesteld aan de vreemdelingenbewaring enerzijds en de ontwikkeling van hun vertrekbereidheid anderzijds?*
Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden is ten eerste gekeken of vreemdelingenbewaring een afschrikwekkende werking heeft. Afschrikking is geen formeel doel van vreemdelingenbewaring, maar de deprivaties die inherent zijn aan vrijheidsbeperking en de overeenkomsten tussen de omstandigheden waaraan strafrechtelijk gedetineerden en gedetineerde vreemdelingen respectievelijk worden blootgesteld, kunnen niettemin tot gevolg hebben dat vreemdelingenbewaring een zekere afschrikkingwekkende werking heeft. Of dit zo is, is in dit onderzoek onderzocht door te kijken naar de relatie tussen de deprivaties van detentie (gemeten aan de hand van de tevredenheid over verschillende detentieomstandigheden, de ontwikkeling van de gezondheid,

de detentiefrequentue en de detentieduur) en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid tijdens de detentie. De kwantitatieve analyses laten zien dat de meeste deprivaties van detentie niet significant samenhangen met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Bij herhaalde detentie is er echter wel sprake van een significante samenhang met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. De relatie tussen de frequentie van detentie en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid lijkt niet lineair te zijn. In vergelijking met migranten die voor de eerste keer in de vreemdelingenbewaring zitten geven respondenten die voor de tweede, derde of vierde keer in de detentiecentra zitten wat vaker aan dat hun vertrekbereidheid tijdens de detentie is toegenomen. Migranten die vijf keer of vaker zijn gedetineerd geven daarentegen juist weer *minder* vaak aan dat hun vertrekbereidheid tijdens de detentie is toegenomen. Uit de interviews komt naar voren dat een deel van de migranten de detentie als afschrikwekkend ervaart, maar dat anderen zich als het ware aanpassen en de detentie leren zien als een onvermijdelijk onderdeel van het bestaan als illegale migrant in Nederland. Al met al kan er worden geconcludeerd dat de afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring beperkt is. Ook lijkt afschrikking primair te verlopen via de deprivatie van vrijheid en niet zozeer via de ervaren zwaarte van de detentieomstandigheden.

Er is tevens gekeken naar de relatie tussen de (door ingeslotenen) gepercipieerde legitimiteit van de vreemdelingenbewaring en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. De gepercipieerde procedurele rechtvaardigheid lijkt op basis van de kwantitatieve resultaten niet significant samen te hangen met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid tijdens detentie. De gepercipieerde uitkomstrechtvaardigheid heeft daarentegen wel een significante positieve samenhang met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Dit wil zeggen dat naarmate ingeslotenen er meer begrip voor hebben dat ze met het oog op uitzetting in vreemdelingenbewaring zijn geplaatst, zij in relatief hoge mate aangeven dat hun vertrekbereidheid tijdens het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen. Ook de interviews laten zien dat wanneer de vreemdelingenbewaring door ingeslotenen wordt gezien als rechtvaardig zij meer bereid zijn mee te werken aan terugkeer. Wanneer de vreemdelingenbewaring echter wordt gezien als onrechtvaardig zijn ingeslotenen meer geneigd te vechten tegen het systeem. Zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve gegevens laten zien dat DTH'ers soms een belangrijke rol spelen in de ervaren legitimiteit van de detentie (tegelijkertijd blijkt uit deel 1 dat deze invloed niet een-op-een te herleiden is tot de onderscheiden bejegeningstijlen).

Voorts is onderzoek gedaan naar de relatie tussen de terugkeerondersteuning die ingeslotenen waarnemen en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. De kwantitatieve bevindingen laten zien dat de gepercipieerde terugkeerondersteuning een positieve, significante samenhang heeft met de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Naarmate ingeslotenen meer terugkeeronder-

steuning ervaren geven zij in hogere mate aan dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen. Dit verband kan overigens ook andersom worden uitgelegd. Ingeslotenen die meer bereid zijn om te vertrekken staan vermoedelijk meer open voor terugkeerondersteuning. De terugkeerondersteuning die ingeslotenen ervaren blijkt bovendien voor een deel af te hangen van de legitimiteit van de detentie (en in mindere mate van de frequentie van de detentie). De interviews geven aanvullende aanwijzingen voor een positief verband tussen de gepercipieerde terugkeerondersteuning en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. De rolinvulling van DTH'ers lijkt hierbij niet onbelangrijk. Zij kunnen vreemdelingen wijzen op de opties van terugkeerondersteuning, zoals informeren over de mogelijkheden van DT&V en de IOM. Op deze manier kunnen vreemdelingen in sommige gevallen worden gemotiveerd om mee te werken aan hun vertrek. DTH'ers gaan hier echter terughoudend mee om omdat ze vinden dat ze er primair verantwoordelijk voor zijn dat de detentie van de migrant ordelijk verloopt. Het leggen van een te grote nadruk op terugkeer zou het streven naar een ordelijke detentie kunnen bemoeilijken.
Naast bovenstaande bevindingen zijn ook enkele overige verbanden aangetroffen. Zo geven vermoedelijke asielmigranten in mindere mate aan dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen (ten opzichte van vermoedelijke arbeidsmigranten) en is er een positieve, significante samenhang tussen het niveau van de geestelijke gezondheid en de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Dit betekent dat ingeslotenen met een betere geestelijke gezondheid in hogere mate aangeven dat hun vertrekbereidheid sinds het verblijf in de vreemdelingenbewaring is toegenomen. Opvallend is dat de resultaten tegelijkertijd laten zien dat een negatieve *ontwikkeling* van de gezondheid een positief effect heeft op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid. Vermoedelijk is de vertrekbereidheid weliswaar hoger wanneer ingeslotenen een goede geestelijke gezondheid hebben, maar kan de angst voor een achteruitgang van de gezondheid in de vreemdelingenbewaring soms een stimulans zijn om mee te werken aan terugkeer. Dit laatste duidt op een afschrikwekkende werking van de vreemdelingenbewaring.
De bevindingen suggereren ten slotte dat de gepercipieerde legitimiteit van detentie in sterkere mate bijdraagt aan daadwerkelijke terugkeer dan de deprivaties van detentie. Bij de deprivaties van detentie zijn migranten wellicht meer geneigd om de detentieperiode uit te zitten om vervolgens te proberen om naar omliggende Europese landen uit te wijken (zie ook Kox, 2011; Kox & Leerkes, 2013).

8.3 Aanbevelingen

In dit onderzoek zijn verschillende factoren die samenhangen met de missie van DBV met elkaar in verband gebracht. Deze kennis zou gebruikt kunnen worden om acties en maatregelen te ontwikkelen om de detentiebeleving van ingeslotenen te verbeteren. Met name de motiverende bejegening lijkt in dit kader interessant.
Ook heeft het onderzoek informatie opgeleverd over factoren die van invloed zijn op de vertrekbereidheid van ingeslotenen. Voorbeelden van deze factoren zijn de uitkomstrechtvaardigheid en de gepercipieerde terugkeerondersteuning. Er zijn aanwijzingen gevonden dat deze factoren meer invloed hebben op de ontwikkeling van de vertrekbereidheid dan de deprivaties van detentie. Aan de hand van deze bevindingen kan de conclusie worden getrokken dat een strenger of soberder regime de uitzetfunctie van de vreemdelingenbewaring niet faciliteert. Met de kennis die dit onderzoek heeft opgeleverd kan worden bekeken hoe de mate van vertrekbereidheid van ingeslotenen kan worden beïnvloed en mogelijk kan worden verhoogd. Zo laten de kwalitatieve resultaten bijvoorbeeld zien dat DTH'ers ingeslotenen zouden kunnen informeren (of doorverwijzen) over de mogelijkheden met betrekking tot terugkeerondersteuning, waardoor de vertrekbereidheid van ingeslotenen kan toenemen. Tegelijkertijd zou op grond van de resultaten een maatschappelijke en politieke discussie gevoerd kunnen worden over de vraag of – en zo ja in welke vorm – het vergroten van de vertrekbereidheid van uitzetbare vreemdelingen tot de doelen van vreemdelingenbewaring moet behoren. Zicht op uitzetting is een voorwaarde voor vreemdelingendetentie en het vergroten van de terugkeerbereidheid kan helpen om dit doel te bereiken. Vooralsnog heeft de wetgever zich echter niet tot doel gesteld om de detentie zo in te richten dat de bereidheid om Nederland te verlaten tijdens de detentie toeneemt (noch via afschrikking, noch via beleid op het gebied van de gepercipieerde legitimiteit van detentie, noch via het bieden van terugkeerondersteuning tijdens de detentie).
Ten behoeve van toekomstig wetenschappelijk onderzoek zou het zinvol zijn om meer gerichte vragen op te nemen in het MTO en de Vreemdelingensurvey (bijvoorbeeld: vragen naar de migratieachtergrond van gedetineerden zodat verschillende typen migranten beter onderscheiden kunnen worden, het maken van een onderscheid tussen terugkeer- en vertrekbereidheid, vragen naar de vertrekbereidheid op het moment van detentie en het moment van het invullen van de vragenlijst zodat ook kan worden gemeten in hoeverre de vertrekbereidheid tijdens de detentie is *afgenomen*; meer en directere vragen over de gepercipieerde rechtvaardigheid van de detentie en van gedwongen terugkeer). Een tweede aanbeveling is om meer wetenschappelijk onderzoek te doen naar de rol van ambassades bij terugkeer vanuit detentiecentra. De individuele bereidheid van migranten om mee te werken aan terugkeer hoeft namelijk geen voldoende voorwaarde te zijn voor daadwerke-

lijke terugkeer. Ook ambassades hebben een belangrijke invloed op de uitkomsten van de detentie. Er is erg weinig bekend over de overwegingen van ambassades om al dan niet mee te werken aan (gedwongen) terugkeer. We weten bijvoorbeeld niet goed hoe ambassades aankijken tegen vreemdelingendetentie en de tenuitvoerlegging daarvan en hoe deze percepties eventueel invloed uitoefenen op de bereidheid van landen van herkomst om migranten terug te nemen.
Een laatste onderzoeksaanbeveling heeft betrekking op deel 1 van het onderzoek. Uit het kwantitatieve onderzoek komt naar voren dat motiverende bejegening meer aan de tevredenheid over de detentie bijdraagt dan ondersteunende en structurerende bejegening. In de interviews zijn juist aanwijzingen gevonden dat een ondersteunende bejegening het meest effectief is. Bovenal diende het idee zich aan dat de meest effectieve bejegeningstijl niet vaststaat maar afhangt van de situatie en persoonlijke behoeften van een ingeslotene. De precieze plaats van motiverende bejegening (als uitwerking van motivational interviewing) binnen het theoretisch kader van harmony (ondersteunende bejegening) en security values (structurerende bejegening) dient verder te worden geanalyseerd. Toekomstig onderzoek is nodig om de trend van 'responsibilisation', het activeren en verantwoordelijk maken van de ingeslotene, een plaats te geven binnen de bestaande bejegeningsconcepten.

Summary

From staff orientation to departure

A study on the operation of immigration detention

The detention centres for immigrants in the Netherlands are managed by the Special Facilities Directorate (Dutch: *Directie Bijzondere Voorzieningen,* DBV), accountable to the Custodial Institutions Agency (Dutch: *Dienst Justitiële Inrichtingen*, DJI). In recent years, the capacity of immigration detention facilities has been decreasing. As of 2013 there are approximately two-thousand places, distributed across four centres. These centres accommodate immigrants that have been refused entry at the national border, as well as immigrants – mostly immigrants who do not or no longer have legal stay – apprehended in the Netherlands and who are considered to pose a risk of evading their deportation. All immigrants in detention are expected to leave the Netherlands within the foreseeable future (if there is little prospect of their imminent eviction, then their detention should be terminated). The implementation of immigration detention in the centres is in the hands of over 1,500 staff members, the majority of which are employed as detention supervisor (Dutch: *detentietoezichthouder*, DTH) with the daily supervision of the detained immigrants.

Background

Recently, the DBV performed two surveys among staff members and detainees to identify possible improvements. The current study should yield further knowledge on how the DBV and its detention centres can contribute to the daily execution of a mission informed by two key elements: ‘humane implementation’ and ‘contributing to preparing the detainees for their repatriation’.

Objective

This study consists of two parts. In the first part, we investigate how the detained immigrants assess the circumstances of detention, and what the staff can contribute to this. The second part examines whether there is a connection between the exposure to immigration detention and the way the circumstances of detention are perceived, and the extent to which immigrants cooperate with their repatriation. The research questions are thus closely modelled after the mission of the DBV.

Method

In both parts of this study, hypotheses derived from a theoretical examination of the literature about the operation of immigration detention are tested through quantitative analyses of surveys held among both staff members and detainees, and through qualitative analyses of interviews held with both staff members and immigrants in a detention centre. The selection of respondents took account of the variety in country of origin (if known), age, length of detention, and sex. The interviews sought to establish how mechanisms underlying the presumed theoretical relations actually work, according to the staff members and detainees.

Part 1: Staff factors and perception of detention

Theoretical assumptions

Due to the scarcity of specific literature on immigration detention, literature on regular detention was used to formulate the hypotheses. The detention literature distinguishes two types of factors that determine how detention conditions are perceived. First there are the import factors: characteristics, behaviours and experiences that detainees bring from before the detention (co-)determine how they experience the circumstances in detention. Second, there are the deprivation factors that relate to the current circumstances of detention: the applied regime with the associated house rules, the cells and overall premises, multiple occupancy of cells, and the treatment style by staff members. The treatment is assumed to be crucial to realise humane detention circumstances.
The treatment of detainees can take several forms. Detention supervisors can focus strongly on the rules, on maintaining order and safety, or they can emphasise respect, trust and helpfulness. A third form distinguished in this study is motivational treatment: the supervisors work on behavioural change by focusing on ambivalences in how detainees think, which sometimes means holding up a mirror to them. These different styles do not necessarily exclude each other. Based on the literature, it is assumed that all styles can have a positive influence on how detention conditions are perceived. A passive attitude by staff members would not contribute to the safety and humaneness in the detention centre. An active attitude (the purposeful application of different treatment styles) can be encouraged and supported by certain working conditions for the staff members. The literature for example states that inspiring leadership encourages a motivational and supporting style, while corrective leadership encourages staff members to focus more on rights and rules. Other ‘favourable’ working conditions (with a view to the active application of treatment styles) are a reasonable work pressure, clearly

defined tasks, collegiality, debatability of moral issues, and a diverse composition of the team (in terms of sex, age and work experience).

Method of testing

The hypotheses derived from the literature were tested by means of various regression analyses. First, we examined how the perceived working conditions among detention supervisors relate to the treatment style they report to use. Information from the qualitative interviews is used to describe what this relationship may actually look like in practice. We subsequently examined whether there is a relationship between the treatment style that supervisors say they use, and the detainees' evaluation of their detention conditions. Information from the interviews was used for a more in-depth description of the found relationships.

Results

The quantitative analyses indicate that the 'strong application' of the different treatment styles by detention supervisors correlate with their high appreciation for the debatability of moral issues, stimulating leadership of the department head, and the extent to which the supervisors feel they are treated fairly within the organisation. It further emerges that satisfaction regarding the work correlates with the application of the motivational treatment style, which is applied more frequently by more highly educated staff members. Additionally, the interviews reveal that staff members believe that the most favourable team composition consists of detention supervisors of diverse profiles in terms of work experience, (ethnic) background, sex, age and treatment style, so as to take better account of the variable needs of immigrants in detention. One important aspect is language. Not all immigrants can speak Dutch or English sufficiently to communicate properly with the detention supervisors. The quantitative analyses show that the different treatment styles are applied more emphatically when the department staffing includes female, older and more experienced supervisors.
We subsequently analysed the relationships between treatment styles and detainees' assessment of their detention conditions. In the majority of cases, the effects matched the anticipated direction; however, only the factor of the motivational treatment style appears to be significant. In departments where this style is applied more vigorously by the staff members, detained immigrants are more satisfied about the interaction with staff members, the daily activities, their autonomy, and the extent to which they are treated with respect. Interviewed immigrants who expressed a need to have contact with staff members – a need not shared by all immigrants – said they were satisfied with the attention afforded them by the detention supervisors. Most of

the interviewed immigrants indicate that the supervisors promote or guarantee safety in the detention centre.

Part 2: Perception of detention and departure readiness

Theoretical assumptions

This part of the study centres on the development of 'departure readiness' during detention. It should be noted here that, while it is considered part of the DJI mission to contribute to preparing detainees for repatriation, influencing the detainees' departure readiness during (and possibly by means of) the detention is not an explicit goal of the legislature. The formal purpose of the detention of immigrants is to hold the immigrants in the interest of public order, while their repatriation is prepared.
In most of the relevant scientific theories, the stay in immigration detention does not play a significant role in the immigrants' decision-making process regarding whether or not to depart. Immigrants are often unwilling or unable to leave because they are indebted (on account of their journey to the Netherlands); because they feel shame towards their family at home (they were the ones chosen 'to make it'); or because they feel that the situation in the home country is not safe enough to permit their return. Strong social bonds in the Netherlands or weak bonds in the country of origin can also hinder their (cooperation with) repatriation. Their life chances in social, economic and political terms in the Netherlands, compared to the home country, are also factors in the decision-making process. Psychological and physical health can also be a reason to not want or not be able to cooperate with their return. These factors do not have a direct bearing on immigration detention and the implementation thereof. This study has investigated whether a number of mechanisms that do relate directly to immigration detention may have an effect on immigrants' readiness to return.
First of all, immigration detention may in practice have a deterrent effect. Although deterrence is not a goal of immigration detention, the detention is coupled with various deprivations: detainees are constrained in their free movement and in their access to many other facilities and existing social relationships. These deprivations may influence immigrants' behaviour in that they wish to end the detention experience, or wish to avoid being detained again after their release (and hence are willing to cooperate with their return). It is not known, however, how these deprivations weigh up against other factors influencing return, such as the said social bonds and life chances.
Second, the extent to which an immigrant views his or her detainment as legitimate can influence his decision-making process. Two forms of legitimacy play a role here: 'outcome justice' and 'procedural justice'. Outcome

justice here refers to the immigrant's understanding and normative acceptance of his or her return. Procedural justice concerns the procedures during the period of detention: are all rights and rules observed during the implementation of detention?
Third, state-provided assistance, support and information can encourage immigrants to depart. Immigration detention is an opportunity to provide the required information and assistance. The responsibility for this is in the hands of the Repatriation and Departure Service (Dutch: *Dienst Terugkeer en Vertrek),* but organisations outside the government such as the International Organisation for Migration (IOM) can fulfil a role here as well. This study also considers how detention centre staff (especially the detention supervisors) can contribute to the preparation for repatriation. The assumption derived from the literature is that, to the extent that an immigrant is better informed about the possibilities and provisions regarding their prospective return home, he or she is more willing to cooperate.

Method of testing

Also in this second part of the study, the assumptions were tested by means of various regression analyses and information from the interviews. The factors that are assumed to affect an immigrant's decision-making process were operationalized and captured through measurements in the immigrants' survey. To this end we sometimes used existing scale constructs, and in one case new scale constructs were devised using existing items in the questionnaire. The operationalization is to some extent arbitrary, as the questionnaire was not specifically developed for this research, and the theoretical assumptions could not be measured exactly. The dependent variable in this second part was formulated as follows: 'Since my detention, my willingness to leave the Netherlands has increased.' Indicators for deprivation, the perceived legitimacy and the perceived repatriation support were successively examined for their relationship to the development of immigrants' willingness to leave the Netherlands. Further examples from the interviews are given to illustrate how such relationships may work in practice.

Results

The presumed *deterrent effect* of immigration detention is supported only partly by the empirical evidence obtained by this study. The perceived deprivations of detention (measured in terms of immigrants' satisfaction regarding the detention conditions) appear to not have a significant relationship with the development of immigrants' willingness to leave the Netherlands. The length of detention also does not seem to have any significant effect. In the interviews, young immigrants do say that they view the time spent in detention as lost time, and that they wish to leave as quickly as possible in

order to build their future elsewhere, but the quantitative analyses do not show any indications for such age-related effects. One striking finding regarding the deterrent effect of immigration detention is the number of times that some immigrants spend in detention. Immigrants that have been detained twice, three times of four times are more likely to report that their willingness to leave has increased than those detained for the first time, but also than those who have been detained five times or more. This suggests that repeated detention does increase the willingness to leave somewhat, but that this effect no longer occurs after five periods of detention. One possible explanation for this finding is that, by becoming accustomed to detention, the willingness does not increase after five stays, and that detention comes to be seen as just another part of life as an illegal migrant. From the interviews it furthermore emerges that the number of repeated detentions does not have the same effect on each detainee: while one person may lose all hope of obtaining a residence permit and is increasingly willing to leave, another sees detention as a 'normal' situation that has no effect on his or her migration intentions, and a third may perceive his repeated detention as extremely trying, but takes his decision whether or not to cooperate with repatriation on the basis of other decisive factors. In that sense, a process of selection seems to occur through which, over the course of time, a migrant population remains that does not (or no longer) perceive detention as a deterrent.
Indications were found for a complex relationship between the health of detainees and the development of a willingness to leave. On the one hand, a healthy condition increases the likelihood that the willingness to leave will increase during detention. On the other hand, the inclination to cooperate with repatriation sometimes seems to increase if detainees fear that their health may deteriorate (further) as a result of the detention. This last effect – though it is weak – points to a deterrent effect of detention.
The more immigrants perceive the outcome of detention (repatriation) as *legitimate*, the more willing they are to cooperate with their return. Put differently: if an immigrant considers it just that he or she is detained in order to be returned, the immigrant will show a greater willingness to cooperate with departure. In the interviews, a majority of the immigrants said that they do not consider it just to be detained. They especially viewed the deprivations linked to detention (such as the lack of freedom and autonomy) as unjust. According to both staff members and immigrants, this perception tends to fuel the so-called 'system fighting', part of which is an active resistance to their deportation.
It emerges from the quantitative research that how the return readiness develops depends particularly on the *outcome justice* of the detention, that is, the normative acceptance of the fact that the immigrant is required to leave the Netherlands. Procedural aspects of the legitimacy (satisfaction about the rules and rights and the immigrants' appraisal of the detention supervisors) appears to be of subordinate significance. The conditions of detention,

including the relations with the supervisors, appear to have only a limited effect on the perception of the result justice. However, the interviews do indicate that the perceived justness of the detention may increase as a result of the independent role of the supervisors and their ability to explain the regime and perhaps modify the regime somewhat in the interest of the immigrant's experience (with respect to the clarity of rules, freedom and autonomy).
It appears that immigrants often do not view detention supervisors as part of the migration policy or the return procedure. For that reason, immigrants sometimes entrust information to them that other entities are kept uninformed of (for instance regarding their actual origin). Indications were moreover found that the willingness to return may increase after supervisors set them on the path to independent return through IOM (when exploring options in informal conversations). The supervisors are cautious about discussing such options, however, as they understand their task primarily as providing for orderly detention. Losing their independent position could undermine that goal. It further emerged that the perception of strong repatriation support by IOM and/or DT&V (whether or not following informal mediation by detention supervisors) is linked to a greater willingness to return. Finally, there are indications that immigrants who are positive about the procedural and outcome justice of the detention show more commitment to cooperating with their return, while detainees who primarily perceive detention as a deterrent (and not so much as legitimate) are more inclined to complete the detention period, to subsequently attempt to relocate to other European countries (though they will, in principle, have no right to stay there either).

Conclusion and recommendations

The working conditions of the staff members can contribute to an active treatment style towards the detainees. Conditions that are positively correlated to the supportive and motivational treatment styles are stimulating leadership, debatability of moral issues, collegiality and safety. This is a relevant finding, since an active implementation of the treatment styles has a positive effect on the detention conditions as perceived by the immigrants. The immigrants are also more positive about the detention conditions when the department staff consists of relatively many female, older and more experienced detention supervisors. Since the humaneness of detention is part of the DBV mission, these findings offer valuable reference points in the attempt to implement the mission on the work floor even more effectively.
A second element of the DBV mission is the aim to contribute to preparing detainees for their deportation. Repeated detention seems to increase the willingness to return to a certain extent, although this is bound to an upper limit (from 5 periods of detention and more, the willingness decreases again).

The fear for a deterioration of health seems to have a limited effect on the development of the willingness to return.
This research does not show any direct relation between the immigrants' perception of the conditions of detention and the development of the willingness to return. A just treatment in detention likewise has no significant direct relation with the immigrants' willingness to return. However, there do seem to be *indirect* relations between the perceived procedural justness of the detention and the development of willingness to return. Detainees who consider the detention just are better informed and also more positive about the available options in terms of return support. Both detention supervisors and immigrants report in the interviews that the deprivations regarding autonomy and freedom can be perceived as unjust, and that this can form a reason for immigrants to engage in 'system fighting'. This does yield some (indirect and weak) indications that improving detainees' perception of autonomy and freedom within the centres can contribute to increasing their willingness to return.
By investing in active treatment styles by detention supervisors (in supportive and motivational treatment, through training and education) the work floor seems able to contribute to the DBV mission. The treatment can focus both on enhancing the humaneness of detention, and on the facilitating the immigrants' deportation process. To support the staff members in these tasks, further investments in stimulating leadership, in the openness to debate moral issues, and in collegiality and safety could be considered.
Finally, the results can be used for a societal discussion on whether – and if so by what mechanisms (deterrence, legitimacy and/or return support) – immigration detention should aim to influence migrants' willingness to leave.

Literatuur

Alphen, B. van (2011). *Tevredenheid en ontevredenheid achter de tralies: Een onderzoek naar het verschil in detentiesatisfactie tussen de strafrechtelijke detentie en vreemdelingenbewaring*. Masterscriptie Sociologie, Erasmus Universiteit.

Aronson, E. (2001). Integrating leadership styles and ethical perspectives. *Canadian Journal of Administrative Sciences, 18*(4), 244-256.

Bass, B.M., & Steidlmeier, P. (1999). Ethics, character, and authentic transformational leadership behavior. *The Leadership Quarterly, 10*, 181-217.

Beetham, D. (1991). *The legitimation of power*. Londen: Macmillan.

Beijersbergen, K., Dirkzwager, A., Laan, P. van de, Molleman, T., & Nieuwbeerta, P. (2012). *Inmates' perceptions of their treatment in prison: Are staff characteristics of importance*? Niet gepubliceerd.

Beyen, K., & Boone, M.M. (2013). *'Zeg maar Henk tegen de chef': Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Utrecht: Willem Pompe Reeks.

Biessen, P.G.A. (1992). *Oog voor de menselijke factor: Achtergrond, constructie en validering van de basisvragenlijst Amsterdam*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofria, L., & Tiemoko, R. (2004). *Understanding voluntary return.* Sussex Centre for Migration Research. Home Office Online Report 50/04.

Bloch, A., & Atfield, G.G. (2002). *The professional capacity of nationals from the Somali regions in Britain*. Londen: University of London. Report for Refugee Action and IOM.

Bosworth, M. (2012). Subjectivity and identity in detention: Punishment and society in a global age. *Theoretical Criminology, 16*(2), 123-140.

Bottoms, A.E. (1999). Interpersonal violence and social order in prisons. *Crime and Justice, 26*, 205-282.

Broek, T.C. van der, & Loof, J.L. de (2011). *Welbevinden van DBV medewerkers en vreemdelingen op afdelingen van locatie Zaandam.* Intern document DJI.

Broek, T.C. van der, & Molleman, T. (2012). *Personeel in de vreemdelingenbewaring: De arbeidssituatie, agressie en geweld*. Den Haag: WODC. Cahier 2012-7.

Burns, J.M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row.

Burton, V.S., Ju, X., Dunaway, R.G., & Wolfe, N.T. (1991). The correctional orientation of Bermuda prison guards: An assessment of attitudes toward punishment and rehabilitation. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 15*, 71-80.

Camp, S.D., Gaes, G.G., & Saylor, W.G. (2002). Quality of prison operations in the federal sector: A comparison with a private prison. *Punishment & Society, 4*(1), 27-53.

Camp, S.D., Gaes, G.G., Langan, N.P., & Saylor, W.G. (2003). The influence of prisons on inmate misconduct: A multilevel investigation. *Justice Quarterly, 20*(3), 501-533.

Cao, L., Zhao, J., & Van Dine, S. (1997). Prison disciplinary tickets: A test of the deprivation and importation models. *Journal of Criminal Justice, 25*, 103-113.

Cheeseman, K.E., Mullings, J.L., & Marquart, J.W. (2001). Inmate perceptions of security staff across various custody levels. *Corrections Management Quarterly, 5*(2), 41-48.

Clemmer, D. (1940). *The prison community*. Boston: Christopher.

Cloward, R.A., Cressey, D., Grosser, G.H., McCleery, R., Ohlin, L.E., Messinger, S.L., & Sykes, G.M. (1960). *Theoretical studies in social organization of the prison*. New York: Social Science Research Council.

Coffey, G.J., Kaplan, I., Sampson, R.C., & Montagna Tucci, M. (2010). The meaning and mental health consequences of long-term immigration detention for people seeking asylum. *Social Science & Medicine, 70*, 2070-2079.

Constant, A., & Massey, D. (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration, 40*(4), 5-38.

Craig, S.C. (2004). Rehabilitation versus control: An organizational theory of prison management. *The Prison Journal, 84*(4), 92S-114S.

Crewe, B., Liebling, A., & Hulley, S. (2011). Staff culture, use of authority and prisoners quality of life in public and private sector prisons. *Australian & New Zealand Journal of Crimonology, 44*(1), 94-115.

Crosby, F.J. (1976). A model of egoistical relative deprivation. *Psychological Review, 83*, 85-113.

Cullen, F.T., Latessa, E.J., Burton, V.S.J., & Lombardo, L.X. (1993). The correctional orientation of prison wardens. Is the rehabilitative ideal supported? *Criminology, 31*(1), 69-92.

Cullen, F.T., Lutze, F.E., Link, B.G., & Travis-Wolfe, N. (1989). The correctional orientation of prison guards: Do officers support rehabilitation. *Federal Probation, 53*(1), 33-42.

Daggett, D.M., & Camp, S.D. (2010). Do official misconduct data tell the same story as the individuals who live in prison? *Criminal Justice Review, 35*, 200-219.

Dahrendorf, R. (1979). *Life chances: Approaches to social and political theory*. Chicago: University of Chicago Press.

DiIulio, J.J. (1987). *Governing prisons: A comparative study of correctional management*. New York: Free Press.

DJI (2011). *Vreemdelingenbewaring: Beleid en procedures*. Interne uitgave DJI.

DJI (2013a). *Vreemdelingenbewaring in Nederland 2012: Een survey onder vreemdelingen in Nederlandse vreemdelingenbewaring*. Den Haag: DJI.

DJI (2013b). *Masterplan DJI 2013-2018*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.

Dustmann, C., & Kirchkamp, O. (2002). The optimal migration duration and activity choice after re-migration. *Journal of Development Economics, 67*, 351-372.

Dustmann, C., & Weiss, Y. (2007). Return migration: Theory and empirial evidence from the UK. *British Journal of Industrial Relations, 45*(2), 236-256.

Farkas, M.A. (1999). Correctional officer attitudes toward inmates and working with inmates in a 'get tough' era. *Journal of Criminal Justice, 27*(6), 495-506.

Gaes, G.G. (1985). The effects of overcrowding in prison. *Crime & Justice, 6*, 95-146.

Gaes, G.G. (1994). *Prison crowding research reexamined*. Washington, DC: Federal Bureau of Prisons.

Garland, D. (1990). *Punishment and modern society: A study in social theory*. Chicago: University of Chicago Press.

Gilbert, M.J. (1997). The illusion of structure: A critique of the classical model of organization and the discretionary power of correctional officers. *Criminal Justice Review, 22*(1), 49-64.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other Inmates*. Harmondsworth: Penguin.

Haan, H. de, & Fokkema, T. (2011). The effects of integration and transnational ties on international return intentions. *Demographic research, 25*(4), 755-782.

Harer, M., & Steffensmeier, D. (1996). Race and prison violence. *Criminology, 34*, 323-355.

Hay, W., & Sparks, R. (1991). What is a prison officer? *Prison Service Journal, Spring*, 2-7.

Hochstedler, A., & DeLisi, M. (2005). Importation, deprivation, and varieties of serving time: An integrated-lifestyle-exposure model of prison offending. *Journal of Criminal Justice, 33*, 257-266.

Huey Dye, M. (2010). Deprivation, importation, and prison suicide: Combined effects of institutional conditions and inmate composition. *Journal of Criminal Justice, 38*, 796-806.

Hulley, S., Liebling, A., & Crewe, B. (2011). Respect in prisons: Prisoners' experiences of respect in public and private sector prisons. *Criminology & Criminal Justice, 12*(1), 3-23.

Irwin, J., & Cressey, D. (1962). Thieves, convicts, and the inmate culture. *Social Problems, 10*, 142-155.

Jensen, P., & Pedersen, P. (2007). To stay or not to stay? Out-migration of immigrants from Denmark. *International Migration, 45*(5), 87-113.

Johnston, N. (2000). *Forms of constraint: A history of prison architecture*. Champaign, Ill: University of Illinois Press.

Jurik, N.C. (1985). Individual organizational determinants of correctional officer attitudes towards inmates. *Criminology, 23*(3), 523-539.

Kalmthout, A.M. van (2005).Vreemdelingenbewaring. In E.R. Muller & P.C. Vegter (red.), *Detentie: Gevangen in Nederland* (pp. 321-343). Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Kifer, M., Hemmens, C., & Stohr, M.K. (2003). The goals of corrections: Perspectives from the line. *Criminal Justice Review, 28*(1), 47-69.

King, R. (2000). Generalizations from the history of return migration. In B. Ghosh (red.), *Return migration: Journey or hope or despair?* (pp 1-18). Genève: IOM/UNHCR.

Kox, M. (2007). De menswaardigheid van de vrijheidsontneming van vreemdelingen in Nederland. *PROCES,* (5), 186-193.

Kox, M. (2011). *Leaving detention… A study on the influence of immigration detention on migrants' decision-making processes regarding return.* Den Haag: International Organisatie voor Migratie.

Kox, M. & Leerkes, A. (2013). Met de schrik vrij? Een exploratief onderzoek naar de afschrikwekkende werking van vreemdelingendetentie. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit, 3*(1), 47-68.

Leerkes, A. (2007). *Illegaal verblijf en veiligheid in Nederland* (proefschrift, Universiteit van Amsterdam) Z. pl: Z. uitg.

Leerkes, A. (2009). *Illegal residence and public safety in the Netherlands.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Leerkes, A., & Broeders, D. (2010). A case of mixed motives: Formal en informal functions of administrative immigration detention. *British Journal of Criminology,* 50, 830-850.

Leerkes, A., & Broeders, D. (2013). Deportable and not so deportable: Formal and informal functions of administrative immigration detention. In B. Anderson, M. Gibney & E. Paoletti (red.), *The social, political and historical contours of deportation* (pp. 79-104). New York: Springer.

Leerkes, A., Galloway, M., & Kromhout, M. (2010). *Kiezen tussen twee kwaden: Determinanten van blijf- en terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde asielvreemdelingen.* Den Haag: WODC. Cahier 2010-5.

Leerkes, A., Galloway, M., & Kromhout, M. (2011). Terug of niet? Determinanten van terugkeerintenties en -attitudes onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten. *Mens & Maatschappij, 86*(2), 122-156.

Leerkes, A., & Kulu-Glasgow, I. (2010), De prijs van de liefde? Over de gevolgen van de verhoging van de inkomenseis bij 'gezinsvormende' partnermigratie naar Nederland. *Migrantenstudies, 26*(4), 323-343.

Leerkes, A., & Kulu-Glasgow, I. (2011). Playing hard(er) to get: The state, international couples, and the income requirement. *European Journal of Migration and Law, 13*(1), 95-121.

Leerkes, A., Varsanyi, M., & Engbersen, G. (2012). Local limits to migration control: Practices of selective migration policing in a restrictive national policy context. *Police Quarterly, 15*(4), 446-475.

Liebling, A. (2000). Prison officers, policing and the use of discretion. *Theoretical Criminology, 4*(3), 333-357.
Liebling, A., m.m.v. Arnold, H. (2004). *Prisons and their moral performance: A study of values, quality, and prison life*. Oxford: Oxford University Press.
Liebling, A., Price, D., & Shefer, G. (2011). *The prison officer* (2de ed). Cullompton, Devon: Willan Publishing.
Looff, J. de, & Swierstra, K. (2012). *Vreemdelingen bewaring in Nederland: Een survey onder vreemdelingen in Nederlandse vreemdelingenbewaring*. Den Haag: DJI.
MacLeod, J. (2009). *Ain't no makin' it: Aspirations and attainment in a low-income neighborhood*. Philadelphia: Westview Press.
Maslow, A.H. (1947). Deprivation, threat, and frustration. *Readings in Social Psychology, 48,* 364-366.
Massey, D.S., Alarcón, R., Durand, J., & González, H. (1987). *Return to Aztlan: The social process of international migration from Western Mexico*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
Mathiesen, T. (1965). *The defences of the weak*. Londen: Tavistock.
Meeteren, M. van (2010). Aspiraties en sociale activiteiten van illegale migranten in de Lage Landen. *Sociologie*, *6*(3), 50-73.
Miller, W.R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: Preparing people for change* (2de ed.). New York: The Guilford Press.
Molleman, T. (2011). *Benchmarking in het gevangeniswezen: Een onderzoek naar de* mogelijkheden *van het verbeteren en het vergelijken van prestaties*. Den Haag: Boom Juridisch uitgevers. Onderzoek en beleid 294.
Molleman, T., & Broek, T.C. van der (2012). De relatie tussen arbeidssituatie, vakmanschap en detentiebeleving. In I. Henneken Hordijk & N. van Gemmert (red.), *Gedetineerd in Nederland: Een survey onder gedetineerden in het Nederlandse gevangeniswezen*. Den Haag: DJI.
Molleman, T., & Broek, T.C. van der (in review). Understanding the links between perceived prison conditions and prison staff.
Molleman, T., & Leeuw, F.L. (2012). The influence of staff on prison conditions of inmates: A multilevel approach. *European Journal of Criminal Policy and Research, 18*(2), 217-233.
Morrison, J. (2000). *External evaluation of the voluntary return project for refugees in the United Kingdom*. Londen: Refugee Action.
Nationale Ombudsman (2012).*Vreemdelingenbewaring: Strafregime of maatregel om uit te zetten*. 2012/105, ve12001731.
Newman, L.K., Dudley, M., & Steel, Z. (2008). Asylum, detention en mental health in Australia. *Refugee Survey Quarterly, 27*(3).
Northouse, P.G. (1997). *Leadership, theory and practice*. Thousand Oaks: Sage.
Pampalon, R., & Raymond, G. (2000). A deprivation index for health and welfare planning in Quebec. *Chronic Diseases in Canada, 21*(3), 104-113.

Paterline, A.P., & Petersen, D.M. (1999). Structural and social psychological determinants of prisonization. *Journal of Criminal Justice, 27*(5), 427-441.
Paulus, P.B. (1988). *Prison crowding: A psychological perspective*. New York, NY: Springer-Verlag.
Reisig, M.D., & Lovrich, N.P. (1998). Job attitudes among higher-custody state prison management personnel: A cross-sectional comparative assessment. *Journal of Criminal Justice, 26*(3), 213-226.
Reisig, M.D., & Mesko, G. (2009). Procedural justice, legitimacy and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law, 15*(1), 41-59.
Riemer, H. (1937). Socialization in the prison Community. In American Prison Association (red.), *Proceedings of the 67th annual conference of the American Prison Association* (pp. 151-155). Indianapolis: W.B. Burford.
Roth, J. (1985). Consistency of rule application to inmates in long-term treatment institutions. *Social Science & Medicine, 20*, 247-252.
Runciman, W. (1966). *Relative deprivation and social justice: A study of attitudes to social inequity in twentieth-century England*. Berkeley, CA: University of California Press.
Schrag, C. (1944). *Social Types in a Prison Community*. Niet-gepubliceerde MS Thesis, University of Washington.
Simmons, A. (2000). Introduction: What are the conditions for successful Refugee Return? *Refuge, 19*(3), 1-2.
Sparks, R.J., Bottoms, A.E., & Hay, W. (1995). Legitimacy and order in prisons. *British Journal of Sociology, 6*(1), 45-62.
Sparks, R.J., Bottoms, A.E., & Hay, W. (1996). *Prisons and the problem of order*. Oxford: Oxford University Press.
Staring, R., & Aarts, J. (2010). *Jong en illegaal in Nederland: Een beschrijvende studie naar de komst en het verblijf van onrechtmatig verblijvende (voormalige) alleenstaande minderjarige vreemdelingen en hun visie op de toekomst*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
Steel, Z., Silove, D., Brooks, R., Momartin, S., Alzuhairi, B., & Susljik, I. (2006). Impact of immigration detention en temporary protection on the mental health of refugees. *British Journal of Psychiatry, 188*, 58-64.
Steiner, B. (2009). Assessing static and dynamic influences on inmate violence levels. *Crime & Delinquency, 55*(1), 134-161.
Steiner, B., & Wooldredge, J. (2008). Inmate versus environmental effect on prison rule violations. *Criminal Justice and Behavior, 35*(4), 438-456.
Stohr, M.K., Lovrich, N.P., Menke, B.A., & Zupan, L.L. (1994). Staff management in correctional institutions: Comparing DiIulio's 'control model' and 'employee investment model' outcomes in five jails. *Justice Quarterly, 11*(3), 471-497.
Stouffer, S., Lumsdaine, A., Lumsdaine, M., Williams, R., Smith, M., Janis, I., Starr, S., & Cattrell, L. (1949). *The American soldier*. Princeton, NJ: Princeton, University Press.

Suchman, M.C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review, 20,* 571-610.

Sykes, G.M. (1958). *The society of captives: A study of a maximum security prison.* Princeton: Princeton University Press.

Tait, S. (2011). A typology of prison officer approaches to care. *European Journal of Criminology, 8*(6), 440-454.

Tewksbury, R., & Mustaine, E.E. (2008). Correctional orientations of prison staff. *The Prison Journal, 88*(2), 207-233.

Thornton, D., Curran, L., Grayson, D., & Holloway, V. (1984). *Tougher regimes in detention centres: Report of an evaluation of the young offender psychology unit.* Londen: HMSO.

Townsend, P. (1987). Deprivation. *Journal of Social Policy, 16*(1), 125-146.

Tyler, T.R. (1990). *Why people obey the law.* New Haven: Yale University Press.

Tyler, T.R. (2010). 'Legitimacy in corrections' policy implications. *Criminology and Public Policy, 9*(1), 127-134.

Tyler, T.R., & Huo, Y.J. (2002). *Trust in the law: Encouraging public cooperation with the police and courts.* New York: Russell Sage Foundation.

Walker, I., & Smith, H.J. (red.) (2002). *Relative deprivation: Specification, development, and integration.* Cambridge: Cambridge University Press.

Wijk, J. van (2008). *Reaching out to the unknown: Native counselling and the decision-making process of irregular migrants and rejected asylum seekers on voluntary return.* Den Haag: Internationale Organisatie voor Migratie.

WODC / INDIAC (2009). *Internationale gezinsvorming begrensd? Een evaluatie van de gevolgen van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis bij migratie van buitenlandse partners naar Nederland.* Den Haag: WODC / INDIAC. Cahier 2009-4.

Wright, K.N. (1991). A study of individual, environmental, and interactive effects in explaining adjustment to prison. *Justice Quarterly, 8*(2), 217-242.

Yang, D. (2006). Why do migrants return to poor countries? Evidence from Philippine migrant's responses to exchange rate shocks. *The Review of Economics and Statistics, 88*(4), 715-735.

Bijlage 1 Samenstelling van de begeleidingscommissie

Voorzitter

Mw. prof. dr. M.M. Boone	Universiteit Utrecht/Universiteit Groningen

Leden

Drs. T. Venrooij	Vestigingsdirecteur DBV
R.P. Pijning	DT&V
Mw. dr. T. Fokkema	NIDI

Leescommissie

Mw. drs. P. Bijker	Opleidingsinstituut DJI
Drs. M.J. Bagchus	Sectordirectie DBV, Hoofdkantoor DJI
Mw. mr. I. Ritman	Directie Migratiebeleid, Directoraat-Generaal Vreemdelingenbeleid
Mw. dr. D. Schans	WODC
Mw. dr. M. Smit	WODC

Bijlage 2 Schaalomschrijvingen MTO en vreemdelingensurvey

Op basis van de resultaten van de surveys is een toets op de betrouwbaarheid van de schalen uitgevoerd. Alle schalen zijn voldoende tot goed betrouwbaar gebleken.

Schalen afkomstig uit de Vreemdelingensurvey (items en betrouwbaarheid per schaal)

- Veiligheid (Cronbach's Alpha: 0,88)
  - Het personeel zorgt voor een veilige omgeving.
  - DTH'ers beschermen mij tegen agressieve mede-ingeslotenen.
  - De DTH'ers houden goed toezicht.
  - Op de meeste plekken in deze inrichting voel ik me veilig.
  - Ik voel me veilig in deze inrichting.
  - Ik voel me veilig op de luchtplaats.
- Regels en rechten (Cronbach's Alpha: 0,86)
  - De rechten van ingeslotenen zijn duidelijk.
  - Ik weet wat er gebeurt als ik de huisregels overtreed.
  - Bij binnenkomst in deze inrichting ben ik op de hoogte gebracht van mijn rechten en plichten.
  - Ik ben het eens met de regels die hier gelden.
  - Toen ik hier binnenkwam is mij verteld wat de huisregels zijn.
  - Ik vind de huisregels in deze inrichting duidelijk.
- Handhaving regels en rechten (Cronbach's Alpha: 0,86)
  - Er wordt gestraft volgens de regels.
  - Het is duidelijk waarom ingeslotenen worden gestraft.
  - Er wordt bij het straffen rekening gehouden met persoonlijke omstandigheden.
- Klachtenafhandeling (Cronbach's Alpha: 0,85)
  - Als ik een klacht heb, weet ik bij wie ik die klacht moet indienen.
  - De maandcommissaris is goed bereikbaar.
  - Ik vind dat het indienen van een klacht nut heeft.
  - De behandeling van mijn klacht(en) vond tijdig plaats.
  - De beklagcommissie neemt/nam mijn klacht serieus.
- Contactmogelijkheden (Cronbach's Alpha: 0,89)
  - Ik heb regelmatig contact (bezoek en bellen) met familie en vrienden.
  - De inrichting is voldoende bereikbaar voor het bezoek.
  - De inrichting biedt voldoende mogelijkheden om met familie en vrienden contact te onderhouden.
  - In deze inrichting zijn voldoende mogelijkheden om in verband met terugkeer contacten te onderhouden met o.a. advocaat, consulaat, vluchtelingenwerk.
  - Ik heb voldoende gelegenheid om te bellen.

  - Er zijn voldoende bezoekmomenten.
  - Ik heb voldoende privacy tijdens telefoongesprekken.
  - Ik heb voldoende privacy tijdens de bezoektijden.
  - Ik kan makkelijk spullen (bijv. radio of kleding) in- en uitvoeren.
  - Er zijn voldoende mogelijkheden om van de tolkentelefoon gebruik te maken.
- Dagbesteding (Cronbach's Alpha: 0,88)
  - Ik vind het aanbod van activiteiten in het dagprogramma voldoende.
  - 's Avonds heb ik genoeg te doen.
  - Ik kan me in mijn cel goed vermaken.
  - Ik ben over het algemeen tevreden over het dagprogramma.
  - Ingeslotenen hebben voldoende inspraak in welke activiteiten er worden georganiseerd.
  - Ik kan genoeg mijn eigen dagindeling bepalen.
  - Ik heb genoeg mogelijkheden om zelf activiteiten te organiseren.
- Activiteiten (Cronbach's Alpha: 0,91)
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: de recreatie.
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: het sporten.
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: de crea.
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: het koken.
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: de bibliotheek.
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: het aanbod van boeken/tijdschriften in de bibliotheek.
  - Ik ben tevreden over de volgende activiteiten: de activiteiten van de geestelijke verzorging.
- Omgang detentietoezichthouders (DTH'ers) (Cronbach's Alpha: 0,93)
  - Ik ben tevreden over het werk van: de detentietoezichthouders (DTH'ers).
  - DTH'ers die dezelfde cultuur hebben als ik, gaan op een respectvolle manier met mij om.
  - Als ik problemen heb, helpen de DTH'ers me.
  - De DTH'ers gaan op een normale manier met me om.
  - De communicatie met het personeel loopt goed ondanks de taalverschillen.
  - De DTH'ers gaan op een respectvolle manier met me om.
  - De DTH'ers sporen mij aan om deel te nemen aan activiteiten.
  - Als ik somber ben, kan ik met de DTH'ers praten.
  - De DTH'ers maken regelmatig een praatje met me.
  - De DTH'ers komen er altijd op terug als ik iets aan hen heb gevraagd.
  - De DTH'ers zijn vriendelijk voor me.
- Gezondheid (Cronbach's Alpha: 0,82)
  - Wat vindt u, over het algemeen genomen, van uw lichamelijke gezondheid?

  - Wat vindt u, over het algemeen genomen, van uw geestelijke gezondheid?
  - Mijn gezondheid is tijdens deze detentie: sterk verslechterd, verslechterd, gelijk gebleven, verbeterd, sterk verbeterd.
- Gezondheidszorg (Cronbach's Alpha: 0,88)
  - Als ik dat wil kan ik in deze inrichting naar de huisarts (dokter).
  - Ik ben tevreden over het werk van de verpleegkundige.
  - Ik ben tevreden over het werk van de overige medische personeelsleden (arts, tandarts) in deze inrichting.
  - Ik ben tevreden over het werk van de psycholoog.
- Autonomie (Cronbach's Alpha: 0,81)
  - Ik word hier gestimuleerd om zelf dingen te regelen.
  - Het personeel leert ingeslotenen om zelf verantwoordelijkheid te nemen.
  - Het personeel staat open voor mijn mening.
  - Ik heb voldoende bewegingsvrijheid.
- Hygiëne (Cronbach's Alpha: 0,87)
  - Er zijn voldoende sanitaire voorzieningen.
  - De sanitaire voorzieningen zijn hygiënisch.
  - Ik kan vaak genoeg mijn kleren (laten) wassen in de inrichting.
  - Het is schoon in de keuken op de afdeling.
  - Ik ben tevreden over de hygiëne in de inrichting.
- Eten (Cronbach's Alpha: 0,69)
  - Ik krijg genoeg te eten.
  - Ik vind het warme eten lekker.
  - Er wordt bij de maaltijd rekening gehouden met geloofsovertuigingen en diëten.

Schalen afkomstig uit het MTO (schaalomschrijvingen per thema)

Thema inhoudelijke aspecten van het werk

- Inhoud van het werk (Cronbach's Alpha: 0,82)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers hun werk als uitdagend en zinvol ervaren.
  Hierbij wordt onder andere gevraagd in hoeverre de medewerker zijn/haar werk leuk en maatschappelijk nuttig vindt en in hoeverre zijn/haar capaciteiten tot hun recht komen in de betreffende functie.
- Zelfstandigheid/verantwoordelijkheid (Cronbach's Alpha: 0,82)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers zelfstandig hun werk kunnen uitvoeren.
  Hier wordt gevraagd in hoeverre medewerkers zelf kunnen bepalen hoe, in welk tempo en in welke volgorde zij hun werkzaamheden uitvoeren en organiseren.

- Informatie en communicatie (Cronbach's Alpha: 0,82)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers vinden dat de communicatie tussen hen en de verschillende onderdelen van de organisatie goed verloopt.
  Er wordt onder andere gevraagd of de communicatie tussen afdelingen goed verloopt, of de medewerker tijdig en voldoende wordt geïnformeerd over belangrijke zaken en of er voldoende overleg plaatsvindt.
- Hoeveelheid werk (Cronbach's Alpha: 0,83)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers werkdruk ervaren door de inhoud, hoeveelheid van het werk en/of de tijdspanne waarin werk gedaan dient te worden.
  Er wordt onder andere gevraagd naar de mate waarin de medewerker problemen ervaart met het combineren van taken en of de medewerker moet overwerken om zijn/haar werk af te krijgen.
- Emotionele werkstress (Cronbach's Alpha: 0,79)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers emotionele stress ervaren door hun werk.
  Er wordt onder andere gevraagd naar de mate waarin de medewerker het gevoel heeft emotioneel harder te zijn geworden door zijn/haar werk en in emotioneel lastige situaties te worden gebracht.
- Fysieke werkstress (Cronbach's Alpha: 0,92)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers zich uitgeput voelen door het werk dat zij verrichten.
  Er wordt onder andere gevraagd naar emotionele uitputting, de mate waarin iemand het gevoel heeft 'op' te zijn en de mate van vermoeidheid voor het begin van de werkdag.

Thema collegialiteit en leiderschap
- Collegialiteit (Cronbach's Alpha: 0,82)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers een goede relatie hebben met hun collega's.
  Hier wordt onder andere gevraagd in hoeverre collega's hulp bieden bij het werk, hoe de samenwerking is en of collega's elkaar erop aanspreken indien er fouten worden gemaakt.
- Stimulerend leiderschap (Cronbach's Alpha: 0,91)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers vinden dat hun directe leidinggevende hen stimuleert om mee te denken over de uitvoering van het werk.
  Hier wordt gevraagd naar de mate waarin de leidinggevende[18] samen met de werknemers overlegt en ideeën van werknemers gewaardeerd worden.
- Corrigerend leiderschap (Cronbach's Alpha: 0,85)

18 Met direct leidinggevende wordt het afdelingshoofd Primair Proces, het afdelingshoofd HR/de functiebegeleider bedoeld of de operationeel manager bij G4S-personeel.

In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers vinden dat hun direct leidinggevende hen controleert en reageert op slechte prestaties.
Hier wordt gevraagd naar de mate waarin de leidinggevende zorgt dat het werk op tijd af is en kritiek levert als het werk niet goed is uitgevoerd.

Thema integriteit en veiligheid

- Moreel bewust gedrag (Cronbach's Alpha: 0,76)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin er sprake is van moreel bewust gedrag bij medewerkers in de organisatie.
  Er wordt onder andere gevraagd in hoeverre medewerkers in staat zijn de gevolgen van hun handelen te overzien, zij advies inwinnen over morele kwesties bij anderen binnen de organisatie en in hoeverre de medewerker op zijn/haar werk dezelfde morele overtuigingen kan behouden als in zijn/haar privéleven.
- Eerlijkheid (Cronbach's Alpha: 0,82)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin er sprake is van eerlijke behandeling van de medewerkers binnen de organisatie.
  Er wordt onder andere gevraagd in hoeverre medewerkers op een objectieve en redelijke wijze worden beoordeeld, leidinggevenden respectvol omgaan met medewerkers en signalen van ongewenst gedrag serieus worden genomen.
- Veiligheid (Cronbach's Alpha: 0,85)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers zich veilig voelen op de werkplek.
  Er wordt onder andere gevraagd in hoeverre medewerkers zich op hun gemak voelen in het gebouw en het gevoel hebben dat er alles aan gedaan wordt om de veiligheid te waarborgen.

Thema bejegening van vreemdelingen

- Ondersteunende bejegening (Cronbach's Alpha: 0,83)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers het idee hebben dat er steun en hulp aan vreemdelingen wordt geboden.
  Hier wordt gevraagd in hoeverre medewerkers vreemdelingen respecteren en hulp bieden als dat nodig is.
- Structurerende bejegening (Cronbach's Alpha: 0,92)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers het idee hebben dat vreemdelingen een duidelijke structuur wordt geboden.
  Hier wordt gevraagd naar de mate waarin het vreemdelingen duidelijk is wat de leefregels zijn, wanneer deze veranderd worden en in hoeverre vreemdelingen op de hoogte zijn van wat zij van medewerkers mogen verwachten en wat van hen wordt verwacht.
- Motiverende bejegening (Cronbach's Alpha: 0,85)
  In deze schaal gaat het om de mate waarin medewerkers plezier ervaren in de omgang met vreemdelingen tijdens hun werk.

Er wordt gevraagd in hoeverre medewerkers het leuk vinden om vreemdelingen te helpen en contact met hen te hebben.

Bijlage 3 Topiclijsten interviews

Interview gedetineerde vreemdelingen:

Introtekst + tekenen voor akkoord

Introductie (anonimiteit, doel van het onderzoek, recorder enz.)
- aantal jaar in NL
- tijd in detentie, frequentie
- herkomstland

1 Detentiebeleving – *Hoe vindt u het hier?*
   - leefomstandigheden in detentie
   - relaties intern en extern
   - veiligheidsgevoel
   - ontwikkeling gezondheid
2 Contact met personeel – *Hoe is uw contact met de DTH'ers?*
   - verschil tussen DTH'ers (bijv. invloed taal/cultuur) & reactie
   - ondersteunen, structureren, motiveren
   - machtsmisbruik/discriminatie – persoonlijke suggesties verbetering
3 Legitimiteit – *Vindt u dat u eerlijk behandeld wordt?*
   - eerlijke behandeling (mogelijkheid eigen visie/klachten, duidelijkheid regels/besluiten, consistentie, rechtvaardigheid)
   - reactie op verschillende situaties/DTH'ers
   - invloed op vertrekbereidheid
4 Vertrek – *Heeft u op enig moment overwogen terug te keren naar uw land van herkomst?*
   - obstakels, al eerder uitgezet?
   - invloed van DTH'er
   - houding veranderd?
   - voorwaarden voor terugkeer

Afsluiting

- ruimte voor toevoegingen/grootste belang
- anonimiteit
- bedanken

Interview DTH'ers:

Introtekst + tekenen voor akkoord

Introductie (anonimiteit, doel van het onderzoek, recorder enz.)
- dienstjaren, werkervaring enz.

1 Arbeidssituatie – *Hoe vindt u het om hier te werken?*
   - inhoudelijke aspecten
   - leiderschap
   - collegialiteit
   - veiligheid
   - integriteit

2 Bejegeningstijl – *Hoe is uw contact met de vreemdelingen?*
   - ondersteunend/structurerend/motiverend
   - bijdrage aan detentieomstandigheden
   - negatieve bejegening
   - verschil met collega's
   - reacties vreemdelingen
   - invloed taal/cultuur

3 Vertrek – *Wat is volgens u van invloed op de houding van een vreemdeling t.a.v. zijn vertrek?*
   - obstakels, al eerder uitgezet
   - invloed sociaal leven in NL/terugkeer land
   - invloed DTH'er op vertrekbereidheid
   - verschil invloed bejegeningstijl

Afsluiting

- ruimte voor toevoegingen/grootste belang
- anonimiteit
- bedanken

Bijlage 4 Achtergrondkenmerken respondenten

Tabel 10 Achtergrondkenmerken respondenten

Respondent	Herkomst regio	Leeftijd	Periode in VB	Frequentie VB	Periode in NL
V1	Bangladesh	25-34	6-9 mnd	1e	3-5 jr
V4	Somalië	25-34	1 wk–1 mnd	1e	5-10 jr
V6	Nigeria	25-34	6-9 mnd	1e	3-5 jr
V8	Marokko	45+	1-3 mnd	4e	10+ jr
V9	Suriname	45+	6-9 mnd		10+
V11	Ghana	45+	3-6 mnd	2e	5-10 jr
V12	India	Jonger dan 25	3-6 mnd	1e	5-10 jr
V14	Somalië	25-34	3-6 mnd	1e	3-5 jr
V15	Algerije	25-34	Korter dan een week	2e	10+ jr
V6	Marokko	45+	6-9 mnd		10+ jr
V18	Onbekend	25-34	6-9 mnd	1e	3-5 jr
V23	Verenigd Koninkrijk	35-44	1 wk-1 mnd	2e	1 wk-1 mnd
Respondent	**Geslacht**	**Leeftijd cat.**	**Werkervaring huidige VB**	**Eerdere werkervaring**	
D2	Man	25-34	1 jr	Militaire gevangenis	
D3	Vrouw	25-34	5 jr	Tbs	
D5	Man	25-34	6 mnd-1 jr	3 jr andere VB/PI	
D7	Man	25-34	8 jr	KMar	
D10	Man	45+	9 jr	Beveiliging	
D13	Man	25-34	6 mnd-1 jr	Beveiliging	
D17	Man	45+	5 jr	Dienstverlening [Nu werkzaam op de EZA]	
D19	Vrouw	35-44	10 jr	HvB [Nu werkzaam op de EZA]	
D20	Man	35-44	6 mnd-1 jr	In totaal 6 jr werkzaam geweest in huidige en andere VB	
Respondent 21				Functiebegeleider	
Respondent 22				Geestelijk verzorger	
Respondent 24				Afdelingshoofd	

Bijlage 5 Beschrijvende statistieken personele factoren en detentiebeleving

Tabel 11 Beschrijvende statistieken personele factoren en detentiebeleving

Variabelen	N	%	M	SD	Min	Max
Afhankelijke variabelen						
Ondersteunende bejegening	566		3,71	0,57	1	5
Structurerende bejegening	566		3,89	0,65	1	5
Motiverende bejegening	566		3,88	0,56	1	5
Onafhankelijke variabelen (Level I: personeel)						
Inhoudelijke aspecten van het werk						
Inhoud van het werk	571		3,53	0,7	1	5
Zelfstandigheid en verantwoordelijkheid	571		3,44	0,7	1	5
Informatie en communicatie	571		3,36	0,65	1	5
Hoeveelheid werk	571		2,22	0,63	1	4,5
Emotionele werkstress	568		3,34	0,84	1	5
Fysieke werkstress	569		3,66	0,86	1	5
Collegialiteit en leiderschap						
Collegialiteit	571		3,87	0,53	1,33	5
Stimulerend leiderschap	569		3,39	0,72	1	5
Corrigerend leiderschap	569		3,45	0,65	1	5
Integriteit en veiligheid						
Moreel bewust gedrag	571		3,41	0,54	1,4	5
Eerlijkheid	571		3,59	0,64	1,33	5
Veiligheid	569		3,47	0,71	1	5
Achtergrondkenmerken personeel						
Geslacht						
Man	398	69,7				
Vrouw	163	28,5				
Missing	10	1,8				
Leeftijd						
Jonger dan 40 jaar	355	62,2				
40 jaar en ouder	204	35,7				
Missing	12	2,1				
Opleiding						
Lagere school	8	1,4				
Laag opgeleid	193	33,8				
Middelbaar opgeleid	312	54,6				
Hoog opgeleid	40	7				
Missing	18	3,2				
Dienstjaren	554		4,51	3,38	0	28
Salaris						
Schaal 1 t/m 4	340	59,5				
Schaal 5 t/m 7	206	36,1				
Schaal 8 t/m 10	6	1,1				
Missing	19	3,3				

Tabel 11 Vervolg

Variabelen	N	%	M	SD	Min	Max
Onafhankelijke variabelen (Level II: ingeslotenen)						
Regime						
HvB	60	10,5				
Artikel 59	410	71,8				
Artikel 6	39	6,8				
EZA	45	7,9				
Politiecel	17	3				
Capaciteit	571		60,4	20,67	20	100
Ratio DTH'ers en ingeslotenen	571		0,97	1,07	0,27	4,17
Afhankelijke variabelen						
Omgang DTH'ers	410		3,33	0,88	1	5
Dagbesteding	426		2,64	0,99	1	5
Ontwikkeling gezondheid	444		2,05	1,08	1	5
Autonomie	411		2,97	0,95	1	5
Veiligheid	416		3,31	0,96	1	5
Regels en rechten	422		3,08	0,94	1	5
Handhaving regels en rechten	425		2,83	1,17	1	5
Respectvolle behandeling	437		2,37	0,69	1	5
Klachtenafhandeling	408		2,95	1,02	1	5
Onafhankelijke variabelen (Level I: ingeslotenen)						
Geslacht						
Man	375	81,5				
Vrouw	51	11,1				
Missing	34	7,4				
Leeftijd	374		33,66	10,81	17	86
Herkomstregio						
West-Europa	13	2,8				
Midden- en Oost-Europa	39	8,5				
Noord-Afrika	51	11,1				
Sub-Sahara-Afrika	90	19,6				
Noord- en Latijns-Amerika	35	7,6				
Midden-Oosten	73	15,9				
Azië	99	21,5				
Australië en Oceanië	2	0,4				
Missing	58	12,6				
Verblijf in inrichting						
Minder dan 1 week	31	6,7				
1 week tot 1 maand	76	16,5				
1 tot 3 maanden	138	30				
3 tot 6 maanden	103	22,4				
6 tot 9 maanden 9 maanden of langer	63	13,7				
Missing	17	3,7				
Delen van cel						
Nee	98	21,3				
Ja	263	57,2				
Missing	99	21,5				
Nederlandstalige vragenlist						
Nee	365	79,3				
Ja	95	20,7				
Missing	0					

Tabel 11 Vervolg

Variabelen	N	%	M	SD	Min	Max
Onafhankelijke variabelen (Level II: personeel)						
Bejegeningstijlen						
Ondersteunende bejegening	460		3,37	0,15	3,37	4,12
Structurerende bejegening	460		3,56	0,14	3,56	4,18
Motiverende bejegening	460		3,58	0,18	3,58	4,28
Achtergrondkenmerken personeel						
Percentage mannelijke DTH'ers	460		0,71	0,13	0,38	1
Percentage DTH'ers onder de 40 jaar	460		0,51	0,12	0,27	0,81
Percentage midden/hoog opgeleide DTH'ers	460		0,62	0,08	0,38	0,78
Dienstjaren	460		4,3	0,99	1,86	6,67
Regime						
HvB	35	7,6				
Artikel 59	382	83				
Artikel 6	25	5,4				
EZA	18	3,9				
Capaciteit	460		64,27	17,64	20	100
Bezetingspercentage	460		78,44	17,15	30	99
Ratio DTH'ers en ingeslotenen	460		0,64	0,59	0,27	4,11

Bijlage 6 Beschrijvende statistieken voor detentiebeleving en vertrekbereidheid

Tabel 12 Beschrijvende statistieken voor detentiebeleving en vertrekbereidheid

Variabelen	N	M	SD	Min	Max
Afhankelijke variabelen					
Ontwikkeling vertrekbereidheid	411	2,32	1,44	1	5
Tevredenheid over:					
Eten	447	3,02	1,09	1	5
Hygiëne	448	3,60	0,99	1	5
Activiteiten	371	3,11	1,09	1	5
Gezondheidszorg	420	3,28	1,36	1	5
Veiligheid	416	3,31	0,96	1	5
Autonomie	411	2,97	0,95	1	5
Contactmogelijkheden	427	2,95	1,02	1	5
Ontwikkeling gezondheid	444	2,05	1,08	1	5
Aantal keer in VB					
2 tot 3, 4 keer	460	0,30	0,46	0	1
Minimaal 5 keer	460	-0,37	1,95	0	1
Missing	460	0,05	0,21	0	1
Verblijfsduur in VB					
1 tot 6 maanden	460	0,52	0,50	0	1
Meer dan 6 maanden	460	0,21	0,41	0	1
Missing	460	0,04	0,19	0	1
Uitkomstrechtvaardigheid	413	2,77	1,43	1	5
Procedural justice					
Tevredenheid over regels en rechten	422	3,08	0,94	1	5
Tevredenheid over omgang met DTH'ers	410	3,33	0,88	1	5
Gepercipieerde terugkeerondersteuning	359	2,61	0,96	1	5
Controlevariabelen					
Geslacht ingeslotenen (0=man 1=vrouw)	426	0,12	0,33	0	1
Leeftijd					
Onder de 25 jaar	460	0,19	0,47	0	1
25 t/m 34 jaar	460	0,32	0,41	0	1
35 t/m 44 jaar	460	0,21	0,33	0	1
45 jaar en ouder	460	0,12	0,39	0	1
Missing	460	0,19	0,39	0	1
Verblijf in Nederland					
Korter dan 1 jaar	460	0,10	0,30	0	1
1 tot 2 jaar	460	0,07	0,26	0	1
3 tot 5 jaar	460	0,18	0,38	0	1
5 tot 10 jaar	460	0,12	0,32	0	1
Langer dan 10 jaar	460	0,26	0,44	0	1
Missing	460	0,10	0,30	0	1

Tabel 12 Vervolg

Variabelen	N	M	SD	Min	Max
Opleidingsniveau					
Geen opleiding	460	0,10	0,30	0	1
Basisschool	460	0,14	0,35	0	1
Middelbare school en mbo	460	0,36	0,48	0	1
Hbo en vwo	460	0,22	0,41	0	1
Missing	460	0,10	0,30	0	1
Herkomstregio					
West-Europa	460	0,03	0,17	0	1
Midden- en Oost-Europa	460	0,08	0,28	0	1
Noord-Afrika	460	0,11	0,31	0	1
Sub-Sahara-Afrika	460	0,20	0,40	0	1
Midden-Oosten	460	0,16	0,37	0	1
Azië	460	0,22	0,41	0	1
Missing	460	0,13	0,33	0	1
Vermoedelijke asielzoeker	460	0,15	0,36	0	1
Vermoedelijke familiemigrant	460	0,21	0,41	0	1
Contact met familie en vrienden	410	3,39	1,19	1	5
Geestelijke gezondheid	444	2,10	1,35	1	5

Bijlage 7 Determinanten van de legitimiteit van vreemdelingendetentie

Tabel 13 Determinanten van de legitimiteit van vreemdelingendetentie

Gepercipieerde terugkeerondersteuning	Uitkomst-rechtvaardigheid		Regels en rechten		Tevr. DTH'ers	
	B	Bèta	B	Bèta	B	Bèta
Tevredenheid over:						
Eten	0,04	0,03	0,06	0,07	0	0,01
Hygiëne	0,2	0,14	-0,03	-0,04	0,11***	0,13***
Activiteiten	-0,07	-0,05	0,13**	0,15	0,01	0,02
Gezondheidszorg	-0,18	-0,18	0,03	0,05	0,04	0,06
Veiligheid	-0,29*	-0,19*	0,16**	0,16	0,42***	0,47***
Autonomie	-0,26	-0,17	0,24***	0,25	0,25***	0,28***
Contactmogelijkheden	0,05	0,03	0,20***	0,21	-0,03	-0,04
Ontwikkeling gezondheid	0,14	0,14	0,11	-0,06	-0,07	0,01
Aantal keer in VB (Ref: 2, 3 of 4 keer)						
Eerste keer	-0,19	-0,07	0,16*	0,08	0,12*	0,07
Minimaal 5 keer	0,14	0,02	0,24	0,06	-0,05	-0,01
Missing	-0,62	-0,06	0,55*	0,08	0,28	0,04
Verblijfsduur in VB (Ref: Minder dan 1 maand)						
1 tot 6 maanden	-0,01	0	-0,08	-0,04	-0,02	-0,01
Meer dan 6 maanden	-0,28	-0,08	-0,23*	-0,11	0	0
Missing	0,66	0,05	-0,25	-0,03	0,01	0
Uitkomstrechtvaardigheid						
Procedurele rechtvaardigheid			0,02	0,04	0,04**	0,07
Tevredenheid over regels en rechten	0,11	0,07			0,04	0,04
Tevredenheid over omgang met DTH'ers	0,39**	0,23**	0,08	0,07		
Gepercipieerde terugkeerondersteuning	0,63	0,41	0,09*	0,09	0,03	0,03
Overige determinanten gep. terugkeerondersteuning						
Vermoedelijke asielzoeker (Ref: vermoedelijke arbeidsmigrant)	-0,28	-0,07	0,09	0,04	0,1	0,04
Vermoedelijke familiemigrant (Ref: vermoedelijke arbeidsmigrant)	-0,15	-0,04	0,06	0,03	0,08	0,04
Controlevariabelen						
Geslacht ingeslotene (1=vrouw)	-0,18	-0,04	-0,19	-0,06	-0,06	-0,02
Leeftijd (Ref: Jonger dan 25 jaar)						
25 t/m 34 jaar	0,59**	0,20**	0,05	0,03	-0,16*	-0,09*
35 t/m 44 jaar	0,24	0,07	-0,1	-0,05	-0,11	-0,05
45 jaar en ouder	-0,16	-0,03	0,01	0	0,01	0
Missing	0,65**	0,16**	-0,1	-0,04	-0,24**	-0,10**
Verblijf in Nederland (Ref: Minder dan 1 jaar)						
1 tot 2 jaar	0,3	0,05	0,07	0,02	-0,26**	-0,07**
3 tot 5 jaar	-0,03	-0,01	0,24**	0,1	0,01	0
5 tot 10 jaar	-0,21	-0,05	0,24	0,1	0,02	0,01
Meer dan 10 jaar	0,25	0,08	0,12	0,06	0,01	0
Missing	-0,49	-0,07	0,23	0,05	-0,01	0

Tabel 13 Vervolg

Gepercipieerde terugkeerondersteuning	Uitkomst-rechtvaardigheid		Regels en rechten		Tevr. DTH'ers	
	B	Bèta	B	Bèta	B	Bèta
Opleidingsniveau (Ref: Geen opleiding)						
Basisschool	0,51*	0,12*	-0,13	-0,05	0,05	0,02
Middelbare school en mbo	0,45*	0,16*	-0,04	-0,02	-0,08	-0,05
Hbo en vwo	0,05	0,02	-0,07	-0,03	-0,01	0
Missing	0,75*	0,10*	-0,02	0	0,01	0
Herkomstregio (Ref: Noord- en Latijns-Amerika)						
West-Europa	-0,62	-0,06	-0,08	-0,01	-0,23	-0,04
Midden- en Oost-Europa	-0,59	-0,12	-0,05	-0,02	-0,06	-0,02
Noord-Afrika	-1,11***	-0,26***	-0,24	-0,09	-0,01	0
Sub-Sahara-Afrika	-0,58*	-0,16*	-0,29*	-0,12	-0,09	-0,04
Midden-Oosten	-0,7**	-0,19**	-0,38**	-0,16	0,05	0,02
Azië	-0,32	-0,1	-0,08	-0,04	-0,17	-0,08
Missing	-0,99	-0,17	-0,25	-0,07	-0,01	0
Contact met familie en vrienden	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02	0,05**	0,08**
Geestelijke gezondheid	0,1	0,09	-0,02	-0,03	-0,06**	-0,10*
Constante	0,89		0,45		0,46	
N	279		279		279	
R2	36%		86%		80%	

* 0,05<p<0,1.
** 0,01<p<0,05.
*** p<0,01.